

Svatko tko želi razumijeti funkcionalni odnos stanovništva i gospodarskog, prostornog, regionalnog, društvenog i ukupnog razvoja Grada Zagreba ima u ovoj studiji podlogu razumijevanja kroz brojne analitičke pokazatelje i zakonitosti, prikazane u isto tako brojnim grafičkim i kartografskim rješenjima.

Studija potvrđuje potrebu zaustavljanja negativnih demografskih trendova i struktura, te nužnost demografske revitalizacije bez koje uopće neće biti moguće postići gospodarski rast Grada Zagreba. U projiciranju budućih demografskih promjena autori su pokazali odmak od rodosti i pitanja vezanih za prirodni prirast, a težište su stavili na migracijske modele i na gospodarsko vrednovanje pitanja stanovništva, poticajne mjere za zapošljavanje mladih i druge mjere za zadržavanje i privlačenje mladih obitelji, što se smatra najvećim doprinosom ove studije u budućoj raspravi o razvojnim koncepcijama, institucijskom postavljanju unutar gradske upravne strukture i konačnom razumijevanju strateškog značenja stanovništva, kako za ukupni zagrebački identitet, tako i za njegovu i hrvatsku gospodarsku i svaku drugu budućnost.

Ova je studija znanstveni doprinos sagledavanju i razumijevanju prevažne problematike za Grad Zagreb i Hrvatsku u cjelini i treba biti osnova gradskog planiranja, poduzimanja daljnjih koraka u kreiranju gradskih politika i implementiranju mjera, potvrda značenja problematike i sagledavanja zaista teške demografske slike Grada Zagreba i Hrvatske u budućnosti.

Vrijeme je za postavljanje demografske problematike na stratešku gradsku razinu i sukladno tome institucionalnu unutar gradske uprave.

Iz recenzije dr. sc. Stjepana Šterca

Ovaj rad dr. sc. Nade Rajić i suradnika potvrđuje da je problematika stanovništva u temelju gospodarskog i svakog drugog razvoja Grada Zagreba. Upravo se u tome vidi značenje ove studije jer se na temelju njezinih rezultata mogu planirati i drugi oblici razvoja Grada Zagreba.

Stanovništvo je ovom studijom potvrđeno kao najvažniji resurs i potencijal gospodarstva, društva i prostora, prvenstveno u smislu ljudskih potencijala i radne snage, pa je usklađivanjem ekonomskog i prostornog pristupa, kroz unutrašnje migracije, bilo moguće, jednostavnije razumijevanje složenog odnosa stanovništvo-gospodarstvo-razvojni modeli. Studija je nezaobilazna osnova svih gospodarskih i ostalih gradskih planova, strategija, programa i projekata.

Nakon potvrde u studiji o ulasku Grada Zagreba kao nacionalne metropole u razdoblje nepovoljnih demografskih trendova, posebno u području migracija, može se samo krenuti s aktivnim političkim odlukama, koje nisu vezane isključivo niti za jednu političku opciju, već za opći interes.

Ova studija može biti obrazac pristupa razmatranju značenja stanovništva i za druge hrvatske gradove koji moraju svoje strategije temeljiti na demografskoj problematici kao najvažnijoj u planskim osnovama. Stanovništvo sa svojim strukturama definitivno ne smije biti samo uvodni i ukrasni dio razvojnih strategija.

Demografski se procesi neće zaustaviti sami po sebi, a sve bi se odluke vezane za njih trebale temeljiti na ovakvim znanstvenim studijama.

Iz recenzije akademkinje Alice Wertheimer Baletić

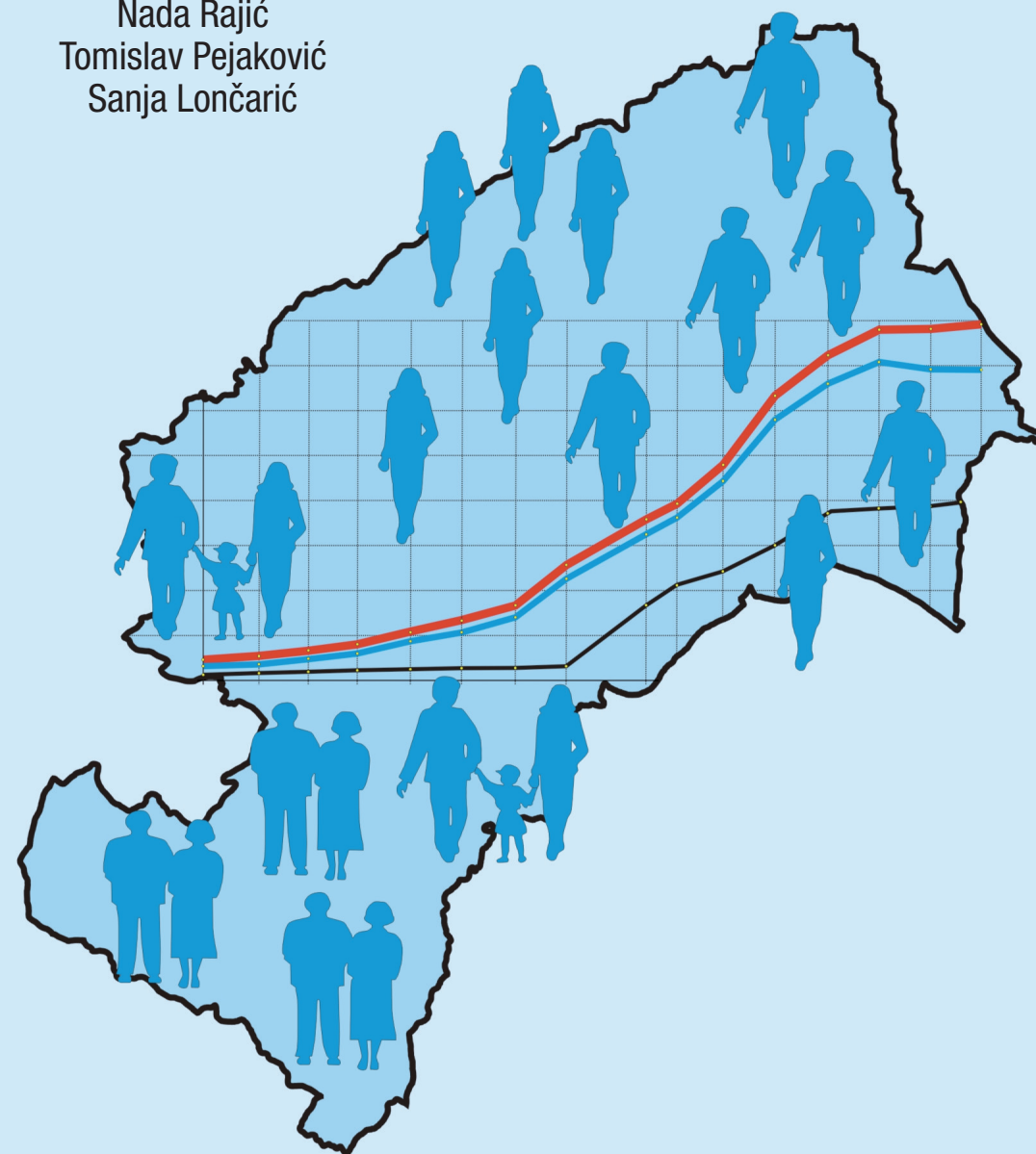
GRAD ZAGREB

Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada

ISBN 978-953-7479-64-0

Nada Rajić
Tomislav Pejaković
Sanja Lončarić

PROMJENE OPĆEG KRETANJA I OSNOVNIH STRUKTURA STANOVNIŠTVA GRADA ZAGREBA 2001. - 2011.

GRADSKI URED ZA STRATEGIJSKO PLANIRANJE I RAZVOJ GRADA

GRAD ZAGREB
GRADSKI URED ZA STRATEGIJSKO PLANIRANJE I RAZVOJ GRADA

**PROMJENE OPĆEG KRETANJA I OSNOVNIH
STRUKTURA STANOVNIŠTVA GRADA
ZAGREBA 2001.-2011.**

Nada Rajić, Tomislav Pejaković, Sanja Lončarić
PROMJENE OPĆEG KRETANJA I OSNOVNIH STRUKTURA STANOVNIŠTVA
GRADA ZAGREBA 2001.-2011.

Nakladnik:

GRAD ZAGREB

Gradski ured za stratezijsko planiranje i razvoj Grada

Republike Austrije 18, Zagreb

T: 610-1840 F: 610-1881 E: strategija@zagreb.hr

Za nakladnika:

mr. sc. Darko Šiško, dipl. ing. geod.

Naslovnica, grafički i kartografski prikazi:

dr. sc. Tomislav Pejaković

Recenzenti:

dr. sc. Stjepan Šterc

akademkinja Alica Wertheimer Baletić

Naklada:

300 primjeraka

Adresa uredništva:

Gradski ured za stratezijsko planiranje i razvoj Grada ,

Odjel za demografska istraživanja, Sv. Ćirila i Metoda 5, Zagreb

T: +385 (01) 610-1954, F: +385 (01) 610-0096

E: demografija@zagreb.hr

Priprema i tisak:

Gradska tiskara Osijek d.d., J.J. Strossmayera 337, Osijek, Hrvatska

ISBN 978-953-7479-64-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000947803

Nada Rajić
Tomislav Pejaković
Sanja Lončarić

**PROMJENE OPĆEG KRETANJA I OSNOVNIH
STRUKTURA STANOVNIŠTVA GRADA
ZAGREBA 2001.-2011.**

GRADSKI URED ZA STRATEGIJSKO PLANIRANJE I RAZVOJ GRADA
Zagreb, 2016.

Sadržaj

Predgovor	7
Uvod	9
1. SUVREMENA OBILJEŽJA DEMOGRAFSKOG RAZVOJA GRADA ZAGREBA	11
1.1. Metodološka ograničenja.....	11
1.2. Opće kretanje stanovništva Grada Zagreba i okruženja u razdoblju 2001.-2011.....	12
1.3. Značenje prirodnog kretanja stanovništva i migracija	21
1.3.1. Prirodno kretanje stanovništva	21
1.3.2. Migracije i migracijska bilanca	27
1.4. Tipizacija općeg kretanja stanovništva.....	34
2. GOSPODARSKI RAZVOJ GRADA ZAGREBA I OKRUŽENJA U RAZDOBLJU 2001.-2011.....	38
3. PROMJENE U PROSTORNOM RAZMJEŠTAJU STANOVNIŠTVA.....	48
4. OBILJEŽJA SASTAVA STANOVNIŠTVA GRADA ZAGREBA 2001.-2011.....	55
4.1. Europski demografski trendovi.....	55
4.2. Dobno-spolni sastav i starenje stanovništva	56
4.3. Gospodarski sastav stanovništva.....	71
4.3.1. Reprodukcijski radnog kontingenta.....	71
4.3.2. Radno sposobno stanovništvo	72
4.3.3. Stanovništvo prema gospodarskoj aktivnosti.....	73
4.3.4. Stanovništvo prema djelatnosti.....	76
4.4. Obrazovna struktura stanovništva	79
4.5. Narodnosni sastav stanovništva.....	82
4.6. Vjerski sastav stanovništva	90
5. BUDUĆE DEMOGRAFSKE PROMJENE U GRADU ZAGREBU U RAZDOBLJU 2015. DO 2030.....	93
ZAKLJUČAK	97
LITERATURA	99
IZVORI PODATAKA	99
Popis tablica	100
Popis slika	102
Sažetak.....	103
Abstract.....	104

Predgovor

Studija „Promjene općeg kretanja i osnovnih struktura stanovništva Grada Zagreba u 2001.-2011.“ izrađena je u Odjelu za demografska istraživanja Gradskog ureda za stratezijsko planiranje i razvoj Grada. Temelji se na kontinuiranom praćenju i istraživanju demografskih kretanja područja Grada i njegova regionalnog okruženja.

Težište rada je na analizi promjena ukupnog stanovništva i njegova strukturnog sastava za područje Grada i po nižim prostornim jedinicama.

Polazeći od nepobitne činjenice da razvoj naročito gradskog stanovništva u osnovi ima funkcionalnu korelaciju s razvojem gospodarstva, dokazano je da je problematika stanovništva u temeljima gospodarskog i svakog drugog razvoja Grada Zagreba.

Uz završno poglavlje „Buduće demografske promjene u Gradu Zagrebu u razdoblju 2015.-2030.“, temeljem primijenjenih znanstvenih metoda, također je potvrđeno da će zagrebačko stanovništvo biti najvažniji resurs i potencijal i za budući razvoj gospodarstva, društva i prostora. Time je omogućeno jednostavnije razumijevanje složenog odnosa stanovništvo-gospodarstvo-revitalizacijske politike-gradski razvojni planovi-projekti.

Stoga su rezultati ovog istraživanja nezaobilazna osnova svih gospodarskih, društvenih i ostalih gradskih strategija, razvojnih programa i projekata.

Zahvaljujemo se Državnom zavodu za statistiku na statističkoj podršci kroz detaljniju obradu popisnih podataka za područje Grada, a posebno cijenjenim recenzentima, akademkinji dr. sc. Alici Wertheimer-Baletić i dr. sc. Stjepanu Štercu, na korisnim prijedlozima, ocjenama i komentarima.

Uvod

Demografski trendovi tijekom dužeg povijesnog razdoblja neraskidiva su sastavnica i odraz općeg, prvenstveno ekonomskog razvoja, kako na razini države tako i svakog regionalnog i lokalnog područja.

Osnovna su obilježja demografskih kretanja u Hrvatskoj na početku 21. stoljeća: pad ukupnog broja stanovnika i prirodna depopulacija, intenzivno demografsko starenje, nepovoljni migracijski trendovi i s tim vezani problemi sve očitijeg nedostatka radne snage kao nositelja razvoja na depopulirajućim prostorima, problemi skrbi o starijim osobama te s tim vezani problemi u mirovinskom, zdravstvenom i socijalnom sustavu. Nastavljanjem takvih dugoročnih procesa, povezanih sa gospodarskim teškoćama i smanjenim ekonomskim rastom, očekivan je nastavak dosadašnjih nepovoljnih demografskih trendova, kako u Hrvatskoj, tako i na području Grada Zagreba, bez obzira na njegovu nešto veću otpornost na negativne promjene u odnosu na ostatak države.

Gospodarske teškoće koje se na pojedinim hrvatskim prostorima odražavaju na demografska kretanja podrazumijevaju: nisku stopu rasta, nedovoljan broj novih radnih mjesta, stagnaciju zaposlenosti, visoku stopu nezaposlenosti, posebno mladih generacija, nepostojanje dostatnih ekonomskih uvjeta za mogućnost kupnje stana za mlade obitelji, niske plaće, nesigurnost radnog mjesta, neodrživost aktualnih kamatnih stopa na stambene i druge kredite i drugo. Uz to, nedovoljne su i neodgovarajuće javne politike i potpore za poticanje zaposlenosti i poduzetništva, vidljivo zaoštrene regionalne razlike, porast stope siromaštva i niz drugih popratnih socio-ekonomskih problema i procesa. To su temeljni razlozi pogoršavanja recentnih demografskih kretanja u Hrvatskoj.

Otvaranjem zapadno-europskih tržišta rada za prijem radne snage iz Hrvatske sa sve većim ukidanjem dosadašnjih ograničenja s jedne strane, a s druge strane nedostatnost mjera javnih politika potpore mladima u zemlji, dobar bi se dio ovog vitalnog dijela populacije mogao krajnje deprimirati za ostanak na ovim prostorima. To bi utjecalo na njihov odlazak iz Hrvatske, a time i na nedostatak radne snage u zemlji, dodatno starenje radnog kontingenta i smanjenje inovativnosti te druge nepovoljne posljedice na ukupni demografski, ekonomski i socijalni razvoj nacije.

Činjenica je da „Hrvatska nema scenarij za zaustavljanje nepovoljnih demografskih trendova, ali niti scenarij za suočavanje s njihovim sve izraženijim učincima“¹. Demografski je razvoj sastavni dio općeg razvoja tijekom dužeg vremenskog razdoblja, a „zanemarivanje demografskih činilaca

---

¹ Akrap, A., Promjene broja i prostornog razmjesta stanovništva Hrvatske i županija 1961.-2011., u Migracije i razvoj Hrvatske, Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju (urednici: Puljiz, V., Tica, J., Vidović, D.), HGK, Zagreb, 2014., str. 27

u politici društvenog razvoja teško se može ičim opravdati“ (Wertheimer-Baletić, 1971.). To je važilo kako tada, tako i danas.

Grad Zagreb u proteklom je razdoblju provodio određene mjere populacijske politike na svom području, a ovaj dio gradske politike u narednom bi razdoblju trebalo intenzivirati s naglaskom na mjere aktivne politike zapošljavanja mladih, posebno u dijelu potpora samozapošljavanju, kao i ulaganja i drugu podršku jačanju poduzetničke infrastrukture i privlačenju investitora uopće.

Predmet ove analize su demografska kretanja na području Grada Zagreba, po njegovim naseljima i četvrtima u posljednjem međupopisnom razdoblju, promatrano kroz prirodno kretanje i migracije, promjene prostornog razmještaja i struktura stanovništva te osnovne čimbenike koji uvjetuju te promjene za stanovništvo s trajnim prebivalištem na istraživanom području. Pri tome se daju i osnovni trendovi sa stanovništvom povezanih gospodarskih kretanja u istom razdoblju, a obrazlažu se i statističke metodološke neusklađenosti odnosno određene neusporedivosti službenih podataka, zbog razlika u statističkoj nedosljednosti u primjeni EUROSTAT-ove metodologije između pojedinih popisa stanovništva.

Cilj je ove analize prikazati prevladavajuće demografske procese te promjene općeg kretanja i sastava stanovništva na području Grada Zagreba, što predstavlja podlogu za izradu Razvojne strategije Grada Zagreba do 2020. odnosno do 2030. godine, kao i za druge gradske strategije, programe i projekte, te za formuliranje mjera gradske politike, radi ublažavanja nepovoljnih demografskih i gospodarskih trendova.

Na kraju, daju se zaključci o temeljnim demografskim promjenama na području Grada u promatranom razdoblju i očekivanim trendovima budućih demografskih kretanja do 2030. godine, prema srednjoj metodološkoj varijanti projekcije, ovisno ponajprije o hipotezi podizanja stope gospodarskog rasta na višu razinu.

1. SUVREMENA OBILJEŽJA DEMOGRAFSKOG RAZVOJA GRADA ZAGREBA

1.1. Metodološka ograničenja

Poseban problem novijih demografskih istraživanja u Hrvatskoj čini neujednačena primjena popisne metodologije posljednjih triju popisa stanovništva (1991., 2001., 2011.) i stoga nepostojanje usporedive vremenske serije popisnih podataka. Tome je razlog kako nedosljedna primjena istih međunarodnih preporuka za popise od strane državne statistike, tako i utjecaj na to posljedica rata iz 90-ih godina. To se posebno odnosi na različit odnos statistike u pogledu tretmana odsutnog stanovništva prognanika i izbjeglica iz popisa u popis kao dijela stalnog, odnosno prisutnog stanovništva u Hrvatskoj. Takva situacija demografima stvara teškoće koji imaju za cilj što realnije prikazati trendove demografskih kretanja i zahtijeva prethodnu obradu relativno velike statističke građe, pa i procjenu pojedinih demografskih veličina kako bi se dobili usporedivi statistički podaci. Kako bi se to razumjelo ovdje se iznose metodološke osnove primijenjene u popisima stanovništva 1991., 2001. i 2011. godine u definiciji ukupnog stanovništva u Hrvatskoj („u zemlji“). Naime, u popisu 1991., kao i ranijim popisima, ukupno stanovništvo činio je zbroj stanovnika koji su trajno prebivali u Hrvatskoj i onih popisanih u inozemstvu, bez obzira jesu li se isti u vrijeme popisa realno nalazili u zemlji, odnosno u mjestima gdje su prijavljeni. Oba ova dijela stanovništva činila su ukupno stalno stanovništvo Republike Hrvatske. Premda je općenito poznato kako su se podaci posljednjih dvaju popisa 2001. i 2011. godine trebali temeljiti na novousvojenim međunarodnim preporukama za popise, odnosno na konceptu „uobičajenog mjesta stanovanja“ (place of usual residence), zbog nedosljedne primjene tog koncepta ni ovi podaci nisu u potpunosti usporedivi.

Nejednako se primjenjivalo vremensko ograničenje odsutnosti od 12 mjeseci, posebno u popisima 2001. i 2011. godine, kao i uključivanje odsutnog dijela stanovništva u ukupan broj stanovnika u zemlji s obzirom na njihove veze i odnose s obitelji u prethodnom mjestu njihova boravka u Hrvatskoj. Naime, u popisu 2001. od ispitanika se nije tražilo očitovanje o namjeri odsutnosti/prisutnosti, a u ukupan broj stanovnika uključene su i osobe koje su u momentu popisa bile odsutne godinu i dulje, ako su izjavile da su se u zemlju vraćale mjesečno ili sezonski. Godine 2011. pravilno je primijenjeno metodološko pravilo po kojem se te osobe ne uključuju u ukupan broj stanovnika (iako su se prikupljali podaci o namjeri odsutnosti/prisutnosti), već samo one koje se češće vraćaju u mjesto stanovanja. Zbog takvih vrlo rastezljivih kriterija vraćanja odsutnih u prethodno mjesto stanovanja, Državni zavod za statistiku, uz objavu konačnih rezultata popisa iz 2011., navodi da „podaci ukupnog broja stanovnika nisu neposredno usporedivi s podacima popisa iz 2001., budući je statistička definicija ukupnog stanovništva korištena u popisu 2011. dijelom izmijenjena

u skladu s međunarodnim standardima“, što znači da se propisana metodologija nije dosljedno primjenjivala u popisu 2001, kao u posljednjem popisu 2011. godine.

Popisom 2001. velika većina odsutnih u inozemstvu je uključena u ukupan broj stanovnika u zemlji, a u popisu 2011. uopće nisu uključene osobe koje trajno borave u inozemstvu, već samo manji dio njih koji održavaju učestalije veze s obitelji ili kućanstvom u Hrvatskoj. Isto vrijedi i po županijama i naseljima. Tako se korištenjem službenih rezultata popisa državne statistike o ukupnom broju stanovnika u ranijim popisima, uključujući i popis iz 2001. stvarao privid da u Hrvatskoj živi veći broj stanovnika nego što ih doista živi. Tako se nerealno prikazivala bolja demografska slika od stvarne.

Stoga se u ovoj studiji daje procjena usporedivosti popisnih podataka ukupnog broja stanovnika popisa iz 2001. godine s ciljem realnijeg prikaza demografskih trendova na području Grada Zagreba i Hrvatske u posljednjem međupopisnom razdoblju, temeljem korištenja statističkih metodoloških obilježja za popise stanovništva² i podataka dostupnih iz dokumentacije popisa državne statistike.

1.2. Opće kretanje stanovništva Grada Zagreba i okruženja u razdoblju 2001.-2011.

Kako bismo sagledali demografske trendove za stanovništvo koje trajno prebiva na istraživanom području („u zemlji“), temeljem raspoložive statističke dokumentacije i spomenutih međunarodnih preporuka za popise, potrebno je za razdoblje posljednjih triju popisa kod nas razlučiti popisani broj i dinamiku kretanja stanovništva „u zemlji“ od njegova dijela popisanog na boravku ili radu u inozemstvu. Ovo nije samo zbog toga što realno glavnina hrvatskog stanovništva iseljenog u inozemstvo tamo i ostane jako dugo, dio i trajno, već i zato što nas na to obavezuju standardi međunarodne metodologije i preporuke za popise stanovništva, kako bi popisni podaci među zemljama bili usporedivi. Kretanje ukupnog stanovništva na razini EU-28 u istom razdoblju obilježava pozitivna demografska promjena od 3,3% u razdoblju 2001.-2011. s prirodnim prirastom po stopi od 0,7%, što znači da europska populacija također raste temeljem migracija. Radi se o pozitivnim stopama ukupnog i prirodnog prirasta pri čemu je međupopisna promjena veća od stope prirodnog prirasta jer je prirast stanovništva pretežito uvjetovan pozitivnim saldom migracije. Hrvatsko stanovništvo obilježava daljnje smanjenje za 3,4%, kada se promatra promjena službeno evidentiranog broja stanovnika prema popisu 2011., s popisanih 4.284.889 osoba. Međutim, osobe popisane u inozemstvu, prognanici i izbjeglice koji su u inozemstvu ostali duže od godine dana prema popisnoj metodologiji nisu trebali ući u navedeno ukupno stanovništvo u zemlji. Prema popisu 2001. u Hrvatskoj je prebivalo 4.200.214 osoba, što znači da je 237.246

---

² Preporuke konferencije europskih statističara za popise stanovništva i stanova 2010. godine (priređeno u suradnji s EUROSTAT-om), DZS, Zagreb, 2008., Uredba (EZ) 763/2008, Uredba (EZ) 1201/2009.

osoba popisano na trajnijem boravku u inozemstvu (preko 12 mjeseci), bilo na radu ili na boravku te dio izbjeglica koje prema metodologiji popisa nisu trebale ući u ukupan broj stanovnika u zemlji, da je državna statistika potpunije primijenila Metodološke preporuke u Popisu 2001. godine. Prema tome, procijenjeni usporedivi podaci popisa stanovništva za Hrvatsku u 2011. u odnosu na 2001. pokazuju kako je ukupan broj stanovnika u zemlji u porastu za 2%. „Pretpostavljamo da je u ovom slučaju riječ o hrvatskim državljanima koji nisu bili obuhvaćeni popisom 2001. godine, a u međuvremenu su se vratili iz izbjeglištva ili su u procesu povratka.“³

Tablica 1. Opće kretanje broja stanovnika Grada Zagreba i Republike Hrvatske s popisanimima u inozemstvu i bez njih u razdoblju 1991.-2011. godine

Područje	Ukupan „službeni“ broj stanovnika s popisanimima u inozemstvu			Broj stanovnika u zemlji bez popisanih u inozemstvu		
	1991.	2001.	2011.*	1991.	2001.	2011.
Grad Zagreb	777.826	779.145	790.017	739.414	757.064***	790.017
Republika Hrvatska**	4.784.265	4.437.460	4.284.889	4.499.049	4.200.214	4.284.889
Udio osoba popisanih u inozemstvu u ukupnom „službenom“ broju stanovnika				Verižni indeksi		
				2001./1991.		2011./2001.
Grad Zagreb	4,9	4,8	0,0	102,4		104,3
Republika Hrvatska	6,0	5,3	0,0	93,4		102,0

* U službeni ukupni broj stanovnika popisa 2011. nisu uključene osobe koje trajno borave u inozemstvu

** Akrap, A., Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961.-2011., u Migracije i razvoj Hrvatske, Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju (urednici: Puljiz, V., Tica, J., Vidović, D.), HGK, Zagreb, 2014.

*** Procjena prema usporedivoj metodologiji popisa, temeljeno na podacima popisa DZS, Tablice 1.1.3., 1.1.4., 1.1.5. i 8. Stanovništvo prema prisutnosti/odsutnosti/ iz naselja popisa, Popis 2001.

Izvor: Popisna dokumentacija DZS, 1994., 1996., 2003. i 2013.

Bez obzira na manju ili veću statističku dosljednost, odnosno nedosljednost u primjeni metodologije popisa, udio stanovništva popisanog u inozemstvu se još od 90-ih godina pa sve do 2011. za Grad Zagreb kreće između 4 i 5%, a to je nešto manje od prosjeka za Hrvatsku. No, ovdje je važno ocijeniti dinamiku kretanja ukupnog broja stanovnika „u zemlji“.

Podaci ranijih popisa tijekom 20. stoljeća pokazuju da je Zagreb kao najveće gospodarsko, političko, kulturno i obrazovno središte Hrvatske imao vrlo intenzivan demografski rast, kao posljedicu industrijalizacije i urbanizacije s pojačanim doseljavanjem.

³ Akrap, A., Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961.-2011., u Migracije i razvoj Hrvatske, Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju (urednici: Puljiz, V., Tica, J., Vidović D.), HGK, Zagreb, 2014., str. 65

Tablica 2. Dinamika kretanja broja stanovnika Grada Zagreba i Republike Hrvatske s popisanimima u inozemstvu i bez „inozemaca“ 1991.-2011. godine

Područje	Indeksi kretanja "službenog" broja stanovnika zajedno s popisanimima u inozemstvu (1991.=100)			Indeksi kretanja broja stanovnika „u zemlji“ bez popisanih u inozemstvu (Bazni indeksi 1991.=100)		
	1991.	2001.	2011.	1991.	2001.	2011.
Grad Zagreb	100,0	100,2	101,6	100,0	102,4	106,8
Republika Hrvatska	100,0	92,7	89,6	100,0	93,4	95,2

Izvor: Popisna dokumentacija DZS, 1994., 1996., 2003., 2013.

Stanovništvo Grada Zagreba u razdoblju 1971.-2001. kretalo se po prosječnoj godišnjoj stopi rasta od 0,75%, a naselje Zagreb po godišnjoj stopi od 0,60% s tendencijom opadanja u međupopisnom intervalu 1991.-2001. godine. Evidentno je, naročito u ovom razdoblju, koliko okolna prigradska naselja intenzivnije preuzimaju funkciju demografskog rasta od samog Zagreba. Stoga je ukupan službeni broj stanovnika Grada u ovom razdoblju ostao gotovo na istoj razini (2001. u odnosu na 1991.), a bez popisanih u inozemstvu porastao je za 2,4%, dok je vrlo intenzivno poraslo stanovništvo naselja Sesvete i njegovih gravitirajućih naselja te naselja u južnom dijelu obuhvata Grada oko zagrebačke obilaznice, posebno satelitski gradovi oko Zagreba. Pri tome dolazi do usporavanja populacijskog rasta naselja Zagreb, koje od popisa 2001. prvi put u posljednje 144 godine (od prvog suvremenog popisa 1857.) bilježi smanjenje stanovništva.

Grad Zagreb na svom upravno-teritorijalnom obuhvatu (70 naselja) gledano u posljednja tri popisa, ipak zadržava stalan porast stanovništva u zemlji, ali intenzivnije u posljednjem međupopisnom razdoblju nego u prethodnom, i to za 6,8% u posljednjih 20 godina ili po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,34, odnosno za 4,3% u posljednjem međupopisnom razdoblju (2001.-2011.), računajući prema usporedivoj metodologiji. To znači da je stanovništvo Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2011. godine povećano ukupno za 32.953 osobe ili prosječno 3.295 stanovnika godišnje. Sljedeći podaci potvrđuju da je u istom razdoblju centralno urbano naselje Zagreb nešto smanjilo svoje stanovništvo ukupno za 2.790 osoba, a značajan rast ostvarila su prigradska naselja (ponajviše Sesvete) na koja Zagreb već od ranije preusmjerava svoj demografski rast.

Tablica 3. Kretanje stanovništva Grada Zagreba po naseljima prema službenim rezultatima popisa 2001.-2011. godine

Sastavnice	Broj stanovnika		Promjena 2001.-2011.		
	2001.	2011.	Apsolutna razlika	Indeks	Stopa (%)
Zagreb	690.953	688.163	-2.790	99,6	0,00
Sesvete	44.914	54.085	9.171	120,4	1,84
Ostala naselja	43.278	47.769	4.491	110,3	0,96
GRAD ZAGREB	779.145	790.017	10.872	101,4	0,10

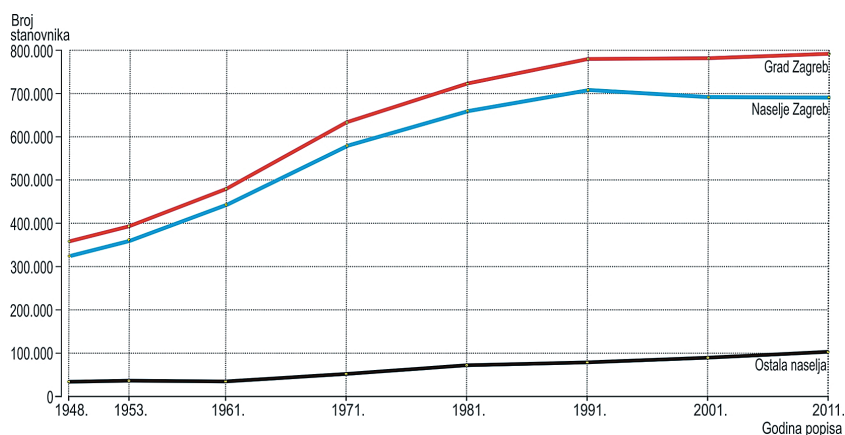
Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., Statističko izvješće br. 1441, DZS, 2001.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., DZS, 2013.

Istodobno je ukupan broj stanovnika u Hrvatskoj („u zemlji“-bez inozemaca) u međupopisnom razdoblju 1991.-2001. smanjen za 6,6%, a u posljednjem se međupopisnom razdoblju temeljem usporedive popisne metodologije procjenjuje rast od 2% za tzv. rezidencijalno ili stanovništvo trajno nastanjeno u zemlji. Ovaj porast odnosi se na povećanje broja stanovnika kako u nekim i ranije imigracijskim županijama, tako i u dijelu dugoročno emigracijskih županija, posebno u onima koje su imale najviše izbjeglog stanovništva tijekom rata u razdoblju 1991.-1995., a koje se kasnije dijelom vratilo nazad.

Evidentno je da od svih županija Kontinentalne Hrvatske, kada se analiziraju kretanja po županijama u razdoblju 2001.-2011., rast populacije imaju samo Grad Zagreb i njegovo prostorno okruženje, tj. Zagrebačka županija, zbog čega je porastao i njihov udio u stanovništvu Hrvatske i to Grada Zagreba sa 17,7% (2001.) na 18,4% (2011.), a Zagrebačke županije sa 6,5% na 7,4%, što zajedno čini preko četvrtinu (25,8%) hrvatskog stanovništva. Osnovni razlog rasta stanovništva na zagrebačkom području je što se u ove dvije županije, prvenstveno u Zagrebu, ipak pružala mogućnost većeg zaposlenja, a to je privlačilo doseljenike iz drugih područja. Osim Grada Zagreba i Zagrebačke županije porast broja stanovništva i udjela u ovom razdoblju zabilježile su još Splitsko-dalmatinska, Primorsko-goranska, Zadarska, Istarska i Dubrovačko-neretvanska županija. Druge županije imaju ubrzan proces deagrarizacije i usporen ukupan razvoj, što se odrazilo na nepovoljnija demografska kretanja. Stoga su slabiju dinamiku demografskog rasta imali i veći srednji gradovi poput Slavonskog Broda, Zadra, Karlovca, Pule, Šibenika, Varaždina, Vukovara, Vinkovaca, Čakovca, Županje i Siska. Ovi su gradovi trebali zadržavati stanovništvo svog okolnog gravitacijskog područja. Općenito bi se moglo reći, kada se na razini Hrvatske promatraju demografska kretanja iz popisa u popis, ukupno gledano, nastavljena je koncentracija stanovništva „prema„ tri velika grada i to: Zagrebu, Splitu i Rijeci.

To u slučaju Zagreba ne znači doslovno da se demografska koncentracija odvija na užem gradskom području odnosno prostoru središnjeg urbanog naselja Zagreb, čije stanovništvo dapače opada još od 1991. godine, već raste stanovništvo Grada Zagreba kao županije (70 obuhvatnih naselja) i šire gradske okolice. To znači da zagrebačko područje zbog značenja Zagreba kao središnjeg naselja na tom području i najvećeg naselja u Hrvatskoj i dalje najintenzivnije privlači stanovništvo, kroz novo doseljavanje, ali to naseljavanje ne koncentrira se zapravo na uže gradsko područje (naselje Zagreb) već se preusmjerava na šire okolno područje grada, kako u prigradska naselja u obuhvatu Grada kao županije, tako i na područje naselja šireg funkcionalno vezanog okolnog područja, pretežito područja zagrebačke gradske aglomeracije.⁴

Slika 1. Kretanje broja stanovnika Grada Zagreba, naselja Zagreb i ostalih naselja 1948.-2011. godine

Prema popisu iz 2011., u Gradu Zagrebu živjelo je 790.017 stanovnika, od toga u naselju Zagreb 688.163, a 101.854 u ostalih 69 naselja. U naseljima prigradskog dijela grada populacijski najznačajnije naselje je Sesvete koje je 2011. brojilo 54.085 stanovnika s porastom od čak 20,4% prema 2001. godini. Pored Sesveta, u gradskoj okolici (unutar Grada Zagreba), postoji još svega nekoliko naselja koja broje od 1.000 do 3.000 stanovnika (najveća su Lučko sa nešto više od 3.000

⁴ Temeljem Zakona o regionalnom razvoju (NN 147/14, čl. 14., stavak 3.) područja urbanih aglomeracija (UA) odgovara njezinim funkcionalnim područjima koja obuhvaćaju administrativni teritorij najveće jedinice lokalne samouprave (grad - koji je ujedno sjedište urbane aglomeracije) i administrativne teritorije okolnih JLS koje imaju snažne funkcionalne gospodarske veze s gradom koji je sjedište aglomeracije prema slijedećim kriterijima:

1. udio zaposlenih dnevnih migranata u središte urbane aglomeracije od minimalno 30%
2. prostorni kontinuitet urbane aglomeracije; i
3. dodatni kriteriji (razvojni aspekti).

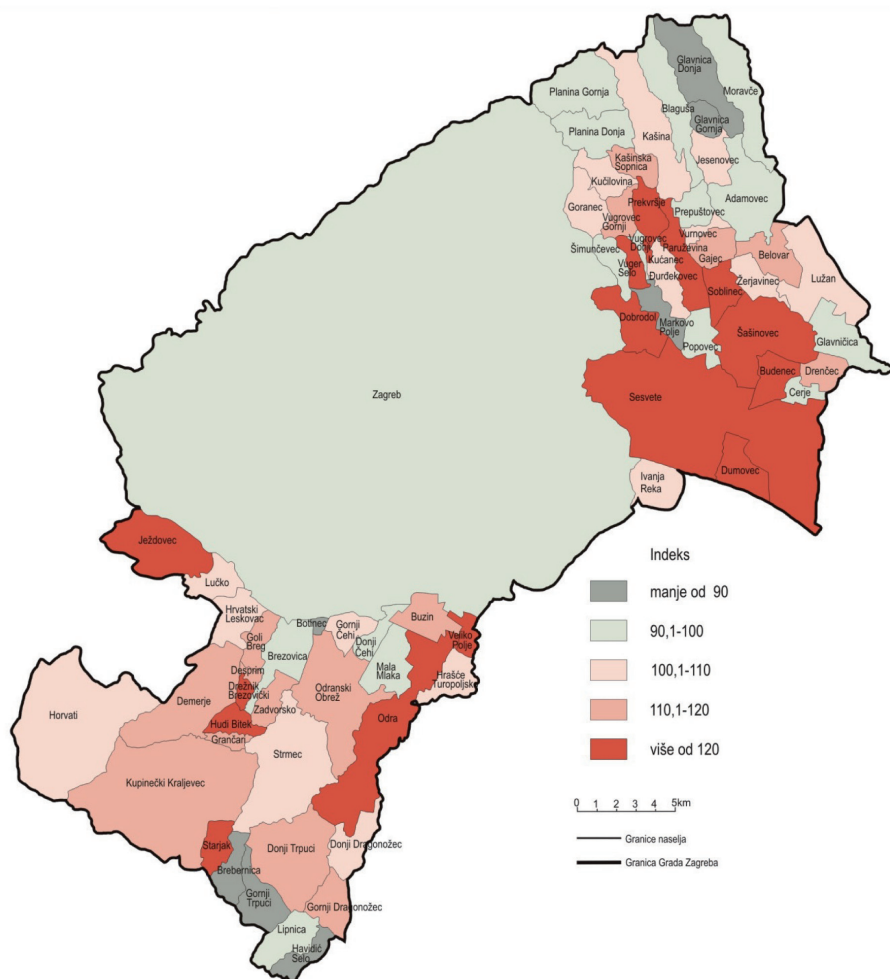
Primjenom ovih kriterija na slučaj Zagreba proizlazi da područje UA Zagreb (prema popisu stanovništva 2011.) obuhvaća 30 JLS (Grad Zagreb i 29 okolnih gradova i općina s područja Zagrebačke i Krapinsko-zagorske županije) na kojemu je 2011. živjelo 1.086.528 stanovnika na površini od oko 2.911,3 km². Stanovništvo ove aglomeracije činilo je četvrtinu stanovništva Hrvatske (25,3%), gustoće naseljenosti od 373,2 st./km².

stanovnika te Hrvatski Leskovac s približno 2.700 stanovnika), zatim slijedi 12 naselja koja broje od 1.000 do 2.000 stanovnika (Buzin, Dobrodol, Horvati, Hrašće Turopoljsko, Ivanja Reka, Ježdovec, Kašina, Kupinečki Kraljevec, Odra, Odranski Obrež, Veliko Polje i Zadvorsko), dok sva ostala naselja imaju manje od 1.000 stanovnika i spadaju u mala, odnosno sitna naselja.

Kada se analiziraju podaci po naseljima Grada Zagreba, proizlazi kako je naselje Zagreb zabilježilo određeno smanjenje stanovništva (-0,4%) dok su ostala naselja u obuhvatu Grada imala ukupan demografski rast od čak 15,5%. Međutim, od 69 prigradskih naselja trećina njih bilježi depopulaciju, dok ih je dvije trećine imalo demografski rast. Najveći porast imalo je naselje Veliko Polje (oko 50%), u kojemu se odvijala intenzivna stambena i poslovna izgradnja.

Glede kretanja stanovništva po gradskim četvrtima u promatranom razdoblju najnepovoljniji demografski trendovi nastavljeni su u povijesnim dijelovima grada: gradskim četvrtima Donji Grad i Gornji Grad-Medveščak, koje su u ovom razdoblju izgubile 15-20% stanovništva. Nastavno na ranije (posebno od 1990. godine) započete procese demografskog praznjenja centralnog dijela grada, njegove centralne gradske četvrti ipak ostaju atraktivne za smještaj poslovnih sadržaja (malih trgovina, obrta te urbanih uslužnih zanimanja) gdje se ne samo prizemlja već i stanovi na katovima starih zgrada Donjeg Grada i Gornjeg Grada-Medveščaka, Maksimira i Črnomerca, sve više koriste kao poslovni prostori i za apartmanski najam turistima, a sve manjim dijelom za stanovanje. Potražnja na tržištu ovdje pridonosi znatnom povećanju odnosno održavanju još uvijek vrlo visokih cijena stambenog i poslovnog prostora. Ovo, uz posljedice gospodarske krize značajno utječe na smanjenje kupnje skupih stanova u centralnim gradskim četvrtima, a time na daljnje starenje stanovništva, negativno prirodno kretanje, preseljavanje mlađih generacija u novija stambena naselja i negativni saldo migracija ovih četvrti.

Demografsku regresiju, iako nešto slabijeg intenziteta, bilježe i druge gradske četvrti, također starije izgradnje i to: Novi Zagreb-istok (9,6%), Trnje (6,6%) i Peščenica-Žitnjak (3,1%). Četvrti Maksimir, Trešnjevka-jug, Črnomerec i Trešnjevka-sjever bilježe vrlo mali rast ili pad, pa općenito možemo reći da demografski stagniraju. Najveću demografsku progresiju bilježe rubne četvrti Stenjevec (24,6%), Novi Zagreb-zapad (18,6%) i Sesvete (18,2%) u kojima je u posljednjih desetak godina došlo do značajnog povećanja stambene izgradnje, što je bio privlačni faktor za novo doseljavanje kao i interno preseljavanje mlađeg stanovništva iz drugih gradskih četvrti.

Slika 2. Naselja Grada Zagreba prema indeksu promjene broja stanovnika 2001.-2011. godine

Opće kretanje stanovništva svakog područja ovisi o njegovu prirodnom (rađanju, umiranju) i prostornom (migracijskom, fizičkom) kretanju. “Prirodno i prostorno kretanje dva su osnovna oblika ukupnog kretanja stanovništva i čine osnovne odrednice i dinamičke sastavnice razvoja stanovništva jedne zemlje”.⁵ Promjene ovih demografskih sastavnica stanovništva, kao i njegovih struktura posljedica su različitih društvenih i gospodarskih čimbenika, uključujući i utjecaj tzv. vanjskih čimbenika na ovim prostorima kao što su ratovi i drugi povijesni faktori sa svojim dugoročnim posljedicama.

⁵ Wertheimer-Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o. Zagreb, 1999.

Gradovi su općenito područja u kojima dominantan utjecaj na ukupno kretanje stanovništva ima njegova migracijska komponenta koja je ovisna o općim gospodarskim i ostalim životnim uvjetima stanovništva na pojedinim područjima. Zagreb je, kako tradicionalno, tako i u suvremenim uvjetima, doseljenički grad. Grad je u hrvatskim uvjetima, u odnosu na druge gradove, odnosno županijska središta i u novijem razdoblju ostao glavni privlačni centar za doseljavanje. Područja odakle se doseljava na područje Zagreba su uglavnom unutrašnja regionalna, međuzupanijska i druga područja Hrvatske, druga područja bivše zajedničke države odnosno iz inozemstva te iz širokog područja dnevnih migracija radne snage.

Tablica 4. Kretanje ukupnog broja stanovnika Grada Zagreba po gradskim četvrtima, prema popisima 2001. i 2011. godine

Gradska četvrt	Broj stanovnika		Međupopisna promjena	Indeks 2011./2001.
	2001.	2011.		
Brezovica	10.884	12.030	1.146	110,5
Črnomerec	38.762	38.546	-216	99,4
Donja Dubrava	35.944	36.363	419	101,2
Donji Grad	45.108	37.024	-8.084	82,1
Gornja Dubrava	61.388	61.841	453	100,7
Gornji Grad-Medveščak	36.384	30.962	-5.422	85,1
Maksimir	49.750	48.902	-848	98,3
Novi Zagreb-istok	65.301	59.055	-6.246	90,4
Novi Zagreb-zapad	48.981	58.103	9.122	118,6
Peščenica-Žitnjak	58.283	56.487	-1.796	96,9
Podsljeme	17.744	19.165	1.421	108,0
Podsused-Vrapče	42.360	45.759	3.399	108,0
Sesvete	59.212	70.009	10.797	118,2
Stenjevec	41.257	51.390	10.133	124,6
Trešnjevka-jug	55.358	55.425	67	100,1
Trešnjevka-sjever	67.162	66.674	-488	99,3
Trnje	45.267	42.282	-2.985	93,4
Grad Zagreb	779.145	790.017	10.872	101,4

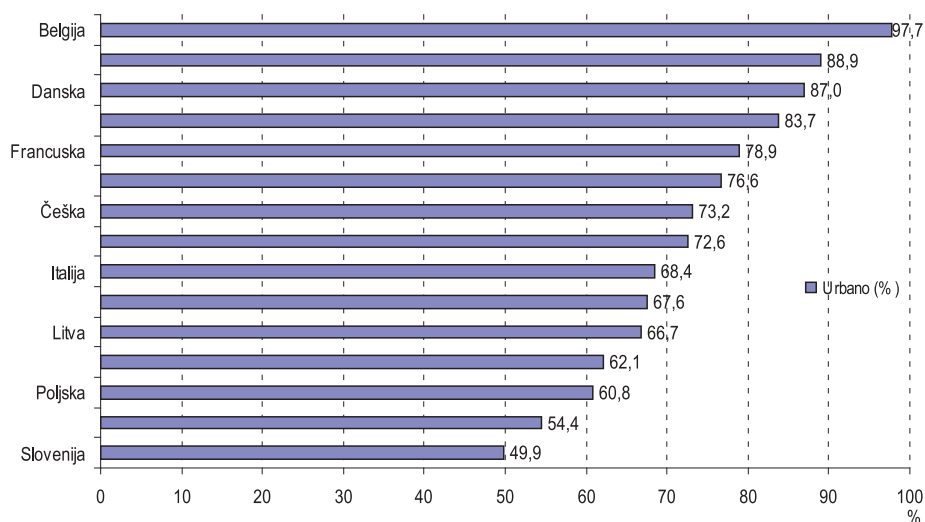
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. i 2011., DZS

Smjerovi preseljavanja stanovništva prema velikim gradovima pokazuju određene zakonitosti prilikom proučavanja migracija i procesa suburbanizacije na području velikih gradskih aglomeracija. Kroz povijesno razdoblje svake gradske aglomeracije pokazuje se kako je doseljavanje najprije bilo usmjereno u grad, a zatim se na određenom stupnju razvoja, preusmjerava u gradsku okolicu. Tako je u prvoj fazi razvoja (od kraja 19. stoljeća, do 1981.) Zagreb kao urbano naselje, bio glavni

privlačni centar za doseljavanja, prvenstveno zbog više razine društveno-gospodarskog razvoja u odnosu na područja iz kojih se doseljavalo. Doseljavanje u kasnijoj fazi u okolicu grada odvijalo se iz obližnjih ruralnih naselja same okolice i drugih uglavnom seoskih i mješovitih naselja ostalog područja središnje Hrvatske te područja bivše Jugoslavije. Stupanj urbanizacije mjeren udjelom urbanog u ukupnom stanovništvu na razini Hrvatske (2011.) iznosi 57,8% i u porastu je, dok je na razini EU-28 znatno veći i iznosi 72,7% jer više od 2/3 europskog stanovništva živi u gradovima. Stupanj urbanizacije na području Grada Zagreba iznosi 94% i područje je najvišeg stupnja urbanizacije u Hrvatskoj, što odgovara stupnju društveno-gospodarskog razvoja i uznapredovalog procesa deagrarizacije, odnosno porasta udjela tercijarnih i kvartarnih djelatnosti.

Opće kretanje stanovništva Grada Zagreba u posljednjem međupopisnom razdoblju, pokazuje znatno povoljniju stopu rasta (apsolutno za 4,3% ili prosječno godišnje od 0,4). Tome je osnovni razlog povoljnija gospodarska situacija, a time i postojanje boljih mogućnosti za zapošljavanje u gradu, premda se rast zapošljavanja odnosio pretežito na uslužne djelatnosti i javni sektor. Potrebe za novom radnom snagom u Gradu Zagrebu u ovom razdoblju bile su znatno veće nego u drugim županijama, što je privlačilo doseljavanje iz drugih područja Hrvatske.

Slika 3. Udio urbanog u ukupnom stanovništvu 2011. godine, u izabranim EU državama

Stupanj urbanizacije najčešće se mjeri udjelom gradskog stanovništva u ukupnom stanovništvu. Danas oko 45% svjetskog stanovništva živi u gradovima, sa značajnim razlikama u udjelu urbanog stanovništva između razvijenih i zemalja u razvoju, a u razvijenijim zemljama Europe taj udio kreće se oko 80%, u dijelu njih i iznad tog postotka.

Prosjeck urbanog stanovništva u zemljama EU-28 u 2011. godini iznosio je 72,7%, dok je u Hrvatskoj bio 54,2%, a u Gradu Zagrebu čak 94%. UN-ove prognoze govore kako će do 2030. u gradovima živjeti 5 milijardi ljudi ili 60% stanovništva svijeta. Stanovništvo gradova odnosno gradskih naselja raste dinamičnije od ruralnih, uz istovremenu transformaciju dijela ruralnih u prijelazna, a potom gradska naselja.

Dalje u nastavku se daje kretanje apsolutnih i relativnih pokazatelja obiju sastavnica općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001. do 2011., te njihov obujam i uloga u ukupnom porastu stanovništva.

1.3. Značenje prirodnog kretanja stanovništva i migracija

Sam naziv kretanje stanovništva ili preciznije ukupno kretanje stanovništva ukazuje kako se radi o promjenama koje su u ukupnom broju stanovnika nastale između dvaju popisa i to pod utjecajem kretanja nataliteta, mortaliteta i migracija. Ovdje se analizira koliki je i kakvog smjera upravo utjecaj prirodne i migracijske komponente kretanja ukupnog stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2011. godine.

1.3.1. Prirodno kretanje stanovništva

Još od 80-ih godina 20. stoljeća zbog tendencije smanjenja doseljavanja, starenja stanovništva i pada opće stope fertiliteta, uočena je tendencija smanjivanja prirodnog prirasta na području Zagreba. Od 1991.-2001. stopa živorođenog i umrlog stanovništva u zemlji gotovo su izjednačene (11,1 i 11,4‰), a stopa prirodnog prirasta po prvi put nakon Drugog svjetskog rata prelazi u prirodni pad, a vitalni indeks (broj živorođenih na 100 umrlih) bio je ispod 100 (97,7).

Ovdje je promijenjena metodologija stanovništva prema preporukama EUROSTAT-a i također je uvjetovala promjene u statističkom praćenju prirodnog kretanja, jer su se do sada ubrajali živorođeni i umrli u zemlji i inozemstvu. Zbog usvajanja „de facto“ metodologije, od 1998. godine u ukupan se broj živorođenih i umrlih više se ne ubrajaju rođeni i umrli u inozemstvu.

Osnovna biodinamička obilježja stanovništva su natalitet ili rodnost i mortalitet ili smrtnost, a prirodni je prirast, razlika prethodnih dvaju pokazatelja. „Prirodno se kretanje, odnosno njegove komponente (natalitet i mortalitet) ne formiraju pod isključivim djelovanjem bioloških pojava, već u tome važnu ulogu imaju gospodarski, društveni, kulturni, sociopsihološki i drugi čimbenici, koji su jače izraženi što je određena sredina razvijenija i koji u razvijenim sredinama osjetno modificiraju utjecaj bioloških procesa“.⁶ Na višoj razini društvenog razvoja, odnosno u višim

---

⁶ Wertheimer-Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o., Zagreb 1999. str. 207.

fazama demografske tranzicije, djelovanje bioloških faktora na razinu fertiliteta slabi, a jača utjecaj ekonomskih, socijalnih i psiholoških čimbenika. Ova zakonitost se doslovno očituje u prirodnom kretanju stanovništva gradova, pa tako i Grada Zagreba.

„Korijeni brzog snižavanja broja živorođenih kod nas i tranzicija u području nataliteta, moraju se sagledati, uz ostalo, preko utjecaja spleta raznorodnih destabilizacijskih čimbenika”.⁷ To su, u prvom redu, ratovi i veliki emigracijski valovi hrvatskog stanovništva u inozemstvo u proteklom razvoju i njihove dugoročne posljedice na starosnu strukturu i sastavne komponente razvoja stanovništva. Razvoj stanovništva uvjetuje međuovisnost komponenti prirodnog i prostornog kretanja te strukturnih promjena. Specijalno su u urbanim sredinama, u kojem je veći udio nepoljoprivrednog i obrazovanog stanovništva, stope fertiliteta niže.

Prema stopama nataliteta u demografskoj se teoriji razlikuju tri tipa nataliteta: 1. visoki sa stopom nataliteta većom od 25‰, 2. srednji sa stopom nataliteta 16-25‰ i 3. niski sa stopom manjom od 16‰. Grad Zagreb spada u područja s niskom stopom nataliteta. Prirodni prirast stanovništva Grada Zagreba, kao i naselja Zagreb, pokazuje tendenciju opadanja još od 80-ih, osobito od 90-ih godina proteklog stoljeća, zbog vrlo dinamičnog opadanja nataliteta i stope reprodukcije ženskog stanovništva s jedne strane te zbog rasta mortaliteta s druge strane. Društveni su faktori u znatnoj mjeri modificirali utjecaj bioloških faktora u kretanju fertiliteta i nataliteta u Zagrebu.

Ukupno je u Gradu Zagrebu u razdoblju od 2001.-2013. živorođeno 102.362 djece, a umrlo 108.098 osoba, što znači da je prirodni pad u ovom razdoblju iznosio -5.736 osoba. Međutim, opća stopa nataliteta u istom razdoblju porasla je s 9‰ u 2001. godini na 10,4‰ u 2013. godini, dok je opća stopa mortaliteta oscilirala između 10,3‰ i 10,5‰, a stopa prirodnog priraštaja porasla je s -1,3‰ (2001.) na 0,4‰ u 2010. godini. Zbog tendencije određenog smanjivanja nataliteta do 2013., stopa prirodnog prirasta opala je na stopu -0,1‰.

---

⁷ Akrap, A., Prostorni razmještaj stanovništva u Hrvatskoj, Hrvatska demografska i demostateška drama, Knjižnica Kritika i A. G. Matoš, sv. 2., Zagreb 2002.

Tablica 5. Prirodno kretanje stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2013. godine

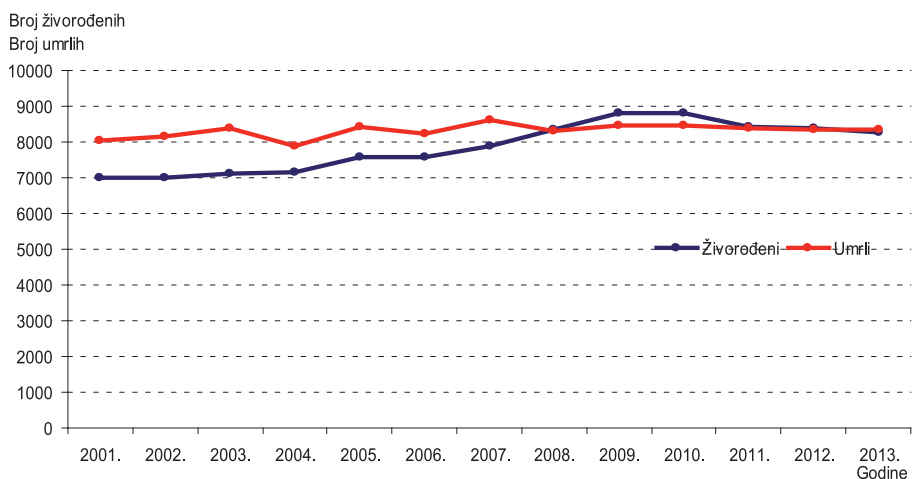
Godine	Živorodeni	Indeksi kretanja		Umrli	Indeksi kretanja		Prirodni prirast
		Bazni (2001.=100)	Lančani		Bazni (2001.=100)	Lančani	
2001.	7.013	100,0	90,7	8.040	100,0	97,7	-1.027
2002.	7.019	100,1	100,1	8.161	101,5	101,5	-1.142
2003.	7.134	101,7	101,6	8.380	104,2	102,7	-1.246
2004.	7.160	102,1	100,4	7.890	98,1	94,2	-730
2005.	7.585	108,2	105,9	8.442	105,0	107,0	-857
2006.	7.563	107,8	99,7	8.214	102,2	97,3	-651
2007.	7.900	112,6	104,5	8.631	107,4	105,1	-731
2008.	8.345	119,0	105,6	8.319	103,5	96,4	26
2009.	8.792	125,4	105,4	8.471	105,4	101,8	321
2010.	8.792	125,4	100,0	8.465	105,3	99,9	327
2011.	8.411	119,9	95,7	8.396	104,4	99,2	15
2012.	8.394	119,7	99,8	8.329	103,6	99,2	65
2013.	8.254	117,7	98,3	8.360	104,0	100,4	-106
2001.-2013.	102.362	-	-	108.098	-	-	-5.736

Izvor: Godišnja priopćenja DZS, Zagreb.

Analiza demografskih kretanja tijekom ovog razdoblja pokazuje kako je sve do 2008. godine prirodno kretanje stanovništva u Gradu Zagrebu bilo negativno, što znači da je bilo više umrlih nego živorođenih, ali je od 2008. vidljiv povećan broj živorođenih, jer je do 2013. prosječan broj živorođene djece iznosio oko 8.400. Znači da je u Gradu Zagrebu od tada trend poboljšanja demografskih kretanja, iako je broj umrlih, zbog procesa starenja stanovništva, gotovo konstantan i iznosi prosječno 8.300 godišnje.

Broj živorođenih u Gradu povećan je sa 7.013 (2001. godine) na 8.254 (2013. godine) ili za 17,7%, a broj umrlih s 8.040 na 8.360. Umrlih je sve do 2008. bilo više od broja rođenih, pa je prirodno kretanje od 2001. do 2008. godine bilo negativno. Od 2008. više je bilo živorođenih nego umrlih, pa je prirodni prirast od tada sve do 2012. bio pozitivan.

Prirodni je prirast na početku ovog razdoblja (2001.) bio negativan -1.027, ali je na kraju ovog razdoblja (2013.) iznosio -106 osoba.

Slika 4. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Gradu Zagrebu u razdoblju 2001.-2013. godine

Rezultati ovakvog prirodnog kretanja stanovništva u proteklom razdoblju proizlaze iz nekoliko čimbenika. Pored konstantnog pozitivnog salda migracija Grad Zagreb provodi određene mjere populacijske politike kroz davanja pomoći za novorođenu djecu, daje subvencije u predškolskom odgoju (niske cijene vrtića), subvencije u osnovnim i srednjim školama (besplatni udžbenici), te učeničke i studentske kredite.

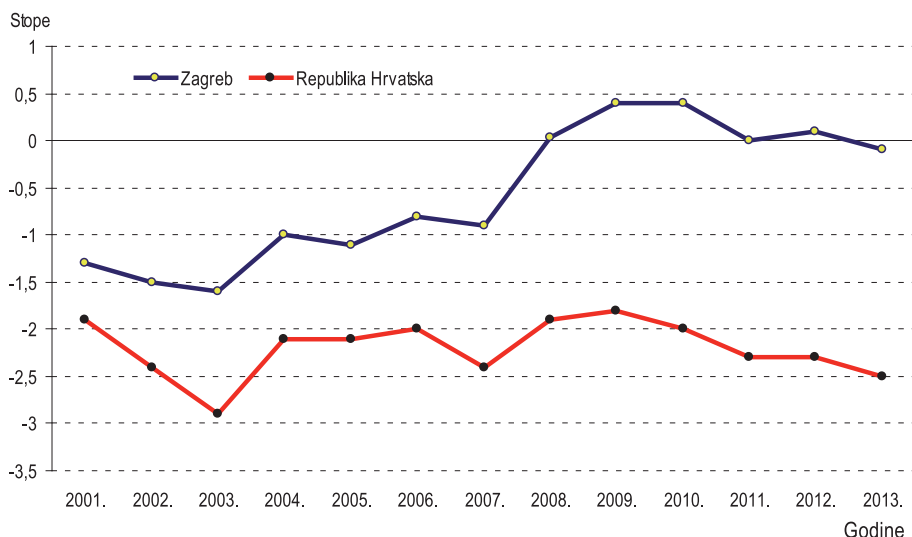
Tablica 6. Stope prirodnog kretanja stanovništva u Gradu Zagrebu od 2001. do 2013. godine

Godine	Stope na 1000 stanovnika (‰)			Vitalni indeks (živorođeni na 100 umrlih)
	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	
2001.	9,0	10,3	-1,3	87,2
2002.	9,0	10,5	-1,5	86,0
2003.	9,1	10,7	-1,6	85,1
2004.	9,1	10,1	-1,0	90,7
2005.	9,7	10,8	-1,1	89,8
2006.	9,6	10,5	-0,8	92,1
2007.	10,0	11,0	-0,9	91,5
2008.	10,6	10,6	0,0	100,3
2009.	11,1	10,7	0,4	103,8
2010.	11,1	10,7	0,4	103,9
2011.	10,6	10,6	0,0	100,2
2012.	10,6	10,5	0,1	100,8
2013.	10,4	10,5	-0,1	98,7

Izvor: Godišnja priopćenja Statistike Grada Zagreba, www.zagreb.hr

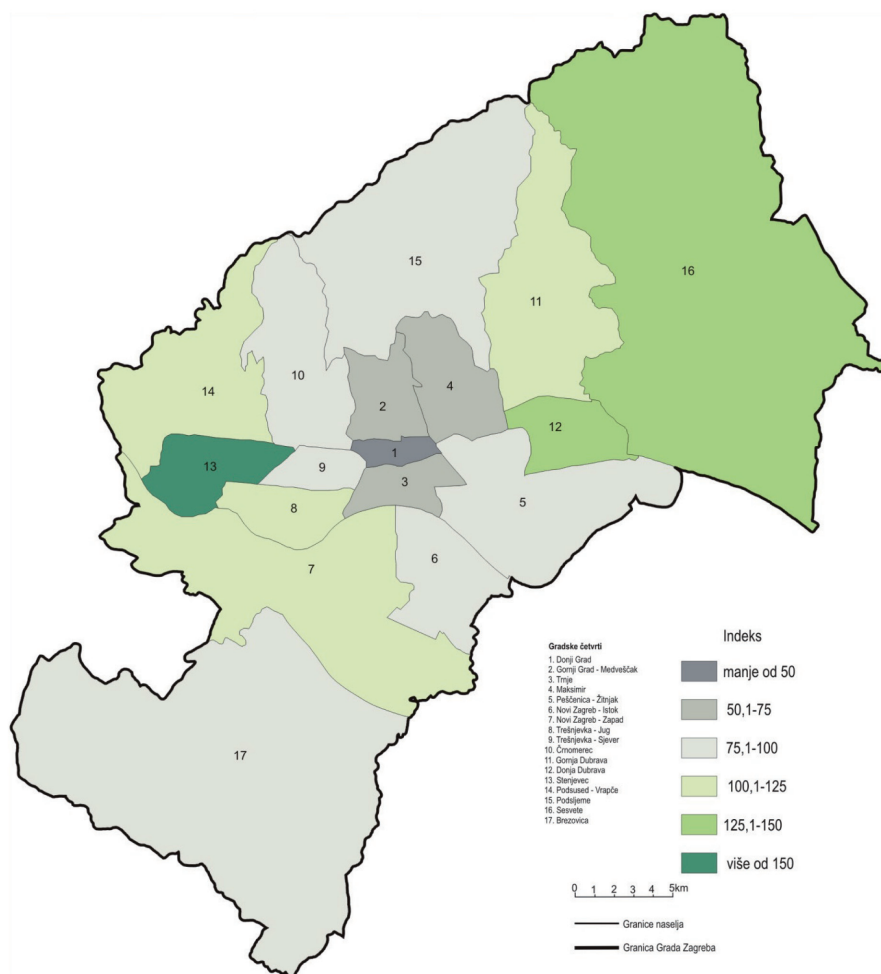
Na pozitivna kretanja nataliteta u navedenim godinama također su utjecala povoljnija gospodarska kretanja u Zagrebu u odnosu na Hrvatsku, što je vidljivo u intenzivnoj stanogradnji i poslovnoj izgradnji, porastu broja malih i srednjih gospodarskih tvrtki, izgradnji i otvaranju poslovnih i trgovačkih centara te koncentraciji ostalih gospodarskih, društvenih, kulturnih, zdravstvenih, političkih i obrazovnih institucija, a to su bili privlačni faktori pa se u tom razdoblju u Zagreb doselio značajniji broj stanovnika u reproduktivnoj dobi.

Doduše, s pojavom gospodarske krize i pomakom njenog početka u Zagrebu na 2010. godinu, ipak se očituje njen utjecaj na tendenciju određenog smanjenja broja živorođenih od 2010. do danas. Od 2001. do 2011. u Gradu Zagrebu ukupno je rođeno 85.714 djece, a umrlo je 91.409 stanovnika što je rezultiralo negativnom prirodnom promjenom od -5.695. Istovremeno stopa nataliteta porasla s 9 na 10,6‰. Također je došlo do porasta broja umrlih jer je stopa mortaliteta povećana s 10,3 do 10,6‰. Stoga je stopa prirodne promjene u 2011. bila na nuli, iako je vitalni indeks pozitivan od 2008.-2012. godine.

Slika 5. Prirodno kretanje stanovništva u Gradu Zagrebu i Hrvatskoj od 2001.-2013. godine

Detaljnija analiza rodности, smrtnosti i vitalnog indeksa po gradskim četvrtima pokazuje heterogenost u bioreproduktivnim karakteristikama stanovništva. Većina gradskih četvrti zahvaćena je prirodnim padom, što je i očekivano s obzirom na prikazano ukupno kretanje stanovništva i njegov dobni sastav. Najslabiju vitalnost pokazuje stanovništvo četvrti Donji Grad i Gornji Grad-Medveščak, a najpovoljniju Stenjevec, Sesvete, Donja Dubrava i Trešnjevka-jug. To su ujedno četvrti koje u ovom razdoblju imaju najveći broj i udio novodoseljenog stanovništva.

Slika 6. Vitalni indeks stanovništva Grada Zagreba po gradskim četvrtima 2001.-2010. godine

Nizak životni standard, porast stope nezaposlenosti mladih u promatranom razdoblju, nedostatne ukupne potpore mladima te još uvijek vrlo visoke kamate na stambene kredite pogubna su kombinacija za razinu fertiliteta i broj živorođenih. Svi ti čimbenici uvelike modificiraju utjecaj bioloških faktora na kretanje nataliteta i prirodnog prirasta i na području Zagreba, rezultirajući još uvijek relativno niskim stopama nataliteta i pomicanjem dobnih granica za rađanje prvog djeteta.

1.3.2. Migracije i migracijska bilanca

Instrumentarij proučavanja migracija je vitalno-statistička metoda koja se temelji na usporedbi podataka o ukupnom porastu stanovništva i prirodnom prirastu između dvaju popisa. Usporedbom porasta broja stanovnika i prirodnog prirasta ili smanjenja dobiva se pozitivni ili negativni migracijski saldo (neto-migracije) kao višak, odnosno manjak doseljenih u odnosu na odseljene. Ova metoda daje agregatne informacije o ukupnom migracijskom saldu, ali ne i o broju doseljenih i odseljenih. Broj doseljenih na pojedino područje i njegov udio u ukupnom stanovništvu najtočnije nam daju popisni rezultati, a broj odseljenih može se samo posredno procjenjivati.

Radi dugoročnog sagledavanja kretanja migracija, ovdje se daje kvantifikacija neto-migracije u odnosu na ukupno i prirodno kretanje stanovništva Grada Zagreba i komparativni podaci za Hrvatsku u međupopisnim razdobljima 1971.-2011. godine. Naglasak je na promjenama u zadnjem međupopisnom razdoblju, 2001.-2011., a potom se daju neka migracijska obilježja te osnovna tipizacija općeg kretanja stanovništva na istom području kao i usporedba sa Zagrebačkom županijom i prosjekom EU-28. Ovo su među najvažnijim demografskim pokazateljima uopće.

Zbog negativnih kretanja prirodnog prirasta u međupopisnom razdoblju 1991.-2011., ukupan je prirast stanovništva na području Grada Zagreba u promatranom razdoblju ovisio pretežito o pozitivnom saldu migracija s trajnim doseljavanjem, premda različito po pojedinim naseljima unutar Grada. Druga je komponenta ukupnog kretanja stanovništva prirodno kretanje i bilo je samo djelomično pod utjecajem doseljavanja, a više pod utjecajem odnosa u starosnoj strukturi te čimbenika društvenog, posebno gospodarskog razvoja.

Demografski razvoj Zagreba najinteresantnije je pratiti od početka 1970-ih godina. To se naročito odnosi na migracije, kao komponentu kretanja stanovništva ponajviše ovisnu o društvenim i gospodarskim kretanjima. Podaci o kretanju ukupnog stanovništva i stanovništva “u zemlji” pokazuju da Zagreb od početka sedamdesetih, posebno osamdesetih godina, populacijsku dinamiku postupno prenosi na svoje okolno područje. Tada dolazi do vrlo intenzivne stambene izgradnje, nastavka industrijalizacije, te komunalne i prometne izgradnje. Promatrajući prirodno kretanje Grad Zagreb je u međupopisnom razdoblju 1971.-1981. imao zavidan prirodni prirast (41.424), što je činilo 42,2% ukupnog prirasta stanovništva prema “de facto koncepciji” prisutnog stanovništva u zemlji, dok je saldo migracija činio natpolovičnu većinu ukupnog prirasta stanovništva. Zato je i opća stopa migracije bila relativno visoka i iznosila je 8,3%. Radilo se o razdoblju intenzivne industrijalizacije, rasta zapošljavanja, stambene i komunalne izgradnje i ukupne urbanizacije, posebno središnjeg gradskog naselja Zagreb. Hrvatska je također u tom razdoblju imala pozitivno prirodno kretanje, ali i pozitivan migracijski saldo.

Grad Zagreb u razdoblju 1981.-1991. još uvijek ima pozitivan prirodni prirast “u zemlji”, ali je isti po obujmu gotovo prepolovljen (na 22.056) u odnosu na prethodno razdoblje. Od 1991. počinje rapidno opadanje prirodnog prirasta sve do 2001. tj. uz nastavak istih trendova s izuzetkom pozitivnih kretanja u pojedinim godinama. Istodobno je prirodno kretanje na razini Hrvatske također počelo znatno opadati.

Tijekom ovog razdoblja Grad Zagreb također bilježi pozitivan saldo migracija čiji se udio u ukupnom prirastu populacije smanjuje na 51,6%. Na ukupnom prostoru Hrvatske dolazi do većeg utjecaja prirodne komponente u odnosu na migracijsku u ukupnom demografskom prirastu, što znači da se u tom desetljeću broj doseljenih u Hrvatsku smanjuje, a raste iseljavanje vani, zbog djelomičnog pridruživanja članovima obitelji, iseljenim u ranijem razdoblju.

Grad Zagreb, premda u ovom razdoblju ima pozitivan saldo migracije od 51,6%, ipak je obujmom gotovo prepolovljen, a stopa migracije smanjena je na 3,2%. Paralelno s time opada i prirodni prirast.

Prema obujmu neto migracije Grad Zagreb je u svom regionalnom okruženju prednjačio u razdoblju 1981.-1991., otkada počinje usmjeravanje doseljenika prema satelitskim gradovima Zagrebačke županije, a kako je u tom razdoblju dobar dio gradova i općina županije bio u istom upravno-teritorijalnom obuhvatu sa Zagrebom, to je Zagreb zapravo utjecao i na stambenu i komunalnu izgradnju tadašnjih općina i gradova svog okruženja (Sesveta, Velike Gorice, Dugog Sela, Zaprešića i Samobora).

Tablica 7. Saldo migracija Grada Zagreba za stanovništvo „u zemlji“ 1971.-2011. godine i usporedba s Hrvatskom

vitalno-statistička metoda

Područje	Broj stanovnika u zemlji (Popis)		Apsolutna promjena u međupopisnom razdoblju			Relativni udio		
			Svega	Prirodni prirast/ pad u zemlji (između popisa)*	Saldo migracija	Kolona 3=100	Prirodni prirast/ pad u zemlji (između popisa)	Saldo migracija
	1971.	1981.	1971.-1981.					
Grad Zagreb	595.805	693.886	98.081	41.424	56.657	100,0	42,2	57,8
Hrvatska	4.169.887	4.391.139	221.252	161.692	59.560	100,0	73,0	27,0
	1981.	1991.	1981.-1991.					
Grad Zagreb	693.886	739.414	45.528	22.056	23.472	100,0	48,4	51,6
Hrvatska	4.391.139	4.499.049	107.910	70.396	37.514	100,0	65,2	34,8
	1991.	2001.	1991.-2001.					
Grad Zagreb	739.414	757.064	17.650	-2.098	19.748	100,0	-11,9	111,9
Hrvatska	4.499.049	4.200.214	-298.835	-62.730	-361.563	100,0	-21,0	-121,0
	2001.	2011.	2001.-2011.					
Grad Zagreb	757.064	790.017	32.953	-5.710	38.663	100,0	-17,3	117,3
Hrvatska	4.200.214	4.284.889	84.675	-95.363	180.038	100,0	-112,6	202,6

* Za prirodno kretanje Grada Zagreba za razdoblja 1971.-1981. i 1981.-1991. podaci po bivšim općinama, uzimajući u obzir promjene u naseljima odnosno naseljski sastav prema obuhvatu iz 2001., Tablogrami vitalne statistike, DZS, a za razdoblje 1991.-2001., posebna obrada-Prirodno kretanje Grada Zagreba po naseljima u zemlji i inozemstvu s umanjenjem živorođenih i umrlih u inozemstvu 1990-ih godina za 2/3 (iz ranije danih razloga), prema obuhvatu iz 2001., DZS

Izvor: Popis stanovništva 1971., Osnovni podaci o stanovništvu po općinama i regijama, Dokumentacija 134, RZS, Zagreb 1972.

Popis stanovništva 1981., Stanovništvo po općinama i zajednicama općina, Dokumentacija 501, RZS, Zagreb 1982.

Popis stanovništva 1991., Stanovništvo u zemlji i inozemstvu po naseljima, Dokumentacija 911, DZS, Zagreb 1996.

Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857.-2001., DZS, Zagreb, 2005.

Stanovništvo u zemlji (rezidencijalno) za 1991. i 2001. po „de facto“ metodologiji prema Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I.

Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (Bilanca 20. stoljeća), Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2005.

Akrap, A.: Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961.-2011., u Migracije i razvoj Hrvatske-Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju, HGK, 2014.

Tijekom međupopisnog razdoblja 1991.-2001. Grad Zagreb, prvi put u svom razvoju nakon Drugog svjetskog rata bilježi negativno prirodno kretanje, a saldo migracija zbog ratnih je posljedica, te krize prognanika i izbjeglica, znatno smanjen u odnosu na prethodno razdoblje (apsolutno na +19.748 osoba). Zato je zabilježen ukupan prirast stanovništva u zemlji od 17.650, uz smanjenu opću stopu neto migracije na 2,6%. Hrvatska je u tom razdoblju, prvenstveno zbog ratnih posljedica imala drastično smanjenje populacije u zemlji od skoro 300.000 (-298.835) i negativni saldo migracija od čak -361.563, uz prirodni pad i ukupnu depopulaciju.

Zagrebačka županija u tom razdoblju prednjači prema ostvarenom saldu neto migracije i to u ukupnom iznosu od oko 30.000 stanovnika, što znači da je preuzela većinu doseljenog stanovništva

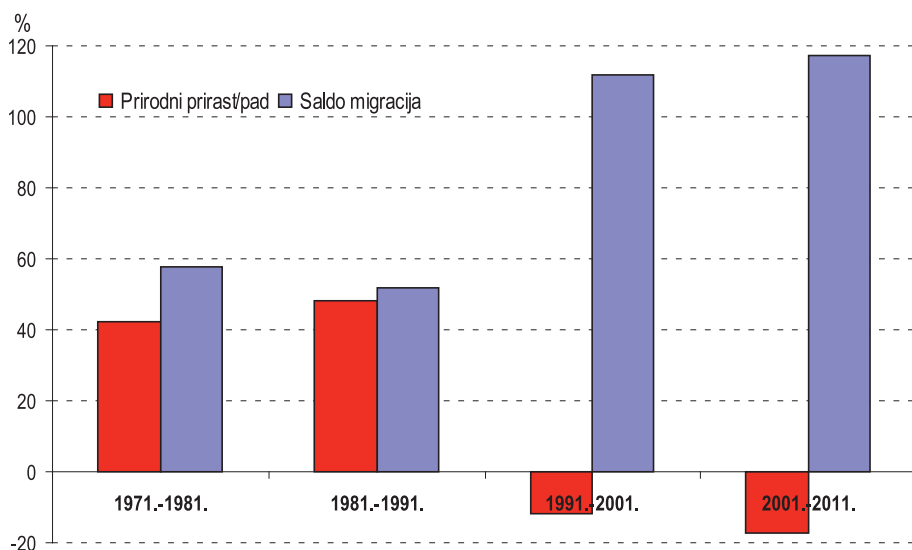
na svoje područje, uslijed ratnih i ekonomskih čimbenika, jeftinijih nekretnina i nižih cijena građevinskog zemljišta u zagrebačkoj okolici u odnosu na Zagreb.

Kroz posljednje međupopisno razdoblje 2001.-2011. Grad Zagreb, kao i njegovo okruženje Zagrebačka županija, imaju najveći porast ukupnog stanovništva u odnosu na druge županije, pri čemu Zagreb bilježi ukupno povećanje od 32.953 osoba, računajući samo stanovništvo u zemlji prema približno usporedivoj popisnoj metodologiji. Pri tome je zabilježen prirodni pad od ukupno -5.710 (manjak živorođenih nad umrlima), uz pozitivni saldo migracija (veći broj doseljenih od broja odseljenih) od 38.663 osoba ili prosječno 3.866 novodoseljenih osoba prosječno godišnje. To je u cjelini doprinijelo da je demografski rast Zagreba povećan u odnosu na prethodno međupopisno razdoblje, ali se odrazilo i na porast stope neto migracije koja je dosegla 5% od prosječnog broja stanovnika u istom razdoblju. Gornji podaci o kretanju stanovništva u zemlji daju znatno realniju demografsku sliku i demografske trendove od podataka službenih rezultata popisa stanovništva u istom razdoblju.

Analiza sastavnica ukupne demografske dinamike u zadnjem međupopisnom razdoblju potvrđuje da je Zagreb i njegovo neposredno okruženje ponovno bilo najprivlačnije odredište unutarnjim i vanjskim migranatima u/prema Hrvatskoj. Među ovim posljednjima, većinu čine imigranti iz Bosne i Hercegovine. Broj doseljenih u ovom razdoblju u značajnom je porastu, kako je već navedeno zbog relativno povoljnijeg gospodarskog rasta i zapošljavanja u pretežitom dijelu ovog desetogodišnjeg razdoblja prije gospodarske krize, koja se na zagrebačkom području osjetila tek potkraj ovog međupopisnog razdoblja (od 2010. godine). To se u određenoj mjeri odrazilo i na porast broja živorođenih u Gradu Zagrebu od 2008. godine nadalje, premda je i Zagreb u ovom ukupnom desetogodišnjem razdoblju zabilježio prirodni pad stanovništva, tako da je obujam salda migracija nadoknadio i negativno prirodno kretanje te u cjelini doprinio ukupnom porastu populacije.

Doseljavanje u Grad Zagreb u razdoblju 2001.-2008. svakako je sa svoje strane doprinijelo pozitivnom prirodnom prirastu u razdoblju 2008.-2012. godine. Čini se da Zagreb u godinama koje slijede, zbog posljedica gospodarske krize, ponovno bilježi nepovoljnija demografska kretanja, barem prirodnog kretanja stanovništva.

Za razdoblje nakon popisa 2011. ne raspolaže se pouzdanim statističkim podacima o daljnjim migracijskim kretanjima po županijama, iako su naznake negativnog salda u vanjskim migracijama, dok se obujam migracijskih kretanja posebno onih iz Zagreba, može samo procjenjivati. Poznato je da statistiku migracija u međupopisnom razdoblju nisu pouzdane, zbog neadekvatnih statističkih izvora glede registracije iseljenih.

Slika 7. Udio prirodnog prirasta/smanjenja i neto migracije u ukupnom porastu stanovništva na području Grada Zagreba 1971.-2011. godine

Očito su gradovi, prvenstveno veliki, sa svojom gospodarskom i društvenom infrastrukturom pa i intelektualnim kapitalom, dobili ključnu ulogu u ukupnom razvoju, kako vlastitog administrativnog područja, tako i okruženja, odnosno područja urbanih aglomeracija. Ocjenjuje se stoga da će Grad Zagreb zajedno sa svojom urbanom aglomeracijom, kao i sljedeća tri veća grada u Hrvatskoj (Split, Rijeka i Osijek), potom i neki značajniji srednji gradovi (Zadar, Šibenik, Dubrovnik, Pula, Slavonski Brod i neki drugi), imati ključnu razvojnu ulogu, a time i u zadržavanju vlastitog i privlačenju novodoseljenog stanovništva.

Prema gornjim podacima, u promatranom i ranijem razdoblju, jasno je da su migracije prema Zagrebu znatno utjecale na njegov demografski rast, prostornu redistribuciju i strukturalna obilježja stanovništva. To potkrepljuju i daljnji pokazatelji o udjelu migrantskog (selidbenog) stanovništva u ukupnom. Najpouzdanije podatke o udjelu selidbenog stanovništva daju popisi stanovništva.

Kontingent doseljenog stanovništva u Gradu Zagrebu rastao je iz popisa u popis od početka 20. stoljeća, doduše neravnomjerno po pojedinim međupopisnim razdobljima. Najveći obujam dosegao je još 1931. godine kada je gradsko naselje Zagreb imalo čak 74,7% doseljenika. Od tada, a posebno nakon 1971., bilježi se smanjivanje udjela doseljenog stanovništva. Godine 1971. taj udio iznosi 61,5%, već 1991. 50,4% da bi 2001. i 2011. pao na 49%. Za ukupno područje Grada Zagreba taj se udio smanjuje u razdoblju od 1971. s 59,5 na 46,7% 2011. godine.

Tablica 8. Broj doseljenika i njihov udio u ukupnom stanovništvu Grada Zagreba i Hrvatske po popisima 1971.-2011. godine

Područje	Doseljenici prema popisima									
	1971. **		1981. ***		1991.**		2001.**		2011.	
	Broj*	Udio	Broj*	Udio	Broj*	Udio	Broj*	Udio	Broj*	Udio
GRAD ZAGREB	374.519	59,5	393.900	54,5	375.543	48,3	366.573	47,0	369.209	46,7
naselje Zagreb	359.654	61,5	372.597	56,8	356.459	50,4	338.895	49,0	338.010	49,1
ostala naselja	14.865	29,7	21.303	48,2	19.084	26,8	27.678	39,4	31.199	30,6
HRVATSKA	1.321.881	29,9	1.414.480	30,7	2.274.371	47,5	1.239.357	27,9	1.306.427	30,5

* nisu obuhvaćeni doseljenici (preseljenici) između naselja unutar Grada Zagreba, već samo doseljeni izvan područja grada

** podaci za 1971., 1991., 2001. prema obuhvatu iz 2011.

*** podaci za 1981. nisu u potpunosti usporedivi s ostalim popisima jer su uzeti prema bivšim općinama na području iz 2001. aktualnog prostora, Zagrebačke regije tj. zanemarujući međuvremene promjene po naseljima, budući da se iz popisa 1981. ne raspolaže podacima o doseljenom stanovništvu po naseljima.

Izvori: Popis stanovništva 31.3.1971., Dokumentacija br. 163, DZS, Zagreb, 1973.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31.3.1981., Dokumentacija br. 508, DZS, Zagreb, 1987.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 31.3.1991., Dokumentacija br. 892, DZS, Zagreb, 1997. i dokumentacija DZS po naseljima

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31.3.2001., DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Tablica 17. Stanovništvo prema migracijskim obilježjima i spolu po gradovima/općinama, DZS, 2013.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Posebna obrada migracijskih obilježja, DZS, Zagreb, 2015.

Podaci u gornjoj tablici uključuju „prave“ migrante, tj. doseljene izvan granica Grada, iz županije i iz inozemstva, ali isključuju lokalna preseljavanja između naselja unutar Grada. Prema tome, 2011. u Zagrebu (naselje Zagreb) je popisano 338.010 doseljenika ili 49,1% od ukupnog stanovništva.

Imajući u vidu omjer doseljenog i domorodnog (autohtonog) stanovništva razlikuju se tri tipa prostora:

- 1) migratorni (doseljenički) tip područja u kojem je udio doseljenog stanovništva veći od dviju trećina;
- 2) mješoviti tip područja u kojem se udio doseljenog stanovništva kreće od jedne do dviju trećina;
- 3) autohtoni tip područja u kojem je udio doseljenog manji od jedne trećine, odnosno udio domorodnog stanovništva je veći od dviju trećina.

Polazeći od takve definicije stupnja migratornosti, posljednji popis iz 2011. na području Grada Zagreba pokazuje sljedeće: Zagreb (gradsko područje) nije grad doseljeničkog (on to nije još od 1948. kada je imao 70% doseljenog stanovništva), već mješovitog tipa; budući je u njemu udio domorodnog (50,9%) čak nešto veći od udjela doseljenog stanovništva (49,1%). Takva obilježja imaju Sesvete i dio satelitskih gradova na području Zagrebačke županije (Zaprešić, Velika Gorica i Dugo Selo). Ovi okolni gradovi imaju veći udio doseljenih iz drugih županija, pretežito iz Grada Zagreba, naročito u razdoblju 1971.-1991. u vrijeme intenzivne usmjerene stambene izgradnje na svojim područjima.

Tablica 9. Broj doseljenika i njihov udio u ukupnom stanovništvu po gradskim četvrtima Grada Zagreba 2011. godine

Gradska četvrt	Ukupno stanovništvo	Doseljenici	
		broj*	udio (%) u ukupnom stanovništvu
Brezovica	12.030	2.357	19,6
Črnomerec	38.546	17.240	44,7
Donja Dubrava	36.363	18.092	49,8
Donji Grad	37.024	17.723	47,9
Gornja Dubrava	61.841	28.866	46,7
Gornji Grad-Medveščak	30.962	14.245	46,0
Maksimir	48.902	22.692	46,4
Novi Zagreb-istok	59.055	30.070	50,9
Novi Zagreb-zapad	58.103	28.836	49,6
Peščenica-Žitnjak	56.487	30.070	53,2
Podsljeme	19.165	6.383	33,3
Podsused-Vrapče	45.759	19.571	42,8
Sesvete	70.009	21.623	30,9
Stenjevec	51.390	25.322	49,3
Trešnjevka-jug	66.674	34.754	52,1
Trešnjevka-sjever	55.425	28.491	51,4
Trnje	42.282	22.874	54,1
GRAD ZAGREB	790.017	369.209	46,7

* U ovim podacima isključeni su lokalni migranti, tj. broj selidbenog stanovništva između naselja u obuhvatu samog Grada Zagreba
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Posebna obrada migracijskih obilježja, DZS, Zagreb, 2015.

Prema dvotrećinskom kriteriju niti jedna četvrt ne pripada doseljeničkom tipu stanovništva. Tek prema većinskom udjelu stanovništva to su četvrti: Novi Zagreb-istok, Peščenica-Žitnjak, Trešnjevka-jug, Trešnjevka-sjever i Trnje. Četvrt Sesvete tom tipu pripada jedino ako se ukupnom broju doseljenih dodaju i „lokalni migranti“, tj. doseljeni u ovu četvrt iz drugih naselja odnosno

četvrti Grada, pa uz taj dio selidbenog stanovništva četvrt Sesvete ima oko 67% ukupno doseljenog stanovništva.

Razlike u udjelu doseljenog stanovništva po četvrtima (isključujući lokalna preseljavanja) kreću se čak do 34,5%, od četvrti Trnje s najvećim udjelom doseljenih (54,1%), zatim Peščenica-Žitnjak, Trešnjevka-jug i Trešnjevka-sjever, do najmanje doseljenih u četvrti Brezovica (19,6%). Ova je razlika u posljednjem međupopisnom razdoblju veća od očekivane, ali niti jedna četvrt nema dvotrećinski udio doseljenika kada se isključi lokalna migracija.

Očito se širenjem procesa urbanizacije na području Grada smanjuje doseljavanje u sami gradski centar kao i naselje Zagreb, a raste u periferne gradske četvrti, odnosno prigradska naselja. Stoga raste i udio autohtonog stanovništva u povijesnim gradskim četvrtima, dok je u četvrtima šireg područja grada veći udio doseljenog stanovništva, što se posebno odnosi na naselje i četvrt Sesvete i to samo kada se u ukupan broj doseljenika ubroje i lokalni migranti iz drugih naselja u obuhvatu Grada.

Osim toga, zbog dobre prometne povezanosti, jedinstvenog komunalnog razvoja, razvoja društvene infrastrukture i druge funkcionalne povezanosti cjelokupno područje grada uvelike predstavlja jedinstvenu urbanu cjelinu u kojoj postoji visok stupanj internog, kako trajnog preseljavanja stanovništva iz jednog područja grada u drugi, tako i dnevnih migracija među gradskim četvrtima.

1.4. Tipizacija općeg kretanja stanovništva

Tipovi općeg kretanja stanovništva određuju se na temelju usporedbe međupopisne promjene broja stanovnika i prirodnog kretanja. Ovisno o migracijskoj bilanci (pozitivnoj ili negativnoj), određuje se je li neki prostor imigracijskog ili emigracijskog tipa.

Osnovnom tipizacijom izdvajaju se četiri imigracijska i emigracijska tipa (Friganović, 1990.), ovisno o odnosu stope međupopisne promjene ukupnog stanovništva i stope prirodnog kretanja u istom razdoblju. Svi imigracijski tipovi imaju pozitivnu migracijsku bilancu (viši porast stanovništva zabilježen popisom stanovništva od stope prirodnog rasta ili pada), a svi emigracijski tipovi imaju negativnu migracijsku bilancu (niži porast ili veći pad stanovništva zabilježen popisom stanovništva od stope ukupnog prirodnog rasta ili pada).

Model tipizacije izgleda ovako:

Tip	Obilježje (imigracijska/emigracijska)	Odnos međupopisne promjene (P) i stope prirodnog rasta ili pada (PR)	Predznak stopa	
			P	PR
I ₁	Ekspanzija imigracijom	P>PR	+	+
I ₂	Regeneracija imigracijom	P>PR (neovisno o predznaku P>PR)	+	-
I ₃	Slaba regeneracija imigracijom	P>PR (neovisno o predznaku P<PR)	+	-
I ₄	Vrlo slaba regeneracija imigracijom	P>PR	-	-
E ₁	Emigracija	P<PR	+	+
E ₂	Depopulacija	P<PR (neovisno o predznaku P<PR)	-	+
E ₃	Izrazita depopulacija	P<PR (neovisno o predznaku P>PR)	-	+
E ₄	Izumiranje	P<PR	-	-

Ovaj se model uvijek primjenjuje u analizi većeg broja prostornih jedinica. Stoga je na području Grada Zagreba pogodan ne samo na županijskoj razini, već i za tipizaciju stanovništva po gradskim četvrtima, a kod drugih županija po gradovima i općinama. Tip općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba „u zemlji“ u posljednjih 40 godina (1971.-2011.) ima imigracijska obilježja, premda donekle različitih podtipova (Grad Zagreb I₁, Zagrebačka županija I₂). To znači da je veća stopa porasta stanovništva zabilježena popisima nego što je bila stopa prirodnog prirasta odnosno smanjenja.

Tablica 10. Tipovi općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba 1971.-2011. godine i usporedba s Hrvatskom

Područje	1971.-1981.	1981.-1991.	1991.-2001.	2001.-2011.
UKUPNO STANOVNIŠTVO				
Grad Zagreb	I ₁	I ₁	I ₁	-
Republika Hrvatska	E ₁	I ₁	E ₄	-
STANOVNIŠTVO U ZEMLJI				
Grad Zagreb	I ₁	I ₁	I ₂	I ₂
Zagrebačka županija	I ₂	I ₂	I ₂	I ₂
Republika Hrvatska	I ₁	I ₁	E ₄	E ₄
EU28	-	-	-	I ₁

Izvor: Popisi stanovništva od 1971.-2011. i godišnja Priopćenja, DZS, Zagreb.

Tip općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba, kao i naselja Zagreb, u posljednjih je 40 godina u prva dva promatrana razdoblja do 1991. imao obilježje *ekspanzije imigracijom* (I₁, najintenzivniji imigracijski tip stanovništva), što znači da je veći porast stanovništva zabilježen popisima nego što je to bila stopa prirodnog prirasta. Razdoblje 1991.-2001., i posljednje (2001.-2011.), imaju prirodno opadanje, pozitivnu međupopisnu promjenu i pozitivni migracijski saldo, pa je riječ je o tipu *regeneracije stanovništva imigracijom* (tip I₂).

Stanovništvo zagrebačkog okruženja, odnosno Zagrebačke županije u cijelom novijem razdoblju 1971.-2011. ima migracijski tip stanovništva i to isti tip *regeneraciju imigracijom* (I_2) s pozitivnom neto-migracijom i prirastom ukupnog stanovništva, ali negativnim prirodnim kretanjem. Stoga je migracijska bilanca veća od ukupnog prirasta stanovništva, što znači da je u tom razdoblju najveći utjecaj doseljavanja na ukupnu populacijsku promjenu.

Prema tome, kako na području Grada Zagreba tako i Zagrebačke županije veći je doprinos pozitivnog migracijskog salda u odnosu na prirodno kretanje. Unatoč činjenici što se kod Zagrebačke županije u cjelini gledajući, prema koncepciji “u zemlji” prisutnog stanovništva radilo o prirodnom smanjenju stanovništva još od međupopisnog razdoblja 1971.-1981. opći trend kretanja stanovništva u ukupnom razdoblju 1971.-2011. bio je *regeneracija imigracijom* i to uz relativno visoki obujam i udio salda migracija.

Promatrano na nižoj prostornoj razini, treba reći da gradsko područje Zagreba u posljednjem međupopisnom razdoblju ima obilježje blage depopulacije ukupnog stanovništva, tj. prirodno smanjenje, negativnu međupopisnu promjenu i negativni saldo migracije, dok ostala prigradska naselja Grada Zagreba pokazuju uglavnom obilježja *regeneracije imigracijom*, s izuzetkom naselja Sesvete, Veliko Polje, Buzin, Lučko i Hrvatski Leskovac, koja bilježe *ekspanziju imigracijom* (tip I_1).

Prema analizi tipizacije općeg kretanja po četvrtima, ocjenjuje se kako sve brojnije gradske četvrti, ne samo središnjeg dijela naselja Zagreb (Črnomerec, Gornji Grad-Medveščak, Donji Grad, Maksimir, Novi Zagreb-istok, Novi Zagreb-zapad, Peščenica-Žitnjak i Trnje) u zadnjem međupopisnom razdoblju imaju obilježje *izrazite depopulacije*, odnosno *izumiranja* (E_3 ili E_4), tj. obilježje prirodnog pada i negativni saldo migracija, a neke su još uvijek s pozitivnim prirodnim prirastom. Druge četvrti u okviru naselja Zagreb također imaju depopulacijska obilježja, a periferne četvrti kao i Trešnjevka-jug, imaju obilježja imigracijskih tipova općeg kretanja stanovništva.

Tablica 11. Tipizacija općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine po gradskim četvrtima

Gradska četvrt	2001.-2011.		Tip općeg kretanja stanovnika
	Međupopisna promjena	Prirodni prirast	
Brezovica	9,5	-6,7	I ₂
Črnomerec	-0,6	2,8	E ₂
Donja Dubrava	1,2	-11,4	I ₃
Donji Grad	-21,8	2,3	E ₃
Gornja Dubrava	0,7	-3,9	I ₃
Gornji Grad-Medveščak	-17,5	-5,1	E ₄
Maksimir	-1,7	-1,7	E ₄
Novi Zagreb - istok	-10,6	0,7	E ₃
Novi Zagreb - zapad	15,7	-0,4	I ₂
Peščenica - Žitnjak	-3,2	-0,1	E ₄
Podsljeme	7,4	0,4	I ₁
Podsused - Vrapče	7,4	5,6	I ₁
Sesvete	15,4	3,6	I ₁
Stenjevec	19,7	0,9	I ₁
Trešnjevka - jug	-0,7	-2,3	I ₄
Trešnjevka - sjever	0,1	-3,0	I ₃
Trnje	-7,1	0,0	E ₃
Grad Zagreb	1,4	-0,7	I ₂

Izvor: Popisi stanovništva 2001. i 2011. godine i godišnja priopćenja vitalne statistike, DZS, Zagreb.

Područje Zagrebačke županije u prosjeku, kao i Grada Zagreba, ima imigracijska obilježja i to tip I₂, u zadnjem kao i u ranijim razdobljima, s tim što neki gradovi i općine županije bilježe tip *ekspanzija imigracijom* (I₁). Većina njih u novijem je razdoblju imala umjereniji rast stanovništva, uz prirodni pad, iz čega proizlazi tip *regeneracije imigracijom* (I₂).

Zaključno treba reći da Grad Zagreb vidljivo smanjuje područje ekspanzije stanovništva imigracijom; Podsljeme, Sesvete, Stenjevec i Podsused-Vrapče, dok ukupno područje naselja Zagreb u prosjeku zahvaća manja depopulacija. Sve veći broj četvrti ima izrazitu depopulaciju, a Gornji Grad-Medveščak, Maksimir i Peščenica-Žitnjak imaju *izumiranje* kao obilježje kretanja stanovništva sa stopom prirodnog smanjenja većom od negativne stope međupopisne promjene.

Također proizlazi da Zagrebačka županija ima isti tip kretanja stanovništva kao i Grad Zagreb i to *regeneraciju imigracijom* (I₂) s pozitivnom međupopisnom promjenom i negativnim prirodnim kretanjem, iako dio rubnog prostora ove županije ima obilježje izumiranja.

2. GOSPODARSKI RAZVOJ GRADA ZAGREBA I OKRUŽENJA U RAZDOBLJU 2001.-2011.

Promatrano desetogodišnje razdoblje u gospodarskom razvoju kod nas i u svijetu možemo podijeliti u dvije faze razvoja i to na razdoblje 2000. (2001.) do 2008., i od 2008. nadalje. Kroz prvu fazu tog razvoja svijet, Europska unija, Hrvatska pa i Zagreb zabilježili su zavidne stope gospodarskog rasta. Od 2008. zbog poznatih uzroka pojave gospodarske krize u SAD-u, koja se uskoro prenosi na Europsku uniju, manje više sve njene članice, od 2009. godine bilježe negativne stope gospodarskog rasta.

Nakon oporavaka gospodarstva najrazvijenijih zemlja svijeta, članica OECD-a od 2010., zemlje Europske unije u 2012. godini ponovno bilježe određeno usporavanje gospodarskog rasta, a zatim gospodarski oporavak do 2015. godine. Do tada je hrvatsko gospodarstvo u neprekidnoj recesiji od 2009. s iznimkom blagog oporavka u 2011., kada je zabilježena pozitivna nula realnog BDP-a, dok je u 2012. ponovno ostvaren pad BDP-a za -1,9%, a 2013. za -1% te 2014. pad od -0,4%.

Tablica 12. Osnovni gospodarski pokazatelji okruženja-realne stope rasta u %

Pokazatelji		2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
BDP	Svijet	2,8	-0,6	4,8	3,8	3,5
	EU- 27	0,5	-4,2	2,1	1,6	-0,3
	Hrvatska	2,4	-6,9	-1,4	0,0	-1,9
Inflacija	EU- 27	3,7	1,0	1,8	2,7	2,5
	Hrvatska	6,1	2,4	2,0	2,3	3,4

Izvor: Eurostat, DZS.

Najnovije prognoze ekonomskih kretanja za 2015. i 2016. upućuju na stagnaciju, odnosno blagi porast gospodarstva Hrvatske (procjena rasta BDP-a za 2015. revidirana je na 0,4%, dok je procjena za 2016. nešto povoljnija i iznosi 0,9%).

Prema podacima iz tablice 13. u razdoblju 2001.-2011. godine vidljive su zavidne stope gospodarskog rasta kao i industrijske proizvodnje, izvoza i zaposlenosti. „Republika Hrvatska u razdoblju 2001. do 2009. godine ostvarila je relativno visoke stope rasta. Prosječna godišnja stopa rasta u tom devetogodišnjem razdoblju ostvarena je od 3%. Bruto domaći proizvod u tom razdoblju povećao se nominalno za 31,4%, a u naprijed navedenom devetogodišnjem razdoblju dolazi do još većih razlika u razvoju regija i županija, što ukazuje na odsustvo bilo kakve razumne politike regionalnog razvoja u Hrvatskoj, zapostavljajući prirodne i ljudske resurse kojima zemlja raspolaže. To se prije svega odnosi na Istočnu Hrvatsku koja je u prethodnom desetljeću imala

najveće smanjenje BDP-a u 2000. u odnosu na 1990. godinu. Glavni razlog u kretanju BDP-a po regijama je u zapostavljanju primarnog sektora.“⁸

Tablica 13. Izabrani makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva u razdoblju 2001.-2011. godine

Pokazatelji	2001.	2003.	2005.	2007.	2009.	2011.
BDP po stanovniku USD	5.197	7.687	10.089	13.531	14.152	14.540
BDP realne stope rasta u %	3,7	5,4	4,3	5,1	-6,9	-0,2
Industrijska proizvodnja stopa rasta %	5,9	3,3	4,6	4,9	-9,2	-1,2
Ostvarene investicije u dugotrajnu imovinu (pravnih osoba), indeksi kretanja	108,3	134,1	105,0	110,1	80,6	96,5
Promet u trgovini na malo, realne stope rasta u %	6,8	5,8	3,0	5,3	-15,3	1,0
Noćenja turista ukupno, indeks kretanja	113,0	104,3	108,3	105,7	98,6	106,9
Izvoz–indeksi kretanja	105,3	126,2	109,4	119,2	74,3	113,2
Uvoz–indeksi kretanja	116,0	132,4	111,9	120,2	69,0	113,3
Cijene na malo-inflacija	3,8	1,8	3,3	2,9	2,4	2,3
Neto plaće u HRK	3.541	3.940	4.376	4.841	5.311	5.441
Broj zaposlenih, god. prosjek, indeks kretanja	100,5	102,5	100,8	103,3	96,4	98,5
Registrirana stopa nezaposlenosti	22,0	19,2	17,9	14,8	14,9	17,9

Izvor: HGK.

Prema agregatnom pokazatelju disperzija nacionalnog GDP-a per capita, regionalnih ekstrema između minimalnog i maksimalnog ostvarenog GDP-a per capita po regijama i glavnim gradovima i usporedbe sa prosjekom po pojedinim europskim državama, Hrvatska je u tom rangi peta na dnu te ljestvice po rasponu regionalnih razlika, prije Bugarske, Mađarske, Estonije i Rumunjske.

Gospodarski razvoj svakog područja mjeri se prvenstveno razinom i kretanjem bruto domaćeg proizvoda te strukturnim obilježjima gospodarskih djelatnosti, posebno kretanjem zaposlenosti i proizvodnosti rada. Bruto domaći proizvod po stanovniku važan je makroekonomski pokazatelj dostignutog stupnja razvijenosti i životnog standarda nekog područja, a ovisi o ostvarenoj vrijednosti BDP i dinamici kretanja stanovništva u promatranom razdoblju. Kroz istraživano razdoblje, posebno od 2001.-2011. u Gradu Zagrebu, relativno visokim stopama rasta ostvarivan je apsolutni i realni rast kako BDP-a, tako i prikazani rast ukupnog stanovništva.

⁸ Turčić, I., Turčić, I. jr.: Bruto domaći proizvod Republike Hrvatske po županijama i regijama 1990., 2000. i 2009., *Ekonomski pregled*, 64 (1) 64-81 (2013) 67.

Grad Zagreb je najjače gospodarsko središte Hrvatske u kojem se ostvaruje oko trećina nacionalnog BDP-a, pri čemu se udio BDP-a Grada Zagreba povećao sa 27,9% u 2001. na 33,1% u 2011. godini. Istodobno udio stanovništva Zagreba u Hrvatskoj povećan je od 2001. sa 17,6 na 18,4% prema posljednjim popisnim podacima, prvenstveno iz razloga opadanja broja stanovnika u državi.

Tablica 14. Bruto domaći proizvod Republike Hrvatske i Grada Zagreba 2011. godine

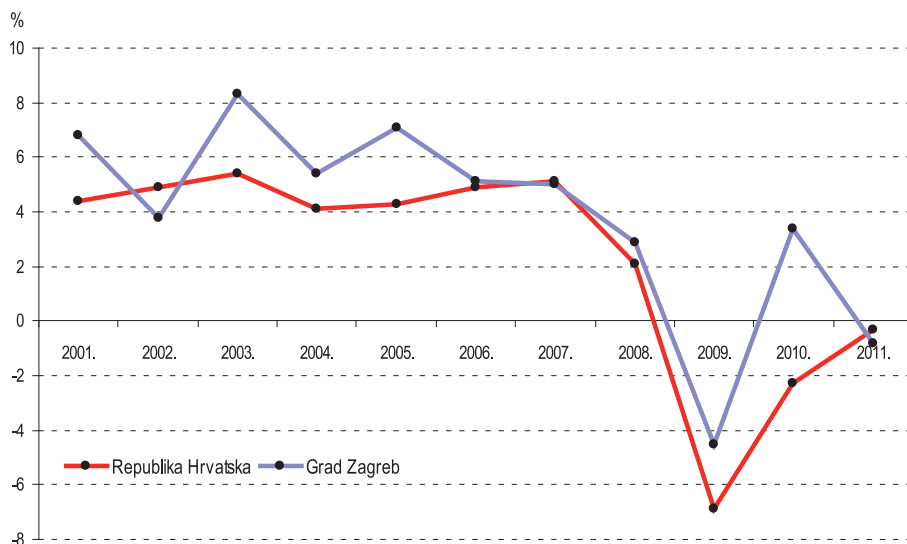
tekuće cijene

Područje	BDP mil. HRK	BDP mil. EUR	Struktura po županijama,% (RH = 100)	BDP po stanovniku, HRK	BDP po stanovniku, EUR	Indeks RH= 100
Republika Hrvatska	328.737	44.220	100,0	74.628	10.038	100,0
Grad Zagreb	108.791	14.634	33,1	136.897	18.414	183,4

Izvor: Bruto domaći proizvod za RH, NKPS-2. razina i županije u 2011., Priopćenje br. 12.1.2./2014.

BDP Grada Zagreba u 2011. iznosio je 14.634 mil. eura, pri čemu BDP po glavi stanovnika Grada Zagreba iznosi 18.414 eura te je 1,8 puta veći od BDP-a po glavi stanovnika Republike Hrvatske (10.038 eura), iako je taj odnos još uvijek niži od BDP-a po glavi stanovnika ostalih glavnih gradova Europske unije prema njihovom državnom prosjeku, a koji je prosječno oko 3 puta veći u korist glavnih gradova. BDP po stanovniku u 2011. Republike Hrvatske iznosi 60% BDP-a po stanovniku EU-27.

Udio BDP-a pripadajuće regije Kontinentalna Hrvatska u nacionalnom BDP-u iznosi 68,3%, pri čemu je Grad Zagreb ostvario gotovo polovicu tog regionalnog BDP-a, dok je prosječni BDP po stanovniku Kontinentalne Hrvatske iznosio tek nešto iznad nacionalnog prosjeka (10.267 eura).

Slika 8. Kretanje godišnje stope rasta BDP Grada Zagreba i Republike Hrvatske u razdoblju 2001.-2011. godine

Sektorsku strukturu gospodarstva najbolje pokazuju podaci o strukturi bruto dodane vrijednosti koja se relativno sporo mijenja, premda je u Hrvatskoj, posebno u Zagrebu, u posljednjih 20 godina trend smanjenja udjela primarnog i sekundarnog sektora, a rasta sektora usluga.

Tablica 15. Struktura bruto dodane vrijednosti Grada Zagreba po djelatnostima NKD-a, 2011. godine

u mil. kuna, bazične cijene

Djelatnosti-NKD-2007.	Republika Hrvatska		Grad Zagreb		Udio GZ u RH (%)
	vrijednost	struktura (%)	vrijednost	struktura (%)	
A - Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	13.325	4,7	226	0,2	1,7
B, C, D, E - Prerađivačka ind., rudarstvo, vađenje i ostale industrije od toga:	58.329	20,7	13.243	14,2	22,7
C Prerađivačka industrija	46.540	16,5	9.825	10,5	21,1
F - Građevinarstvo	17.182	6,1	3.187	3,4	18,5
G, H, I Trgovina na vel. i malo, prijevoz, skladištenje, pripr. i usluž. hrane	56.612	20,1	20.237	21,7	35,7
J - Informacije i komunikacije	13.557	4,8	8.666	9,3	63,9
K - Financijske djelatnosti i osiguranja	20.281	7,2	12.850	13,8	63,4
L - Poslovanje nekretninama	30.674	10,9	6.233	6,7	20,3
M, N - Stručne, znanstvene, tehničke, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	20.200	7,2	10.897	11,7	53,9
O, P, Q - Javna uprava i obrana, obrazovanje, zdravstvo i socijalne skrbi	44.188	15,7	14.604	15,7	33,0
R, S, T, U - Ostale uslužne djelatnosti	7.414	2,6	3.102	3,3	41,8
Ukupno - BDV	281.761	100,0	93.245	100,0	33,1

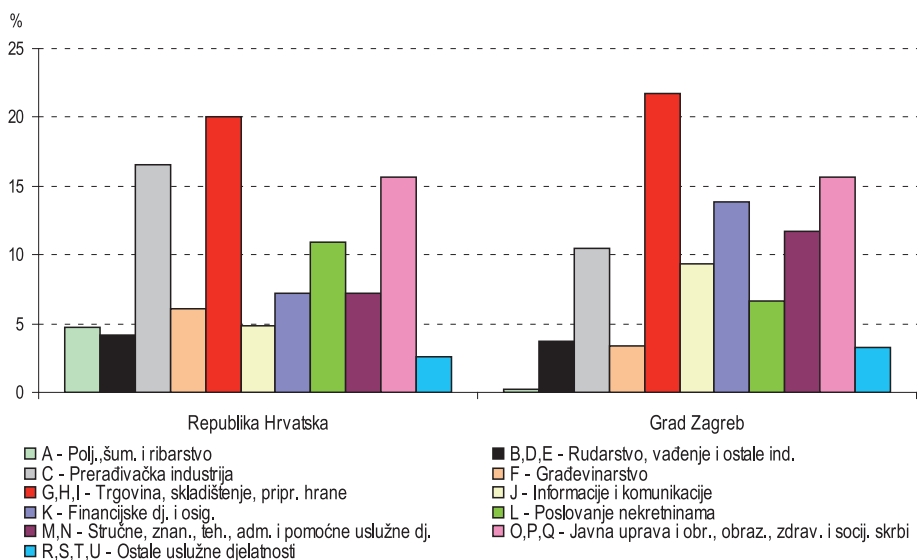
Izvor: Priopćenje DZS, 12.1.2., 2014.

U Gradu Zagrebu u 2011. na prvom je mjestu u strukturi ostvarenja bruto dodane vrijednosti djelatnost trgovina na veliko i na malo, prijevoz i skladištenje, smještaj, te priprema i usluživanje hrane s udjelom od 21,7%, a slijedi javna uprava i obrana, obrazovanje, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi s udjelom od 15,7%. Udio prerađivačke industrije u Gradu Zagrebu pada od kraja 80-ih godina (1989.) od 39,9% na 10,5% u 2011., dok je u Hrvatskoj taj udio sporije opadao te je u 2011. iznosio 16,5%.

U strukturi BDV-a gospodarskih djelatnosti na razini Hrvatske 2011., Grad Zagreb ima izrazito visoki udio u djelatnostima: informacija i telekomunikacija (64%), financijskom sektoru (63%), stručnim, znanstvenim, tehničkim, administrativnim i ostalim uslužnim djelatnostima (53%).

Krajem promatranog razdoblja Grad Zagreb bilježi pad fizičkog obujma industrijske proizvodnje za 5,6% u 2009. u odnosu na 2008., odnosno kumulativno više od 10% u odnosu na 2007. godinu.

Od 2010. se ne raspolaže statističkim podacima o kretanju proizvodnje na razini županija, ali se procjenjuje da industrijska proizvodnja Grada Zagreba kontinuirano pada.

Slika 9. Struktura bruto dodane vrijednosti Grada Zagreba po djelatnostima NKD-a, 2011. godine

Kroz promatrano razdoblje nastavljen je trend ranije započetih strukturnih promjena u gospodarstvu Grada Zagreba u pravcu daljnjeg opadanja udjela industrije i građevinarstva (ovo posebno od krize, 2008.), a porast udjela trgovine, financijskih djelatnosti, informacija i komunikacija, poslovanja nekretninama, te stručnih, znanstvenih i drugih uslužnih djelatnosti.

Uvidom u strukturu gospodarstva Grada Zagreba iz razdoblja prije 1990. godine mjereno indikatorom zaposlenosti, potvrđuje se kako je tada najviše zaposlenih u Zagrebu bilo u industriji (107.710 ili 29,8%, prema podacima iz 1989.), a od kada je taj broj i udio do 2011. u konstantnom opadanju. To znači da je zaposlenost u zagrebačkoj industriji u tih 20-ak godina gotovo prepolovljena.

Udio zaposlenosti Zagreba u pravnim osobama u Hrvatskoj povećan je u razdoblju 2001. do 2011., naročito u razdoblju 2005.-2011. s 29,4 na 31,2% ili na 359.430 zaposlenih, a po iznadprosječnom udjelu ističu se djelatnosti: informacije i komunikacije, financijske djelatnosti, stručne, znanstvene i tehničke te administrativne djelatnosti, umjetnost, zabava i rekreacija, trgovina i javna uprava.

Tablica 16. Kretanje ukupnog broja zaposlenih u Gradu Zagrebu 2005.-2011.

stanje 31. ožujka

Godine	Ukupno zaposleni	Zaposleni u pravnim osobama	Zaposleni u obrtu i slobodnim profesijama	Zaposleni osiguranici poljoprivrednici	Nezaposleni	Stopa registrirane nezaposlenosti (%)
2005.	371.525	323.090	47.354	1.081	41.143	10,0
2006.	388.581	339.802	47.838	941	39.137	9,2
2007.	406.711	358.457	47.415	839	34.334	7,8
2008.	421.585	374.108	46.725	752	27.808	6,2
2009.	424.263	378.938	44.635	690	28.513	6,3
2010.	408.864	367.764	40.479	621	37.327	8,4
2011.	397.365	359.430	37.348	587	41.368	9,4

Izvor: Zaposlenost i nezaposlenost 2005.-2011., Godišnje priopćenje, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, www.zagreb.hr/statistika

Tijekom razdoblja 2001.-2011. uz opadanje zaposlenosti u industriji, dolazi od 2008. najprije do porasta, a zatim do opadanja zaposlenosti u građevinarstvu, dok je trgovina sa srodnim djelatnostima kontinuirano u porastu. Ostale uslužne djelatnosti kao što su turizam, ugostiteljstvo, financijski sektor te informacije i komunikacije također bilježe porast zaposlenih, posebno od 2005.-2009. godine.

Udio zaposlenih u ukupnoj zaposlenosti Grada Zagreba u zagrebačkoj prerađivačkoj industriji 2011. iznosio je 11,8%, a u poljoprivredi je bilo najmanje zaposlenih 0,4%. Najveći je udio od gospodarskih djelatnosti imala trgovina 18,8% dok se udjeli ostalih gospodarskih djelatnosti kreću u rasponu od 2 do 8,6%.

Zaposlenost je u financijskom posredovanju 5%, u prijevozu, skladištenju i vezama 5,2%, u informacijama i komunikacijama 5,4%, u građevinarstvu 6,9% te u stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima 8,1%. Nekadašnje prvenstvo Zagreba po zaposlenosti u industriji danas su preuzele negospodarske (uprava, obrazovanje, zdravstvo i sl.) djelatnosti, a od gospodarskih trgovina.

Kada se promatraju promjene zaposlenosti u gospodarskim i negospodarskim djelatnostima taj odnos je 2008. godine bio 79,4:20,6, a u 2011. opada udio zaposlenih u gospodarskim djelatnostima na 77,3. Očito se krajem ovog razdoblja uočava trend rasta zaposlenosti u negospodarskim djelatnostima, uz daljnje restrukturiranje gospodarskih djelatnosti, u prilog jačanja uslužnih djelatnosti (trgovine, poslovnih usluga i financija).

Tablica 17. Ukupno zaposleni u gospodarskim i izvan gospodarskim djelatnostima u Gradu Zagrebu 2005.-2011. godine

Godine	Zaposleni (broj)				Zaposleni struktura (%)			
	Ukupno	gospodarske djelatnosti	prerađivačka industrija	izvan gospodarske djelatnosti	Ukupno	gospodarske djelatnosti	prerađivačka industrija	izvan gospodarske djelatnosti
2005.	370.444	291.642	60.810	78.802	100,0	78,7	16,4	21,3
2006.	387.640	306.357	60.912	81.283	100,0	79,0	15,7	21,0
2007.	405.872	322.120	63.276	83.752	100,0	79,4	15,6	20,6
2008.	420.833	333.990	63.168	86.843	100,0	79,4	15,0	20,6
2009.	424.263	335.220	54.355	89.043	100,0	79,0	12,8	21,0
2010.	408.838	319.060	50.318	89.778	100,0	78,0	12,3	22,0
2011.	397.365	307.024	47.003	90.341	100,0	77,3	11,8	22,7

Izvor: Zaposlenost i nezaposlenost 2005.-2011., Godišnje priopćenje, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, www.zagreb.hr/statistika

Promatrajući strukturu zaposlenog stanovništva po sektorima djelatnosti u posljednjim godinama promatranog razdoblja vidljiv je nastavak već započetih tendencija tercijarizacije djelatnosti. Paralelno s restrukturiranjem gospodarskih djelatnosti, mijenja se i struktura aktivnog stanovništva po djelatnostima odnosno sektorima djelatnosti. Radna snaga seli iz djelatnosti u djelatnost, sukladno s kretanjima na tržištu rada. Prikazane promjene u strukturi zaposlenih po djelatnostima odvijale su se usporedno s društveno-gospodarskim i demografskim promjenama u ekonomskoj strukturi stanovništva.

Navedeni negativni trendovi prestrukturiranja zaposlenosti u Zagrebu na uštrb proizvodnje, očekivani su kao odraz pretvorbe i privatizacije industrijskih poduzeća, smanjenja ili dislokacije u gradsku okolicu i posljedica su nedostatka strategije i poticajne politike gospodarskog razvoja, te spontanog dolaska stranih trgovačkih lanaca, banaka i osiguravajućih kuća.

Tablica 18. Ukupno zaposleni po djelatnostima u Gradu Zagrebu 2010. i 2011. godine

Djelatnosti (NKD)	2010.	2011.	Struktura %	
			2010.	2011.
Ukupno	408.838	397.365	100,0	100,0
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.621	1.701	0,4	0,4
Rudarstvo i vađenje	1.947	1.642	0,5	0,4
Prerađivačka industrija	50.318	47.003	12,3	11,8
Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	3.502	3.633	0,9	0,9
Opskrba vodom; uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnosti sanacije okoliša	4.117	4.011	1,0	1,0
Građevinarstvo	31.203	27.334	7,6	6,9
Trgovina na veliko i na malo; popravak motornih vozila i motocikala	77.415	74.572	18,9	18,8
Prijevoz i skladištenje	20.686	20.689	5,1	5,2
Djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	14.783	14.264	3,6	3,6
Informacije i komunikacije	21.668	21.656	5,3	5,4
Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	19.624	19.680	4,8	5,0
Poslovanje nekretninama	3.211	2.917	0,8	0,7
Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	32.414	32.302	7,9	8,1
Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	16.127	15.718	3,9	4,0
Javna uprava i obrana; obvezno socijalno osiguranje	34.290	34.186	8,4	8,6
Obrazovanje	27.372	27.714	6,7	7,0
Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	28.116	28.441	6,9	7,2
Umjetnost, zabava i rekreacija	9.420	9.107	2,3	2,3
Ostale uslužne djelatnosti	10.055	9.911	2,5	2,5
Djelatnosti kućanstava kao poslodavaca; djelatnosti kućanstava koja proizvode različitu robu i pružaju različite usluge za vlastite potrebe	916	853	0,2	0,2
Nerazvrstani prema djelatnostima	33	31	0,0	0,0

Izvor: Zaposlenost i nezaposlenost 2005.-2011., Godišnje priopćenje, Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, www.zagreb.hr/statistika

Na području Grada Zagreba 2001. u pravnim osobama bilo je 284.547 zaposlenih, a 2011. godine 359.430 osoba, odnosno 74.883 više, što znači da se u Zagrebu u ovom razdoblju zapošljavalo prosječno godišnje 7.488 osoba. Od ukupnog broja zaposlenih u pravnim osobama na razini RH, udio Grada Zagreba 2011. bio je 31,7%, dok je taj udio u opadanju i 2011. iznosio je 17,5%.

Tablica 19. Zaposlenost Grada Zagreba i RH u pravnim osobama, obrtima i slobodnim profesijama 2005.-2011.

stanje 31. ožujka

Godine	Ukupno u pravnim osobama		Udio Grada Zagreba u RH	U obrtu i slobodnim zanimanjima		Udio Grada Zagreba u RH
	RH	Grad Zagreb		RH	Grad Zagreb	
2005.	1.083.007	323.090	29,8	250.385	47.354	18,9
2006.	1.104.797	339.802	30,8	256.012	47.838	18,7
2007.	1.161.751	358.457	30,9	257.496	47.415	18,4
2008.	1.213.791	374.108	30,8	258.637	46.725	18,1
2009.	1.224.364	378.938	30,9	251.803	44.635	17,7
2010.	1.151.599	367.764	31,9	227.764	40.479	17,8
2011.	1.133.855	359.430	31,7	214.022	37.348	17,5

Izvor: Priopćenja DZS od 2005. do 2011.

Godine 2001. u Gradu Zagrebu bilo je prosječno 51.045 nezaposlenih osoba ili 13,4 % u broju nezaposlenih Hrvatske, a godine 2011. registrirano je, u odnosu na 2001. smanjeni broj evidentiranih nezaposlenih na 39.656 ili 13% udjela u Hrvatskoj, premda je od 2009. nezaposlenost ponovno u porastu u državi i u Zagrebu.

Tablica 20. Kretanje nezaposlenosti u Gradu Zagrebu i RH 2001.-2011. godine

godišnji prosjek

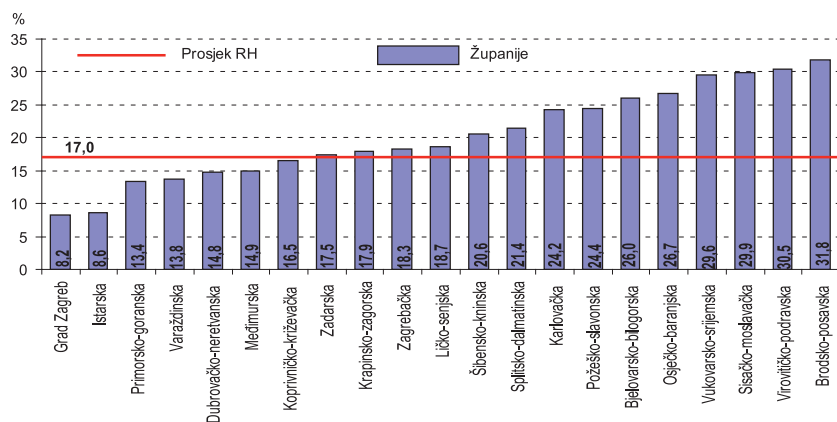
Godine	Grad Zagreb	Republika Hrvatska	Indeks 2001.=100		Verižni indeksi		Udio Grada Zagreba u RH
			Grad Zagreb	RH	Grad Zagreb	RH	
2001.	51.045	380.195	100,0	100,0	-	-	13,4
2002.	50.425	389.740	98,8	102,5	98,8	102,5	12,9
2003.	41.468	329.799	81,2	86,7	82,2	84,6	12,6
2004.	38.850	309.877	76,1	81,5	93,7	94,0	12,5
2005.	40.278	308.740	78,9	81,2	103,7	99,6	13,0
2006.	37.369	291.615	73,2	76,7	92,8	94,5	12,8
2007.	31.363	264.447	61,4	69,6	83,9	90,7	11,9
2008.	26.584	236.742	52,1	62,3	84,8	89,5	11,2
2009.	30.190	263.174	59,1	69,2	113,6	111,2	11,5
2010.	37.712	302.425	73,9	79,5	124,9	114,9	12,5
2011.	39.656	305.333	77,7	80,3	105,2	101,0	13,0

Izvor: Godišnjaci HZZ-a i Državni zavod za statistiku.

Pod utjecajem povećanja broja nezaposlenih od 2010. te istodobnog smanjenja broja zaposlenih osoba u Republici Hrvatskoj, povećana je prosječna godišnja stopa registrirane nezaposlenosti na 17% 2011. te 18,1% u 2012. i 19,3% u 2013. godini.

Za izračunavanje stope nezaposlenosti po županijama korišteni su podaci o osiguranicima mirovinskog osiguranja evidentiranim u Hrvatskome zavodu za mirovinsko osiguranje kao zaposlene osobe te podaci o nezaposlenim osobama, evidentiranim u Hrvatskome zavodu za zapošljavanje.

U 2011. godini prosječna stopa nezaposlenosti na državnoj razini iznosila je 17%, pri čemu je u sedam županija bila niža, a u 14 viša od prosječne državne razine. Najniža stopa nezaposlenosti zabilježena je u Gradu Zagrebu (8,2%), zatim u Istarskoj županiji (8,6%), a nižu stopu od prosječne državne imale su i ove županije: Primorsko-goranska (13,4%), Varaždinska (13,8%), Dubrovačko-neretvanska (14,8%), Međimurska (14,9%) i Kopriivničko-križevačka (16,5%). Istodobno, najviše su stope nezaposlenosti na području Brodsko-posavske (31,8%), Virovitičko-podravске (30,5%), Sisačko-moslavačke (29,9%) i Vukovarsko-srijemske županije (29,6%). Prema strukturi nezaposlenih po dobi najviše je nezaposlenih starosti 25-34 godine (27,7%), a među njima apsolutno i relativno onih sa završenom srednjom školom sa zanimanjima u trajanju od 4 i više godina i gimnazijama, te srednjim školama za zanimanja u trajanju do 3 godine i školama za KV i VKV radnike (čak 58% od ukupno nezaposlenih). Nezaposleni s visokom stručnom spremom u Zagrebu čine 14,4%, a među gotovo svim skupinama nezaposlenih prema razini obrazovanja veći udio čine žene nego muškarci.

Slika 10. Stope nezaposlenosti po županijama prema godišnjem prosjeku 2011. godine (Izvor: HZZ, 2011.)

Europska unija je strateškim planom razvoja Europa 2020. među glavne ciljeve postavila do 2020. zapošljavanje 75% populacije u dobi 20-64 godine, a postotak osoba koje rano napuste školovanje smanjiti će se ispod 10%, a najmanje 40% mlađe generacije trebalo bi završiti tercijarni stupanj obrazovanja.

3. PROMJENE U PROSTORNOM RAZMJESTAJU STANOVNIŠTVA

Tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja (2001.-2011.) došlo je do promjena u prostornom razmještanju stanovništva i gustoći naseljenosti. Zahvaljujući porastu stanovništva, opća relativna gustoća naseljenosti u Gradu Zagrebu povećana je s 1.215 na 1.232 st/km². Gustoćom naseljenosti od 1.232 st/km² Grad Zagreb je 16 puta naseljenije područje od državnog prosjeka. Grad Zagreb ne samo da ima obilježje iznadprosječno gusto naseljenog područja Republike Hrvatske jer je opća gustoća naseljenosti signifikantno veća u odnosu na hrvatski prosjek (78,5 st/km²), već je 7,8 puta veća od druge po redu Međimurske županije u kojoj je gustoća naseljenosti 156 st/km².

Tablica 21. Gustoća stanovništva Grada Zagreba i Republike Hrvatske 2001. i 2011. godine

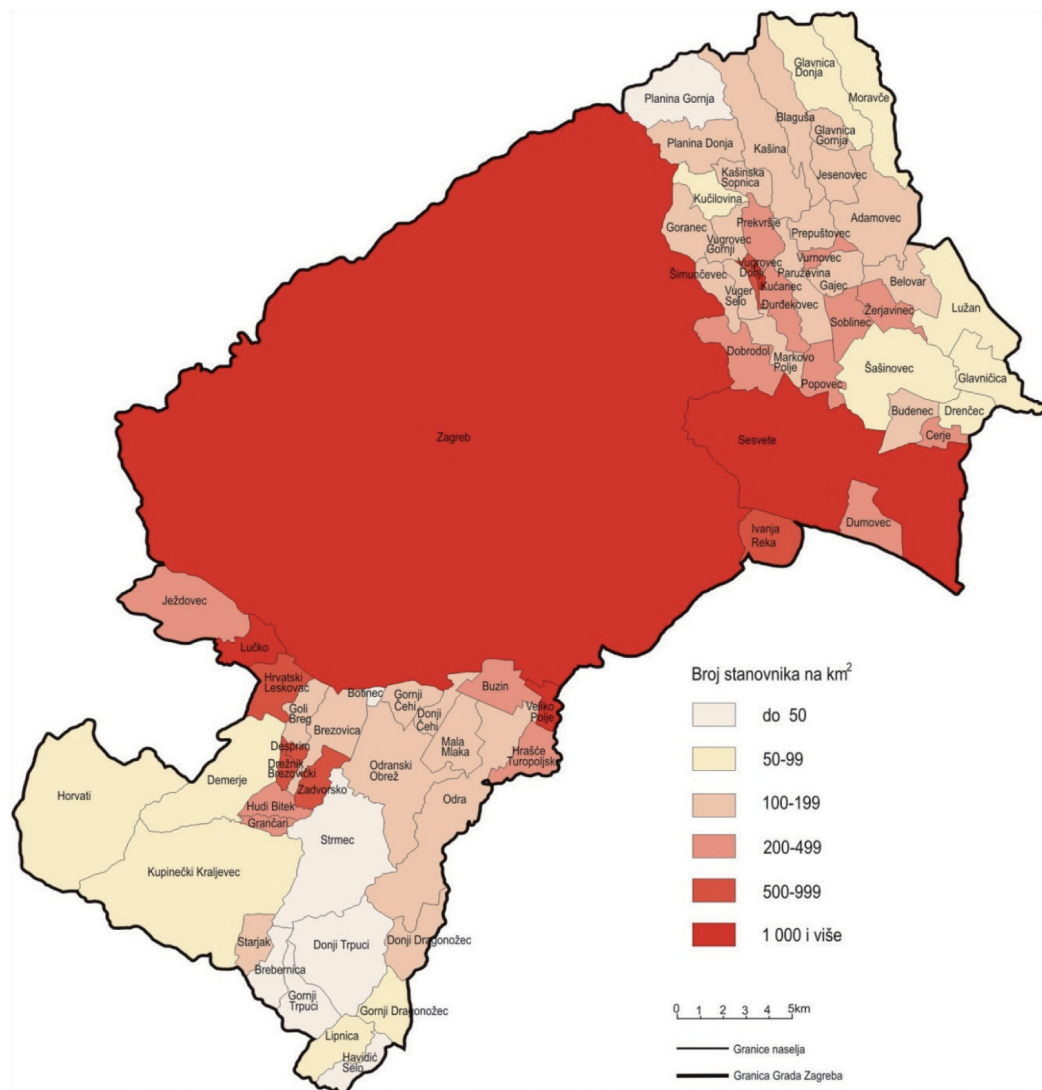
Sastavnice	Broj naselja	Površina u km ²	Stanovništvo		Gustoća naseljenosti	
			2001.	2011.	2001.	2011.
Zagreb	1	305,96	690.953	688.163	2.258,3	2.249,2
Sesvete	1	36,19	44.914	54.085	1.241,1	1.494,5
Istočna naselja	37	132,82	19.822	21.016	149,2	158,2
Južna naselja	31	166,33	23.456	26.753	141,0	160,8
Grad Zagreb	70	641,32	779.145	790.017	1.214,9	1.231,9
Republika Hrvatska	6.756	56.594,00	4.437.460	4.284.889	78,4	75,7

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

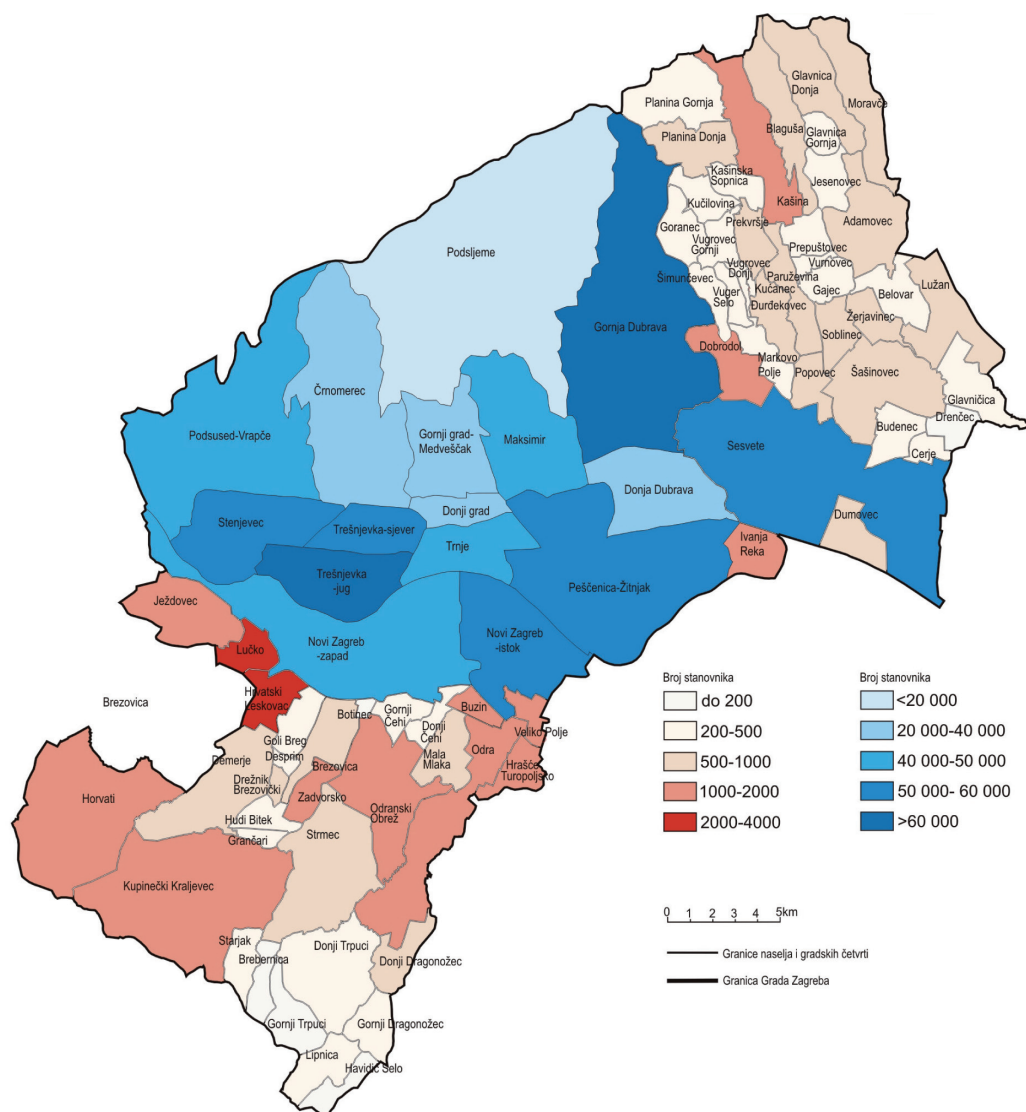
Gustoća naseljenosti u pojedinim dijelovima Grada značajno se razlikuje, a u odnosu na prosjek Grada 2011. iznadprosječnu gustoću naseljenosti imala su naselja Zagreb (2.249), Sesvete (1.494) i Veliko Polje (1.356). Preostalih 67 naselja ima prosječnu opću gustoću naseljenosti od 19 st/km² u Brebernici do 1.167 u Lučkom.

Prema tome, polovi relativne gustoće naseljenosti u Gradu Zagrebu su naselja Zagreb i Brebernica. Godine 2011. u Zagrebu je na 305,98 četvorna kilometra živjelo 2.249 st/km², dok je u Brebernici na 2,52 četvorna kilometra obitavalo samo 49 stanovnika, tj. tek 19 st/km². U odnosu na 2001., 2011. godine 22 naselja imala su manju, jedno naselje istu, a 47 veću gustoću naseljenosti.

Slika 11. Gustoća naseljenosti Grada Zagreba po naseljima 2011. godine

Povijest razvoja naselja predstavlja uvijek i ekonomsku povijest određenog kraja. Razvoj naseljenosti i sustav naselja na određenom području, pa tako i na prostoru Grada Zagreba, nosi temeljna obilježja prostornog rasporeda stanovništva i njegovih aktivnosti/djelatnosti. Tako primjerice razvitak i dominacija poljoprivrede na jednom području rezultira većim brojem seoskih naselja, dok razvoj industrije, trgovine i prometa rezultira stvaranjem jačih gradskih naselja kao središta tih djelatnosti (Wertheimer-Baletić, 1999.).

Slika 12. Prostorni razmještaj stanovništva u Gradu Zagrebu po naseljima i gradskim četvrtima 2011.godine

Promjene u prostornom rasporedu i veličini naselja (mreži naselja) nastaju proširenjem jednoga naselja na teritorij okolnih naselja, odnosno često priključenjem cijelih manjih naselja većem naselju.

Istodobno, promjene nastaju i prerastanjem nekih dijelova naselja u samostalna naselja, zatim nestajanjem pojedinog naselja (najčešće zbog prirodnih nepogoda ili raseljavanja njegovih stanovnika koje nije praćeno novim naseljavanjem i sl.) ili pak izgradnjom potpuno novih naselja na praznom, do tada nenaseljenom prostoru/zemljištu (Wertheimer-Baletić, 1993.).

Jedan od važnijih pokazatelja razmještaja stanovništva je usporedba kretanja broja naselja prema veličinskim kategorijama. Kako bismo uočili osnovne značajke tih promjena, nužno je ukazati na promjene broja naselja prema veličini te na promjene broja stanovnika u pojedinim skupinama naselja.

Analiza podataka pokazuje da su 2011. godine prema veličini, broju stanovnika (manje od 500 stanovnika=sitna naselja; 501-1.000=mala naselja; 1.001-1.500=srednja naselja; 1.501-2.000=velika naselja; više od 2.000 stanovnika=izrazito velika naselja) relativnu većinu imala sitna naselja (do 500 stanovnika) kojih je te godine u Gradu bilo 34 ili 48,6% svih naselja Grada. Istodobno je 20 naselja (28,6%) imalo 501 do 1.000 stanovnika, pet naselja (7,1%) 1.000 do 1.500 stanovnika, sedam naselja (10%) između 1.500 i 2.000 stanovnika, a samo četiri (5,7%) naselja više od 2.000 stanovnika. Ako se izuzmu izrazito velika naselja Zagreb i Sesvete proizlazi da je od ostalih samo dva naselja imalo više od 2.000 stanovnika.

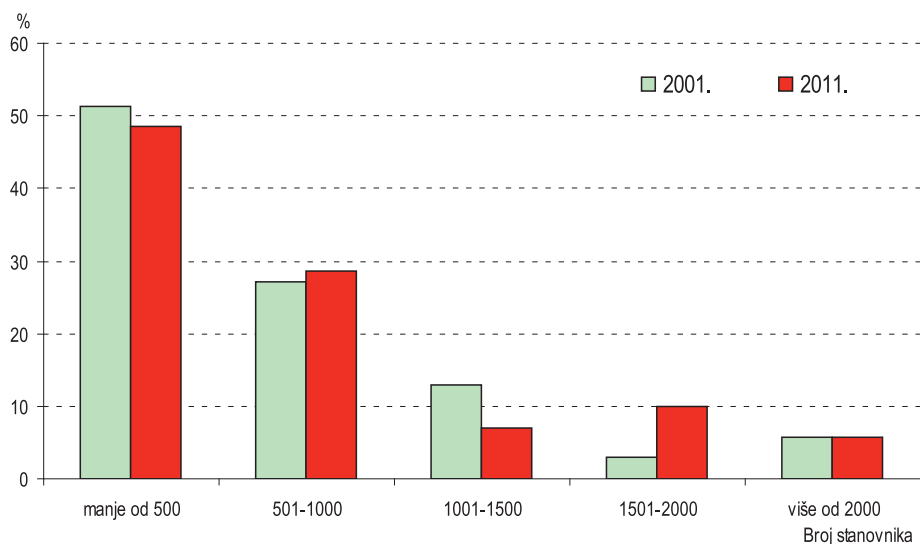
Suprotno dominaciji sitnih, malih i srednjih naselja (84,3% svih naselja Grada), koncentracija stanovništva bila je dominantna u samo dva izrazito velika naselja, u najvećem (izrazito velikom) naselju Zagrebu živjelo je 87,5%, a kad mu se pribroje i Sesvete ukupno je u ta dva naselja obitavalo 94,7% stanovništva Grada Zagreba.

Prema 2001. u Gradu Zagrebu u pogledu promjene veličinske strukture naselja nisu se dogodile značajnije promjene; smanjen je broj sitnih (s 36 na 34), i srednjih (s devet na pet) naselja, a povećan je broj malih (s 19 na 20) i velikih naselja (s dva na sedam), dok je broj izrazito velikih naselja ostao isti (četiri naselja).

Promjene u strukturi naselja po veličini, ustanovljene popisom 2011. karakteristične su za područja izraženog doseljavanja, ali i depopulacije izazvane deruralizacijom. Procesi ukupne depopulacije te demografskog starenja odvijaju se u sitnim naseljima mnogo brže i intenzivnije nego u većim naseljima pa su ona izložena emigraciji, depopulaciji i u konačnici izumiranju stanovništva.

Analiza prostornog razmještaja veličinske strukture naselja pokazuje da je sitnih naselja (do 500 stanovnika) u istočnom dijelu Grada Zagreba bilo 20 s 6.145 stanovnika, a u južnom 14 naselja s 3.395 stanovnika.

Slika 13. Struktura naselja Grada Zagreba prema veličini 2001. i 2011. godine

Malih naselja (501-100) također je bilo više u istočnom dijelu Zagreba i to 14 naselja (10.320 stanovnika) dok je u južnom te veličine bilo šest naselja u kojima je živjelo 3.829 stanovnika. Istočni dio Grada imao je samo jedno naselje srednje (1.000-1.500) veličine i dva velika (1.500-2.000). Južna naselja u svojoj veličinskoj strukturi imala su tri naselja srednje veličine, šest velikih i dva izrazito velika naselja.

Iz navedenog proizlazi da je veličinska struktura naselja povoljnija u južnom dijelu Grada jer je ravnomjernija raspodjela naselja prema veličini u odnosu na istočni dio gdje više od polovine naselja čine sitna naselja.

Dominantna koncentracija stanovništva u istočnom dijelu Grada, kada se izuzmu Sesvete kao izrazito veliko naselje, je u malim naseljima (u 37,8% svih naselja živi 49,1% stanovništva), a kod južnih prevladava koncentracija u velikim naseljima koja čine 19,4% svih naselja južnog dijela Grada u kojima živi 37,7% stanovnika.

Od 20 depopulacijskih naselja koja su u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. godine zabilježila pad broja stanovnika, 12 ih je iz skupine sitnih (do 500 stanovnika), a osam iz skupine malih (od 500 do 1.000 stanovnika) naselja dok je u istočnim naseljima ukupno bilo 12 depopulacijskih, a u južnim osam naselja. Među južnim i istočnim naseljima po šest ih je iz skupine sitnih naselja, iz skupine malih naselja dva su u južnim, a šest u istočnim naseljima.

Tablica 22. Promjena broja i veličine naselja u Gradu Zagrebu 2001.-2011. godine

Veličina naselja	Naselja				Stanovništvo			
	broj		udio (%)		broj		udio (%)	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Bez stanovnika	-	-	-	-	-	-	-	-
1-49	1	2	1,4	2,9	22	58	-	-
50-99	2	2	2,9	2,9	119	140	-	-
100-199	7	1	10,0	1,4	1.138	131	0,1	-
200-299	12	14	17,1	20,0	2.926	3.321	0,4	0,4
300-499	14	15	20,0	21,4	5.312	5.890	0,7	0,7
500-999	19	20	27,1	28,6	13.234	14.149	1,7	1,8
1.000-1.999	11	12	15,7	17,1	15.233	18.383	2,0	2,3
2.000-2.999	2	1	2,9	1,4	5.294	2.687	0,7	0,3
3.000-3.999	-	1	-	1,4	-	3.010	-	0,4
4.000 i više	2	2	2,9	2,9	735.867	742.248	94,4	94,0
Ukupno	70	70	100,0	100,0	779.145	790.017	100,0	100,0

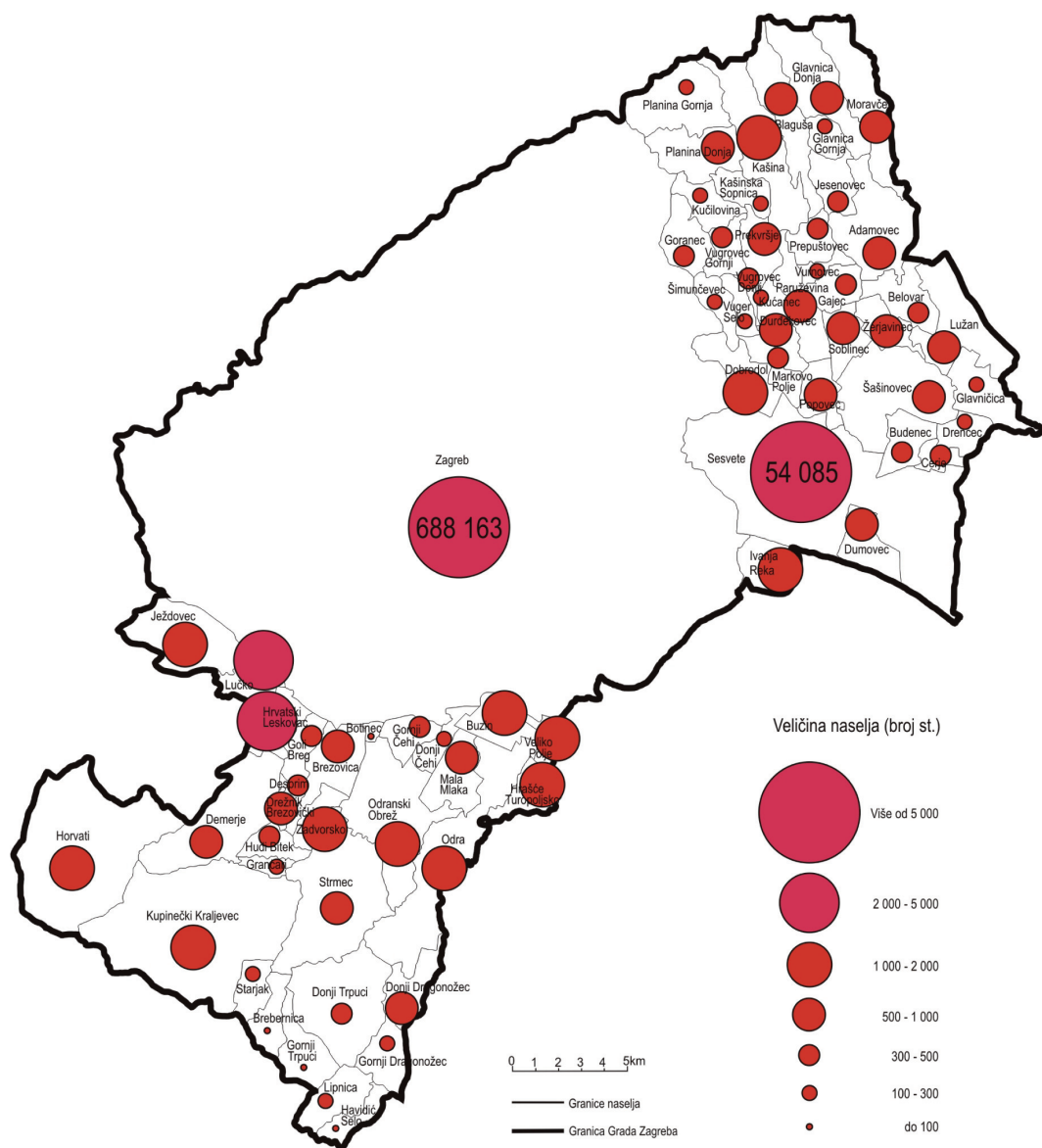
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Procesi ukupne depopulacije, prirodnog pada te demografskog starenja u sitnim naseljima odvijaju se mnogo brže i intenzivnije nego u većim naseljima pa su ona izloženija emigraciji i depopulaciji. Demografski su najugroženija naselja s manje od 200 stanovnika. To su naselja: Botinec (9 stanovnika), Brebernica (49), Haviđić Selo (53) i Gornji Trpuci (87). U njima je 2011. živjelo ukupno 198 stanovnika, pa je u odnosu na 2001. ukupna depopulacija u tim naseljima iznosila 18,5%. Ukoliko se ne dogode neka planska doseljavanja, navedena naselja čeka vrlo neizvjesna demografska budućnost te bi vrlo vjerojatno moglo doći do njihovog nestanka (izumiranja).

Unatoč lošijoj infrastrukturnoj opremljenosti i prometnoj izoliranosti i odvojenosti treba se zapitati kako je moguće da u neposrednoj blizini Zagreba, u radijusu od 5, 10 i 15 kilometara, postoje naselja koja su na rubu izumiranja.

Prostorni razmještaj naselja pokazuje kako se najveći dio velikih (1.500 do 2.000) i dva izrazito velika naselja (s više od 2.000 stanovnika) nalazi neposredno uz gradska naselja Zagreb i Sesvete. Manja i depopulacijska naselja udaljenija su od gradskih naselja i glavnih prometnih, željezničkih ili cestovnih koridora.

Slika 14. Naselja Grada Zagreba prema broju stanovnika 2011. godine

4. OBILJEŽJA SASTAVA STANOVNIŠTVA GRADA ZAGREBA 2001.-2011.

4.1. Europski demografski trendovi

Glavni trendovi demografskih promjena u Europskoj Uniji jesu: starenje stanovništva, niske stope nataliteta, promjene u strukturi obitelji i kućanstva i migracije. Stanovništvo EU (EU-28) u posljednjem međupopisnom razdoblju u blagom je porastu, a značajan pad cijele europske populacije predviđa se do 2025., što će zbog starenja stanovništva biti jedan od najznačajnijih demografskih trendova. Ostali faktori kao što su etnička različitost također mijenjaju izgled EU gradova. Glavni demografski trendovi kretanja osnovnih demografskih skupina stanovništva Zagreba ponešto se razlikuju od prosjeka EU gradova tako što, uz porast udjela starijeg stanovništva, opada udio mladih, ali do 2011. opada i etnička diverzifikacija. Sažeto: Europljani su „stariji, mnogobrojniji i različitiji“.⁹

Tablica 23. Trendovi kretanja udjela svake od promatranih skupina stanovništva 2011. godine, usporedba Zagreba s nekim izabranim EU gradovima

Gradovi	Mlada populacija	Stara populacija	Etnička diverzifikacija
Birmingham	porast	porast	porast
Bologna	stagnacija	porast	porast
Brno	stagnacija	porast	stagnacija
Kopenhagen	porast	porast	porast
Krakow	stagnacija	porast	stagnacija
Lille	porast	porast	stagnacija
Rotterdam	porast	stagnacija	porast
Sofia	stagnacija	porast	stagnacija
Stockholm	porast	porast	porast
Zagreb	pad	porast	pad

Izvor: Demographic change in European cities: City practices for Active Inclusion, European commission, 2013.

Demografske promjene koje se očekuju do 2020. i kasnije imaju veliki utjecaj na razvoj i funkcioniranje gradova. Europski gradovi moraju se pripremiti za taj razvoj, prilagođavajući svoju politiku kako bi se omogućile smjene koje će nastati u njihovom populacijskom sastavu. Prema preporukama Europske komisije “Aktivno uključivanje ljudi, izuzetih s tržišta rada” zahtijeva

⁹ Demographic change in European cities: City practices for Active Inclusion, European commission, 2013.

omogućiti im pristup tržištu rada i implementirati kvalitetne životne sadržaje za sve dobne skupine. Bitno je da sve gradske vlasti provode mjere koje uključuju povoljniju evaluaciju populacije, posebno mjere pomlađivanja gradova. Najvažnije je izgrađivati uključive i održive zajednice i spriječiti socijalnu isključivost. Veliki europski gradovi se natječu kako bi postali gradovi mladih, dobro integriranih migranata, ali provode i politike i aktivnosti za aktivno uključivanje starijeg stanovništva u zajednicu. Lokalne vlasti u pružanju potpore obiteljima pokušavaju primjenjivati različite mjere aktivne politike kako se nositi s demografskim promjenama. To se odnosi na sljedeće mjere:

- podršku obrazovanju migranata i vlastitog stanovništva;
- mjere za poticanje zapošljavanja;
- osnivanje škola aktivnih umirovljenika ili umirovljeničkih akademija;
- podršku i zadržavanje starijih s iskustvom na tržištu rada;
- osnivanje centara za brigu o djeci i obitelji i prihvatilišta, podizati medicinsku skrb i psiho-emocionalne potpore useljenicima i azilantima;
- funkcioniranje, planiranje i rad obiteljskih centara u cilju integrirane potpore socijalnoj dobrobiti za djecu i roditelje;
- stambenu pomoć, savjete i drugo.

4.2. Dobno-spolni sastav i starenje stanovništva

Tijekom razdoblja (2001.-2011.) udio mladog stanovništva (do 19 godina) smanjen je s 22,1% na 19,9%, udio zrelog stanovništva (od 20 do 59 godina) neznatno je smanjen s 56,7% na 56,5%, dok je udio staračkog stanovništva (starijih od 60 godina) značajnije povećan i to sa 20,7% na 23,6%. Istovremeno je apsolutni broj mladih u Gradu smanjen za 9%, a broj starih povećan za čak 15,5%.

Tablica 24. Velike dobne skupine stanovništva Grada Zagreba popis 2001. i 2011. godine

struktura u %

Sastavnice	Ukupno		0-19 godina		20-59 godina		60 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Zagreb	88,8	87,1	19,2	16,7	50,4	49,3	18,9	21,1
Sesvete	5,8	6,8	1,6	1,8	3,4	3,8	0,8	1,2
Istočna naselja	2,5	2,7	0,6	0,6	1,4	1,5	0,5	0,6
Južna naselja	2,9	3,4	0,7	0,8	1,6	1,9	0,6	0,7
GRAD ZAGREB	100,0	100,0	22,1	19,9	56,8	56,5	20,8	23,6

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

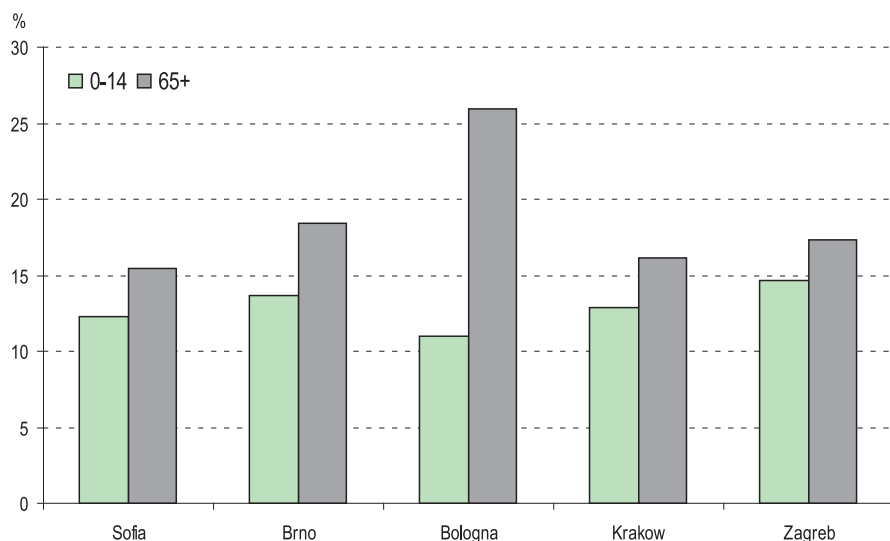
Gledano po sastavnicama Grada Zagreba, naselje Zagreb u proteklom međupopisnom razdoblju imalo je smanjenje broja mladog stanovništva za 12,1% ili za više od 18.000 mladih. Udio mladog stanovništva u naselju Zagreb smanjen je s 21,6% 2001. na 19,1% 2011. godine. Iako su Sesvete, istočna i južna naselja imala smanjenje udjela mladog stanovništva u ukupnom stanovništvu ove tri sastavnice su za razliku od naselja Zagreb zabilježile porast dinamike broja mladog stanovništva; Sesvete za 17,2%, južna naselja za 6,9% te istočna naselja za 0,4%. Navedene promjene u direktnoj su vezi s prirodnim kretanjem stanovništva, budući je u analiziranom razdoblju u naselju Zagreb bilo više umrlih nego rođenih, a u Sesvetama i južnim naseljima natalitet je viši od mortaliteta.

Slika 15. Mlado, zrelo i staro stanovništvo Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Tijekom posljednjeg međupopisnog razdoblja stanovništvo Grada Zagreba dodatno je ostarilo, jer se iz obilježja starosti prešlo u obilježje izrazito duboke starosti.

Treba napomenuti iako doseljavanje na administrativno političko područje Grada Zagreba koje je ipak kontinuirano prisutno, usporava proces demografskog starenja budući se, doseljava mlađe stanovništvo, odnosno stanovništvo u radnoj i reproduktivnoj životnoj dobi. Kada analiziramo sastavnice Grada Zagreba prema tipu dobne strukture, proizlazi da naselje Sesvete ima najpovoljniju starosnu strukturu jer se njegovo stanovništvo nalazi u fazi „starost“, dok je u istočnim i južnim naseljima prisutno obilježje „duboka starost“. Najnepovoljnije obilježje dobne strukture ima naselje Zagreb, čije je stanovništvo poprimilo obilježje „izrazito duboke starosti“.

Slika 16. Udio broja stanovnika u ukupnom stanovništvu u dobi 0-14 i 65+ godina u Bologni, Brnu, Krakowu, Sofiji i Zagrebu 2011. godine

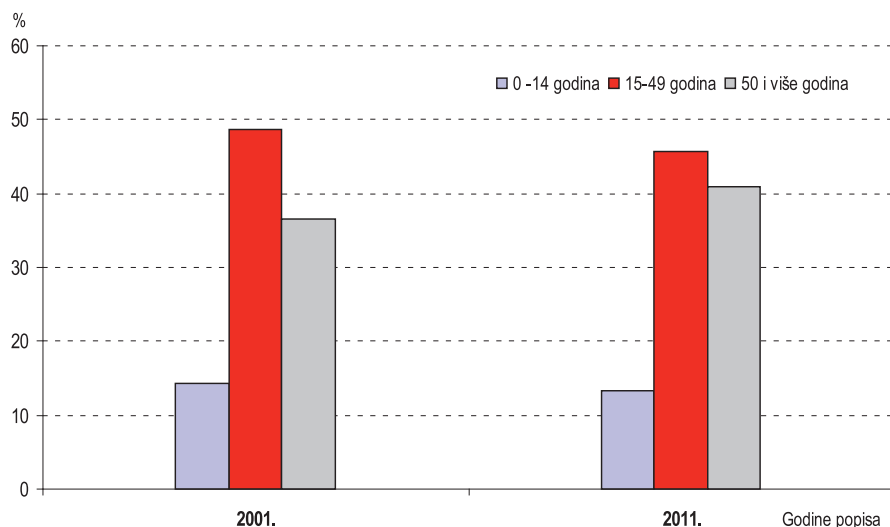
Daljnja analiza ukazuje na zabrinjavajuće promjene u udjelima pojedinih kontingenata žena u ukupnoj ženskoj populaciji Grada Zagreba u analiziranom razdoblju. Tijekom 2001. do 2011. udio žena smanjen je u predfertilnom (sa 14,4% na 13,4%) i fertilnom razdoblju (sa 48,6% na 45,6%), a povećan jedino u postfertilnom razdoblju života (s 36,6% na 41%), što pokazuje da se sve više smanjuje udio žena u najpovoljnijoj reproduktivnoj dobi života, a to bi u budućnosti moglo poremetiti prirodnu dinamiku stanovništva ovog područja.

Tablica 25. Predfertilni, fertilni i postfertilni kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine

Sastavnice	Ukupno žensko stanovništvo		Kontingenti					
			Predfertilni		Fertilni		Postfertilni	
			0-14 godina		15-49 godina		50 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Zagreb	370.217	368.194	51.582	47.200	179.160	166.820	138.001	154.174
Sesvete	23.048	28.058	4.492	5.216	11.939	14.052	6.495	8.790
Istočna naselja	10.299	10.769	1.673	1.748	4.960	4.741	3.591	4.280
Južna naselja	11.589	13.657	1.978	2.281	5.716	6.235	3.842	5.141
GRAD ZAGREB	415.153	420.678	59.725	56.445	201.775	191.848	151.929	172.385

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Posebno je nepovoljna činjenica u navedenom razdoblju značajno smanjenje udjela žena u predfertilnoj, biodinamički potencijalnoj reprodukcijskoj skupini ženskog stanovništva Grada Zagreba. Međutim, Grad Zagreb u okviru Hrvatske privlačan je prostor za nove migrante, jer se u pravilu doseljava mlado, a većim dijelom i žensko stanovništvo, ovaj nepovoljan odnos predfertilnog i postfertilnog stanovništva može se kompenzirati novim migrantima. Ovo posljednje dogodit će se samo u slučaju porasta stope gospodarskog rasta i zapošljavanja, te poduzimanju aktivnih mjera za zadržavanje mladih autohtonih stanovnika.

Slika 17. Kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Između 2001. i 2011. godine zabilježene su promjene u radnim kontingentima stanovništva Grada Zagreba. Razlike u dobnoj strukturi stanovništva dolaze do izražaja i u strukturi radne snage po dobi. Udio radne skupine stanovništva (15-64 godina) prema popisu 2001. bio je 68,9%, a 2011. godine nešto je smanjen i iznosio je 68%. Postradna skupina stanovništva Grada također je povećana s 14,9% na 17,3%. Nazivi ovih kontingenata radne snage određuju se s obzirom na mirovinske zakone. Inače demografske rezerve radne snage čine sve osobe starije od 15 godina.

Za razliku od toga, znatno je smanjen udio stanovništva do 14 godina starosti (s 15,8% na 14,7%) pri čemu je udio muškog stanovništva smanjen sa 17,4% na 16,1%, a ženskog stanovništva s 14,4% na 13,4% što bi uz prijeteći faktor mogućnosti porasta odlaska mladih na rad u inozemstvo moglo dovesti do pomanjkanja radne snage kada dio mladih u zemlji uđe u radno-aktivnu dob. Međutim, i ovdje Grad Zagreb uz bolje korištenje svog razvojnog potencijala može u pozitivnom smislu modificirati ove anomalije u starosnoj strukturi radnog kontingenta stanovništva.

Tablica 26. Radni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Ukupno		15-64 godina		65 i više godina	
	2001.	2011.	2001.	2011.	2001.	2011.
Zagreb	691.724	688.163	476.768	468.582	106.070	122.554
Sesvete	44.914	54.085	31.514	36.571	3.916	6.844
Istočna naselja	19.822	21.016	13.412	14.010	2.853	3.343
Južna naselja	22.685	26.753	15.287	18.025	3.141	4.029
GRAD ZAGREB	779.145	790.017	536.981	537.188	115.980	136.770

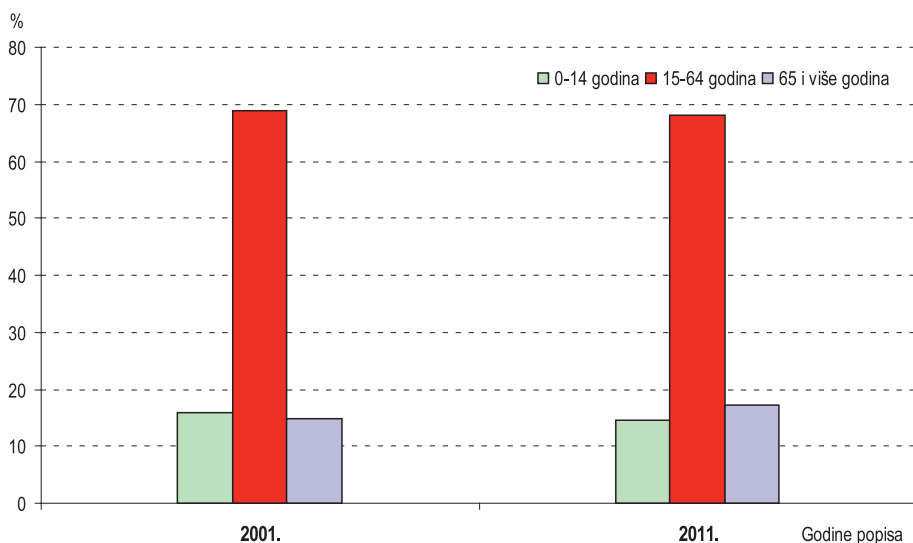
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Gledano po nižim prostornim jedinicama Grada Zagreba, naselje Sesvete ima najpovoljniju strukturu predradnog, radnog i postradnog kontingenta stanovništva. Sesvete u svojoj strukturi imaju 19,7% stanovništva u predradnom kontingentu, 12,7% u postradnom i 67,6% u radnom kontingentu.

Naselje Zagreb, od svih sastavnica Grada Zagreba ima najniži udio predradnog kontingenta (15,3%), a još uvijek najviši udio radnog (68,1%) i postradnog kontingenta (17,8%). Istočna i južna naselja imaju povoljniju strukturu od naselja Zagreb, a lošiju od Sesveta.

Za planiranje radnog i kreativnog potencijala stanovništva kao nositelja gospodarskog i ukupnog razvoja potrebno je imati u vidu prethodno priloženu dobnu strukturu i opseg radnog kontingenta s dinamikom priljeva predradnog kontingenta (0-14 godina) koji uskoro ulazi u radnu dob, a posebno odljev kako starijih dobni skupina (59-64 godine) iz radne dobi u mirovinu tako i odljev mlađih dobni skupina zbog tendencije iseljavanja.

Proces demografskog starenja ili smanjivanje „dječje baze” te odljev mlade radne snage iz zemlje redovito uvjetuje i proces starenja stanovništva u radnoj dobi ili radne snage, što ima i višestruke posljedice.

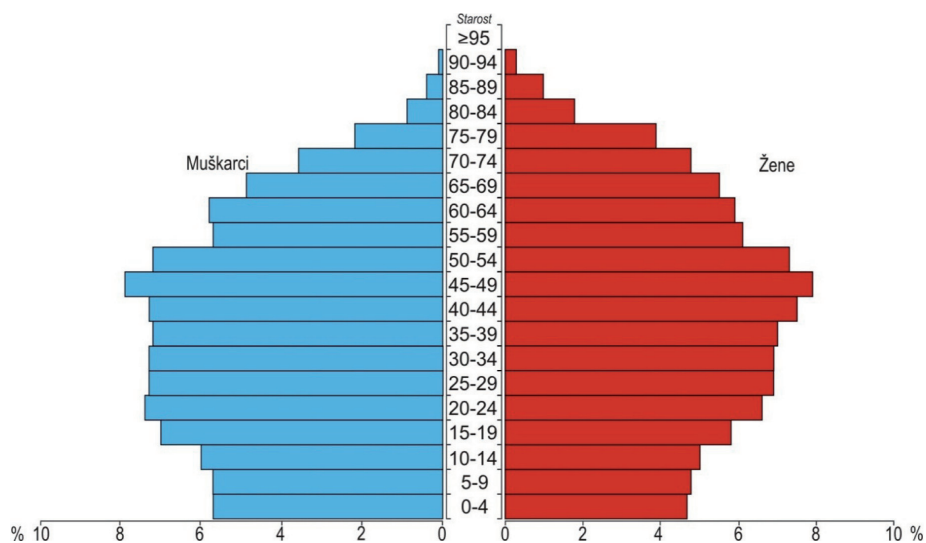

Slika 18. Predradni, radni i postradni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine

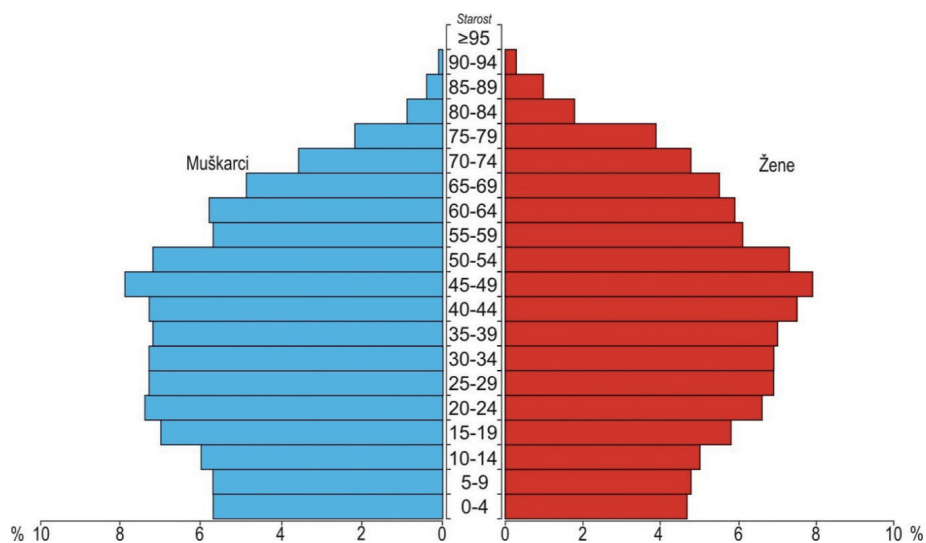
Prema podacima popisa 2011. godine u odnosu na 2001. godinu u Gradu Zagrebu od 20-petogodišnjih dobnih skupina više je stanovništva zabilježeno u 12 dobnih skupina. Osim najmlađe dobne skupine 0-4 godine gdje je više bilo za 1.091 stanovnika, u ostalim mlađim dobnim skupinama 5-9, 10-14, 15-19 i 20-24 znatno je manje popisano stanovnika. Porast stanovništva zabilježen je i u dobnim skupinama 25-29, 30-34 i 35-39 godina te i u starijim dobnim skupinama 55-59, 60-64 i 70-95 i više godina, dok je pad stanovništva prisutan u dobnim skupinama 40-44, 45-49, 50-54 i 65-69 godina.

Grafički prikaz dobnog i spolnog sastava stanovništva Grada Zagreba u analiziranom razdoblju znatno je izgubio uobičajeni piramidalni oblik. Pad u ostalim mlađim dobnim skupinama doveo je do sužavanja baze i širenja njezinog središnjeg dijela, što uzrokuje daljnji nizak i opadajući prirodni prirast, prirodno smanjenje te pokazuje proces depopulacije.

Grafički prikaz starosti za 2001. i 2011. godinu pokazuju obilježje zrelog regresivnog tipa dobnog i spolnog sastava stanovništva, jer je udio dvije najmlađe dobne skupine (0-4 i 5-9) manji od udjela dviju starijih (10-14 i 15-19). Ovako nepovoljne biološke značajke populacije pridonose smanjenju ukupnog ljudskog potencijala i predstavljaju prepreku društvenom i gospodarskom razvoju Grada. Međutim, Grad Zagreb kao najrazvijenije gospodarsko središte Hrvatske svojim ukupnim potencijalima privlači doseljavanje stanovništva na svoje područje iz slabije razvijenih krajeva Hrvatske i iz inozemstva.

Slika 19. Dobno-spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2001. godine

Slika 20. Dobno-spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2011. godine

Porast stanovništva u dobnim skupinama od 25 do 39 godina jasno pokazuje da se u Grad Zagreb doseljava mlađe stanovništvo i to većinom visokoobrazovano koje nakon završenog studija ostaje živjeti na njegovom području. Ova skupina stanovnika je u radnom i reproduktivnom razdoblju života, pa doprinosi i blagom porastu najmlađe (0-4) dobne skupine stanovništva. Porast stanovništva u starijim dobnim skupinama rezultat je modernizacijskih procesa u društvu i općeg produljenja trajanja života.

Prema Popisu stanovnika 2011., Grad Zagreb je imao 790.017 stanovnika, od toga 369.339 muškaraca (46,8%) i 420.678 žena (53,2%). Dobno-spolna struktura pokazuje nerazmjer broja muškaraca i žena prema dobnim skupinama. Udio muškaraca veći je u mlađim dobnim skupinama, a udio žena u starijim dobnim skupinama.¹⁰ Počevši od dobne skupine 20-24 nadalje, veći je broj žena nego muškaraca. Među stanovništvom starim 65 i više godina ima 63 muškarca na 100 žena, a među stanovništvom starim 80 i više godina dolazi samo 44 muškarca na 100 žena.

Tablica 27. Koeficijenti maskuliniteta i feminiteta stanovnika Grada Zagreba ukupno i po glavnim dobnim skupinama 2001. i 2011. godine

Sastavnice	Koeficijent maskuliniteta				Koeficijent feminiteta			
	ukupni	0-19	20-59	60+	ukupni	0-19	20-59	60+
2001.								
Zagreb	868	1.055	886	672	1.152	948	1.128	1.489
Sesvete	949	1.049	933	837	1.054	953	1.072	1.195
Istočna naselja	925	1.067	975	667	1.082	937	1.025	1.500
Južna naselja	958	1.101	993	716	1.044	908	1.007	1.396
GRAD ZAGREB	877	1.056	894	679	1.141	947	1.119	1.473
2011.								
Zagreb	869	1.051	911	668	1.151	951	1.098	1.497
Sesvete	928	1.053	940	732	1.078	950	1.064	1.366
Istočna naselja	952	1.080	1.010	712	1.051	926	990	1.404
Južna naselja	959	1.077	1.009	732	1.043	929	991	1.366
GRAD ZAGREB	878	1.053	918	674	1.139	950	1.089	1.484

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema spolu i starosti po naseljima, DZS, Zagreb, 2012.

Promjene u spolnoj strukturi stanovništva Grada Zagreba najbolje pokazuju koeficijenti maskuliniteta (broj žena na 1.000 muškaraca) i koeficijenti feminiteta (broj muškaraca na 1.000 žena).

¹⁰ Wertheimer-Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o. Zagreb, 1999.

Koeficijent maskuliniteta u Gradu Zagrebu 2001. iznosio je 877, a 2011. povećan je na 878. Prema tome, u Gradu Zagrebu, na 1.000 žena dolazi 878 muškaraca. Koeficijent feminiteta u Gradu Zagrebu iznosi 1.139 i znatno je veći od koeficijenta maskuliniteta jer u Gradu Zagrebu na 1.000 muškaraca dolazi 1.139 žena.

Kod raščlambe specifičnih koeficijenata feminiteta prema velikim dobnim skupinama primjetne su određene razlike. Koeficijent maskuliniteta u promatranom razdoblju od 2001. do 2011. godine kod mladog stanovništva (do 19 godina starosti) veći je od koeficijenta feminiteta, što se može objasniti diferencijalnim natalitetom muškog stanovništva, obzirom na opću poznatu pojavu da je u ukupnom broju živorođenih 5 do 6% više muške nego ženske djece. Koeficijent feminiteta zrelog stanovništva (od 20 do 59 godina starosti) bio je veći od koeficijenta maskuliniteta u Gradu Zagrebu ukupno, naselju Zagreb i Sesvetama, dok je kod istočnih i južnih naselja on manji. Izrazita “prevaga” žena nad muškim dijelom stanovništva prisutna je u dobi iznad 60 godina starosti (staro stanovništvo) što je dijelom posljedica iz prošlosti i refleksija je Drugog svjetskog rata u najstarijim godištimu muške populacije, a dijelom i novijih ratnih događanja, vezanih uz Domovinski rat te selektivnije imigracije ženskog stanovništva.

Sastav stanovništva prema dobi može se analizirati prema dobnim skupinama i tipovima dobnog sastava. Na osnovi udjela određenih dobnih skupina stanovništva u ukupnom stanovništvu može se izvršiti tipizacija¹¹ dobnog sastava, odnosno izvesti zaključak o starosti stanovništva Grada Zagreba.

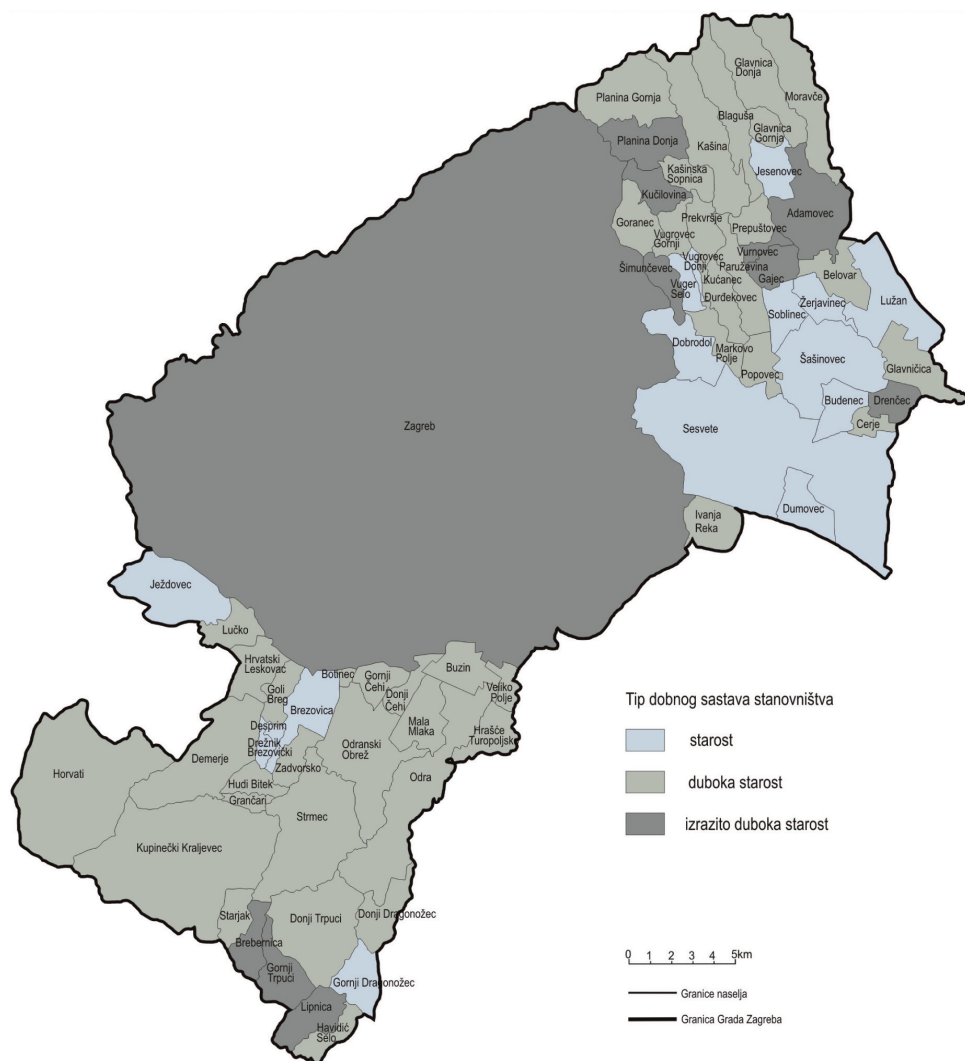
Prema popisu iz 2001. godine, stanovništvo Grada Zagreba bilo je u fazi „duboke starosti“ jer je udio mladog stanovništva do 19 godina iznosio 22,1%, a udio starog (60 i više godina) 21,1%. Posljednje međupopisno razdoblje (2001.-2011.) karakterizira daljnje smanjenje udjela mladih, a povećanje udjela starog stanovništva. Prema tim podacima, obzirom na udio mladog stanovništva, stanovništvo Grada Zagreba poprimilo je obilježje “izrazito duboke starosti”. Iz ove analize vidi se promjena tipizacije dobnog sastava stanovništva Grada Zagreba jer se u desetgodišnjem razdoblju pogoršao položaj na skali tipova dobnog sastava stanovništva.

---

¹¹ Tipizacija dobne strukture, temeljem različitih odnosa zastupljenosti triju glavnih dobnih skupina stanovništva (mladog do 19 godina starosti, zrelog od 20 do 59 godina starosti te starog stanovništva iznad 60 godina starosti), Grada Zagreba je izvršena prema predlošku M. Klemenčića (1990.), prema kojemu izdvajamo 7 kategorija starosti pučanstva:

1. Izrazita mladost (jednako i više od 35% mladog i jednako i manje od 8% starog stanovništva),
2. Mladost (jednako i više od 30% mladog i jednako i manje od 10% starog stanovništva),
3. Kasna mladost (više od 30% mladog i više od 10% starog stanovništva),
4. Na pragu starosti (manje od 30% mladog i manje od 15% starog stanovništva),
5. Starost (manje od 30% mladog i više od 15% starog stanovništva),
6. Duboka starost (jednako i manje od 25% mladog i jednako i više od 20% starog stanovništva),
7. Izrazito duboka starost (jednako i manje od 20% mladog i jednako i više od 25% starog stanovništva).

Stanovništvo Grada Zagreba, u ovom međupopisnom razdoblju, prešlo je iz obilježja “duboka starost” u obilježje “izrazito duboka starost”. Uz nepovoljne demoreprodukcijske procese (pad nataliteta) i prirodno kretanje u proteklom međupopisnom razdoblju, demografsko starenje Grada Zagreba bilo bi još i izraženije da nije bilo doseljavanja, i to uglavnom mladog i reproduktivnog stanovništva koje je izražen proces starenja nešto ublažilo. Uz stalno povećavanje udjela staroga i smanjivanje udjela mladoga stanovništva Hrvatsku, ali i Grad Zagreb, karakterizira podmakli proces demografskog starenja.

Slika 21. Naselja Grada Zagreba prema tipu dobrog sastava stanovništva 2011. godine

Tipizacija dobnog sastava stanovništva Grada Zagreba po naseljima 2011. godine pokazuje da svih 70 naselja Grada Zagreba zauzima od petog do sedmog mjesta na skali tipizacije dobne strukture stanovništva. To znači da 16 naselja ili 22,9% svih naselja Grada ima obilježje „starost“ u kojima je udio mladih bio manji od 30%, a udio starih manji od 15%. Duboku starost imala su 43 naselja (61,4% svih naselja) u kojima je bilo manje ili jednako 25% mladog i više od 25% starog stanovništva. Jedanaest naselja (15,7% svih naselja) poprimilo je obilježje izrazito duboke starosti, a to znači da je u tim naseljima udio starog stanovništva znatno prevladao udio mladog stanovništva.

Koeficijent mladosti (0-19) u Gradu Zagrebu smanjen je u 2011. u odnosu na 2001. godinu s 22,1 na 19,9, a koeficijent starosti povećan s 20,7 na 23,6. Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine čak je svaki četvrti stanovnik Grada Zagreba stariji je od 60 godina. Indeks starenja, kao precizan sintetični pokazatelj starenja stanovništva povećan je s 93,7 na 118,9, što znači da su 2001. na 100 mladih dolazila 94 stara stanovnika, a u 2011. na 100 mladih dolazi 119 starih. Prosječna starost stanovništva Grada povećana je s 39,5 godina 2001. godine na 41,6 godina 2011. godine.

Dobar analitički pokazatelj sastava prema dobi i brzine starenja stanovništva jest koeficijent dobne ovisnosti starih¹², tj. broj starih na 100 osoba u radnoj dobi. Prema podacima popisa stanovništva 2001. godine iznosio je 21,6, a u 2011. povećan je na 25,5. Koliko je daleko odmakao proces demografskog starenja u Gradu Zagrebu zorno prikazuju vrijednosti indeksa starenja prema rezultatima popisa 2011. godine po naseljima.

Indeks starenja bio je veći od 100 u 35 naselja u Gradu (50,% svih naselja), a u dva naselja (Gornji Trpuci i Brebernica) i preko 300, što nam potvrđuje kako je broj i udio staračkog nadmašio broj i udio mladog stanovništva. Samo jedno naselje u Gradu imalo je indeks starenja ispod 40 (Veliko Polje 39,5), dok se kod preostalih 34 naselja indeks starenja kretao između 50 i 100.

Prema tome, samo jedno naselje u Gradu Zagrebu ima mladu populaciju jer se u demografskoj literaturi graničnom vrijednošću između mlade populacije i populacije koja je ušla u proces demografske starosti uzima indeks starenja od 40.¹³

Stanovništvo Grada Zagreba nešto je mlađe stanovništvo od stanovništva Republike Hrvatske, s prosječnom starošću 41,7 godina.

---

¹² Wertheimer-Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o. Zagreb, 1999.

¹³ Wertheimer-Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate d.o.o. Zagreb, 1999.

Tablica 28. Koeficijent i indeks starosti, koeficijent mladosti i dobne ovisnosti i prosječna starost stanovništva po sastavnicama Grada Zagreba 2011. godine

Pokazatelji	GRAD ZAGREB	Zagreb	Sesvete	Istočna naselja	Južna naselja
Koeficijent mladosti $k_m = (P_{(0-19)} / P) \times 100$	19,9	19,1	26,3	23,2	23,3
Koeficijent mladosti $k_m = (P_{(0-14)} / P) \times 100$	14,7	14,1	19,7	17,4	17,6
Koeficijent starosti $k_s = (P_{(60+)} / P) \times 100$	23,6	24,3	17,5	21,8	20,8
Koeficijent starosti $k_s = (P_{(65+)} / P) \times 100$	17,3	17,8	12,7	15,9	15,1
Indeks starosti $i_s = (P_{(60+)} / P_{(0-19)}) \times 100$	118,9	126,9	66,6	94,2	89,3
Indeks starosti $i_s = (P_{(65+)} / P_{(0-14)}) \times 100$	87,2	93,1	48,1	68,7	64,6
Koeficijent dobne ovisnosti mladih $k_{d,m} = (P_{(0-14)} / P_{(15-64)}) \times 100$	21,6	20,7	29,2	26,1	26,1
Koeficijent dobne ovisnosti starih $k_{d,s} = (P_{(65+)} / P_{(15-64)}) \times 100$	25,5	26,2	18,7	23,9	22,3
Koeficijent ukupne dobne ovisnosti $k_a = (P_{(0-14)} + P_{(65+)}) / P_{(15-64)} \times 100$	47,1	46,9	47,9	50,0	48,4
Prosječna starost	41,6	42,0	37,1	40,1	39,7

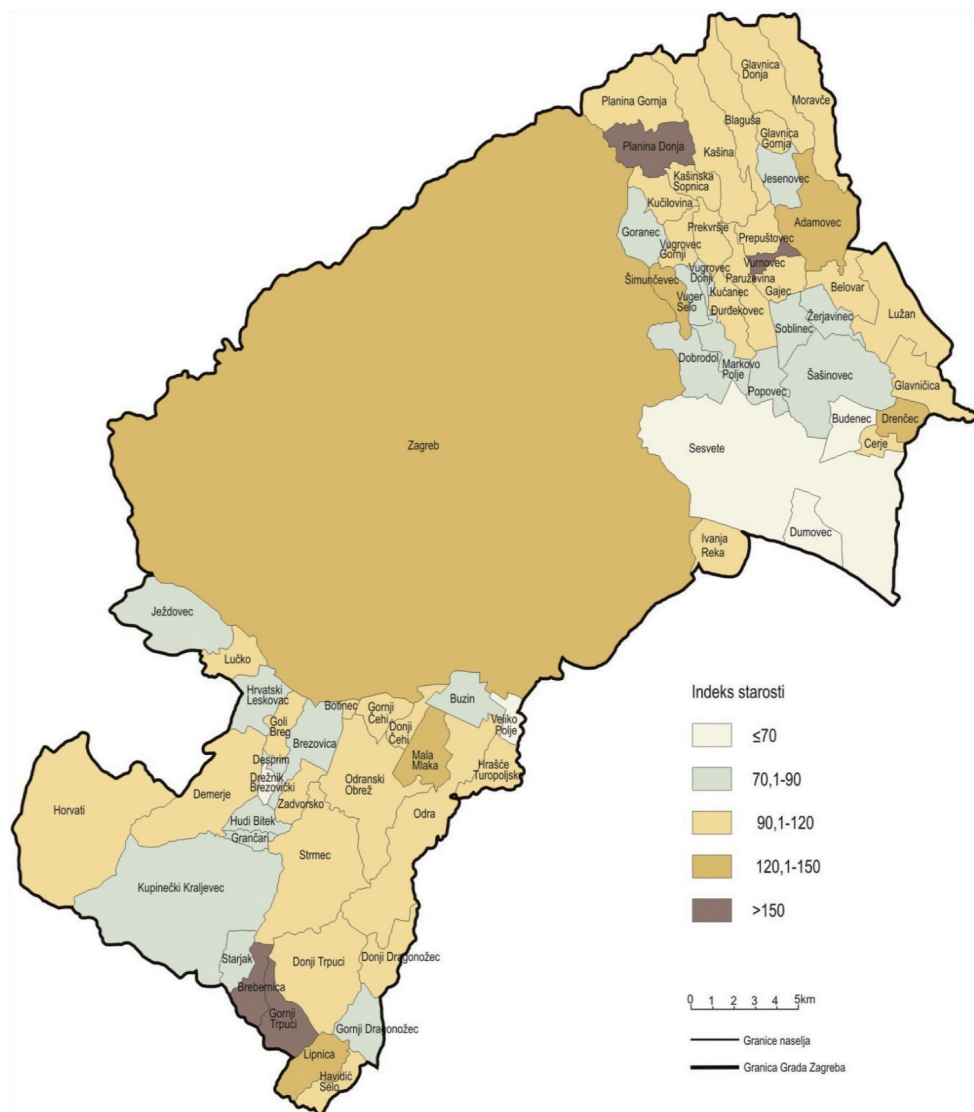
Izvor: Prethodne tablice dobnog sastava, Popis 2011., izračun autora

Prostorno gledano, u Gradu Zagrebu najnepovoljnije pokazatelje ostarjelosti stanovništva ima naselje Zagreb, a najpovoljnije naselje Sesvete. Istočna i južna naselja također imaju povoljnije vrijednosti pokazatelja starosti stanovništva od naselja Zagreb, ali nepovoljnije od Sesveta. Južna naselja imaju pak povoljnije vrijednosti od istočnih naselja.

Visoke nepovoljne vrijednosti indeksa starosti u Gradu Zagrebu imaju egzodusna naselja. Radi se o naseljima koja su u posljednjem međupopisnom razdoblju imala smanjenje broja stanovnika što je posljedica pada nataliteta, negativnog migracijskog salda, nepovoljne starosne strukture i ostarjelosti stanovništva.

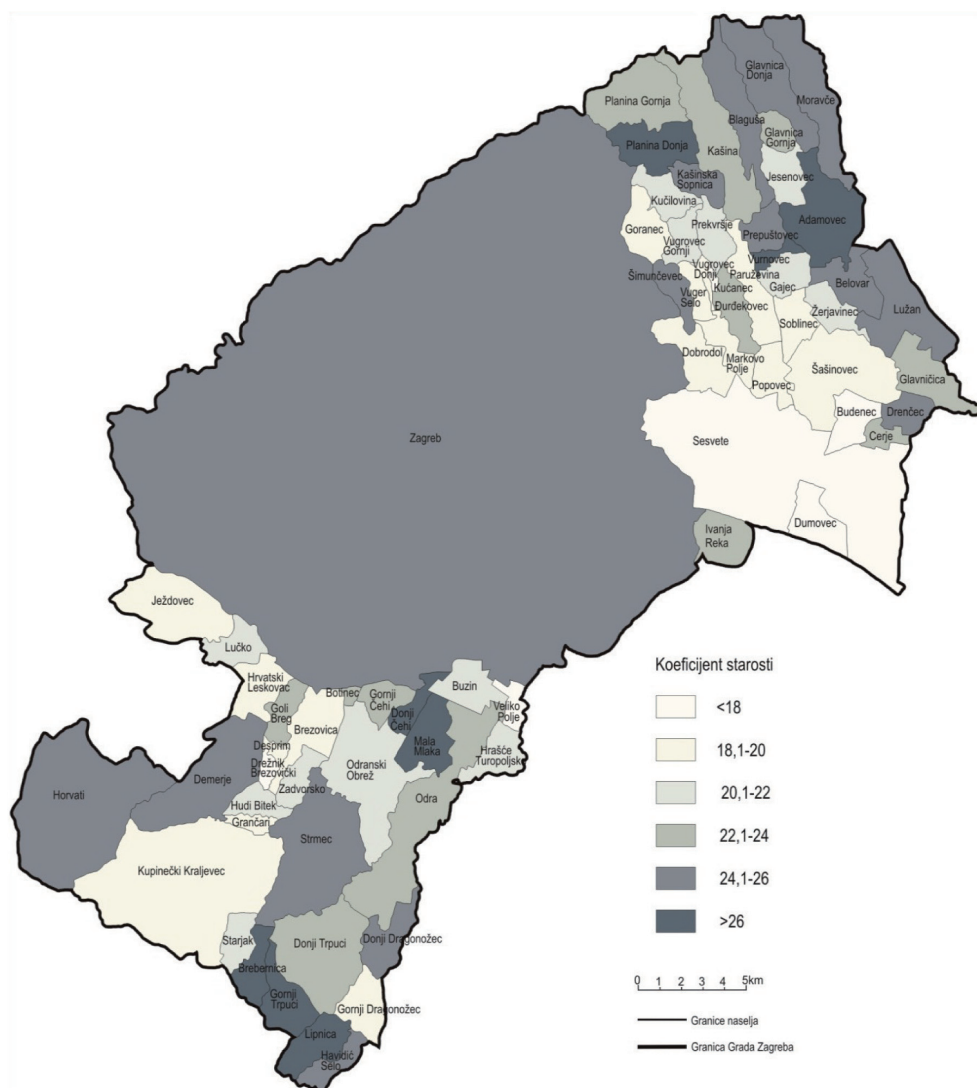
Samo su tri naselja u Gradu Zagrebu (Kućanec 11, Dumovec 10,1 i Veliko Polje 5,9), prema popisu 2011. godine, imala vrijednost koeficijenta starosti ispod 12% što znači da su sva ostala, odnosno njih 67 ušlo u proces starenja. Vrijednost iznad gradskog prosjeka koji je iznosio 17,3 imalo je 30 naselja, dok je manje od prosjeka Grada imalo 40 naselja. Koeficijent starenja do 15% imalo je 29 naselja, od 15 do 20% 32 naselja, a 9 naselja iznad 20.

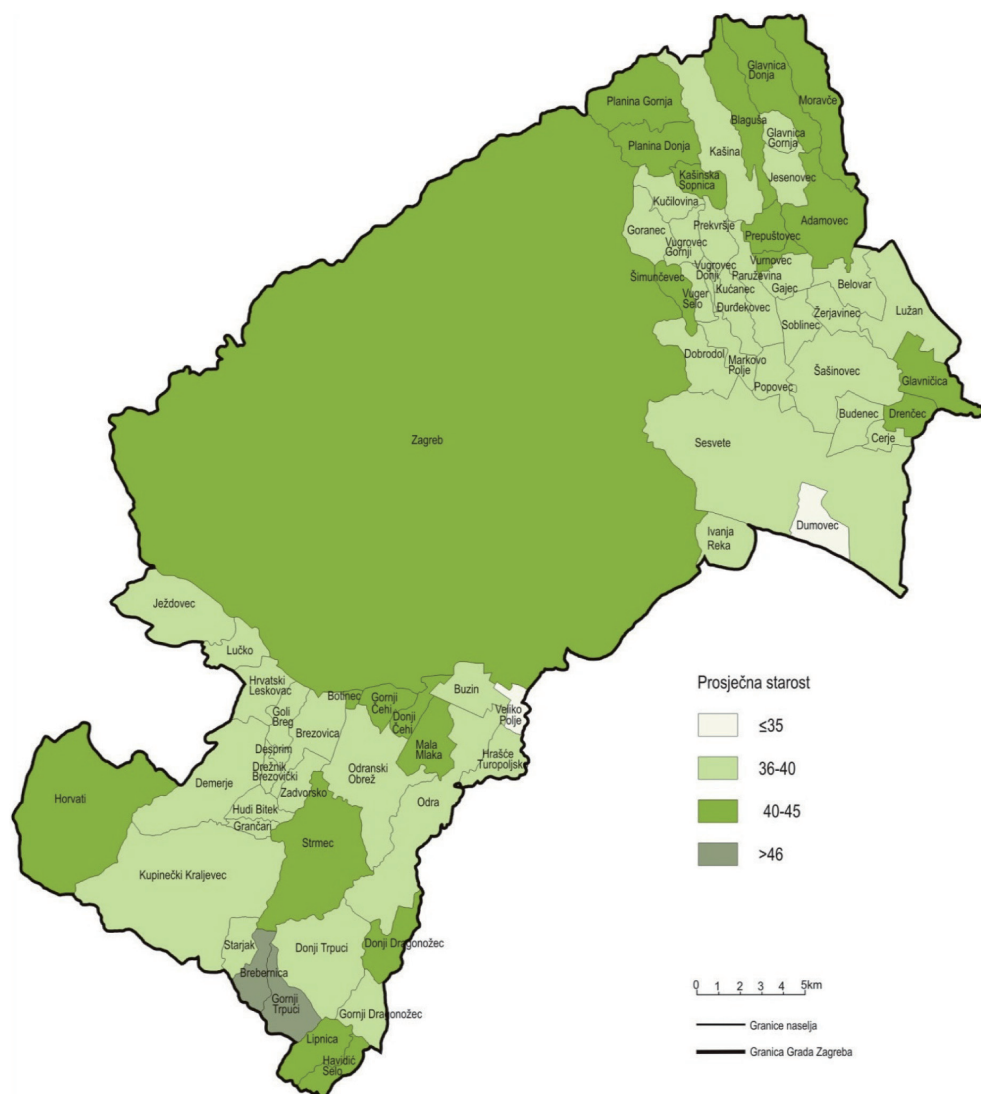
Slika 22. Naselja Grada Zagreba prema indeksu starosti stanovništva 2011. godine

Isto kao i kod indeksa starosti, visoke nepovoljne vrijednosti koeficijenta starosti u Gradu Zagrebu imaju naselja koja su u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježila pad ukupnog stanovništva zbog pada nataliteta, negativnog migracijskog salda i nepovoljne starosne strukture i tipa starosti stanovništva.

Slika 23. Naselja Grada Zagreba prema koeficijentu starosti stanovništva 2011. godine

Prosječna starost u Republici Hrvatskoj, prema popisu stanovništva 2011. godine, iznosila je 41,7 godina, a stanovništvo Grada Zagreba jako je blizu toj vrijednosti budući da je prosječna starost stanovništva Grada 41,6 godina. Iako se naselja razlikuju prema prosječnoj dobi stanovništva, ona je u svima viša od 30 godina, što je granična vrijednost koja pokazuje početak starenja stanovništva. Od 70 naselja u Gradu 18 naselja imalo je prosječnu starost veću od gradskog prosjeka. To je ukupno 25,7% naselja, a 74,2% ili 52 naselja imala su prosječnu starost manju od prosjeka Grada. Najveću prosječnu starost imalo je naselje Gornji Trpuci 49,7 godina, a najnižu Veliko Polje 34,4 godine.

Slika 24. Naselja Grada Zagreba prema prosječnoj starosti stanovništva 2011. godine

Predloženi sastav stanovništva Grada Zagreba prema dobi i spolu posljedica je zajedničkog djelovanja svih onih čimbenika koji određuju opće kretanje stanovništva. Djelovanje prirodnog kretanja, migracije i vanjskih čimbenika (gospodarske krize i posebice rata), međusobno je isprepleteno, i dopunjujuće, a katkada i suprotstavljeno. S druge strane, "i sam sastav stanovništva utječe na rodnost, smrtnost i brojčano kretanje stanovništva" (Nejašmić, 2013.). Glavni čimbenici u slučaju Grada Zagreba prikazanog dobno-spolnog sastava stanovništva su: migracije (doseljavanje), smanjenje nataliteta te izravni i neizravni ratni gubici.

4.3. Gospodarski sastav stanovništva

Ovdje se razmatra reprodukcija radnog kontingenta stanovništva, radno sposobno, odnosno ekonomski aktivno stanovništvo Grada Zagreba prema podacima Popisa 2011., te promjene ovih kategorija od 2001. do 2011. godine. Od ekonomske, odnosno gospodarske strukture razmotrena je analiza radnog kontingenta stanovništva prema aktivnosti i zaposlenosti po granama djelatnosti kao i struktura zaposlenih po sektorima djelatnosti.

4.3.1. Reprodukcijski radnog kontingenta

Radi planiranja radnog i obrazovnog potencijala stanovništva kao nositelja gospodarskog i ukupnog razvoja, potrebno je imati u vidu kako prethodno danu dobnu strukturu tako i opseg radnog kontingenta te pratiti dinamiku priljeva predradnog kontingenta koji uskoro ulazi u radnu dob i odljeva dobnih skupina (59-64 godine) iz radne dobi.

Tablica 29. Reprodukcijski radnog kontingenta stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2011. godine

Sastavnice	Početak razdoblja 2001. g.	Kraj razdoblja 2011. g.	Prirast/ smanjenje	Priljev	Odljev	Koeficijent zamjene
Zagreb	476.768	468.582	-8.186	32.616	40.802	79,9
Sesvete	31.514	36.571	5.057	3.758	-1.299	-289,3
Istočna naselja	13.412	14.010	598	1.282	684	187,4
Južna naselja	15.287	18.025	2.738	1.656	-1.082	-153,0
GRAD ZAGREB	536.981	537.188	207	39.312	39.105	100,5

* Priljev u radni kontingent čini za petogodišnje razdoblje dobna grupa 10-14 godina na početku svakog razdoblja, pri čemu se apstrahira od mortaliteta u dobi 10-14 i 15-19 godina

** Odljev stanovništva iz radnog kontingenta predstavlja razliku između priljeva i prirasta/smanjenja

*** Koeficijent zamjene je kvocijent priljeva i odljeva pomnožen sa 100

Izvor: Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2001., Kontingenti stanovništva, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011., Kontingenti stanovništva po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2013.

Promatrajući odnose u dobnoj strukturi, vidljivo je da je došlo do porasta udjela stanovništva tri starije petogodišnje dobne skupine radnog kontingenta (50-64 godine), za razliku od udjela tri mlađe dobne skupine (15-29 godina). Za reprodukciju radnih resursa nepovoljno je to što broj osoba u mlađem dijelu radno sposobnog stanovništva raste sporije nego broj osoba u njegovu starijem dijelu.

Međutim, slika stanja reprodukcije radnog kontingenta stanovništva Grada Zagreba prema popisu 2011. pokazuje kako se ipak radi o prirastu stanovništva u radnoj dobi, budući je veći priljev preko najmlađe dobne skupine koja ulazi u radni kontingent. Tako u međupopisnom razdoblju 2001.-2011. imamo priljev u radni kontingent od 39.312 osoba, a budući je odljev

nešto manji, koeficijent zamjene radne snage je neznatno pozitivan 100,5. To znači, odnosi u sastavu zagrebačkog stanovništva još uvijek osiguravaju proširenu reprodukciju stanovništva u radnoj dobi, tj. na 100 osoba koje izlaze iz radne dobi dolazi 100,5 onih koji ulaze u radnu dob, ali je ovaj koeficijent vrlo blizu proste reprodukcije radne snage (100).

Zagreb ima *otvoreni tip stanovništva*, što znači da na strani priljev u radni kontingent treba dodati i stavku priljeva zbog imigracije stanovništva, uglavnom u radnoj dobi kao i dnevne migrante radne snage iz širega regionalnog prostora. Isto tako, na strani odljeva treba imati u vidu nepovoljne tendencije u odljevu ekonomski aktivnog stanovništva, tj. prestanak obavljanja zanimanja mladih dobnih skupina i odljev mladih naraštaja radne snage koji tek završavaju školovanje i odlazak na rad u inozemstvo.

To je povezano s činjenicom što sadašnji gospodarski rast ne osigurava dovoljnu iskorištenost radnog kontingenta pa zbog nezaposlenosti, koja je ozbiljan problem mladih ljudi, istodobno dolazi i do porasta stupnja materijalne nesigurnosti za rastući broj starijih generacija zbog problema osiguravanja baze zaposlenih iz koje se alimentiraju mirovinski fondovi.

4.3.2. Radno sposobno stanovništvo

Radno sposobni dio stanovništva jedan je od bitnih čimbenika ostvarivanja osnovnih ciljeva svakog društva kao što su porast dohotka "per capita" i podizanje razine kvalitete života. Stoga je radna snaga kao temeljni dio strukture radnih resursa sastavni dio programa gospodarskog i društvenog razvoja.

Za razliku od potrošačke funkcije u kojoj sudjeluje ukupno stanovništvo, u radnoj, proizvodnoj, gospodarskoj i negospodarskoj funkciji ne sudjeluje cjelokupno, već samo ekonomski aktivno stanovništvo, tj. aktivni dio demografskog okvira ponude radne snage. Analiza stanja gospodarskog sastava stanovništva polazi od najširega demografskog okvira za formiranje radne snage koji se u demografiji zove radni kontingent ili radnosposobno stanovništvo. To je potencijalni broj radno sposobnog stanovništva, odnosno demografski okvir iz kojega se regrutiraju aktivno stanovništvo ili radna snaga, radnici, odnosno zaposlenici i dnevni migranti-radnici. Radno sposobno stanovništvo obuhvaća populaciju u dobi od 15-64 godine.

Prema podacima iz popisa 2001. radni je kontingent iznosio 536.981 ili 68,9% ukupnog stanovništva, od čega je udio muškaraca u radnom kontingentu 47,5% (255.114), a žena 52,5% (281.867 stanovnika). Podaci iz popisa 2011. pokazuju da je ukupni radni kontingent iznosio 537.188 ili 68% ukupnog stanovništva uz udio muškaraca u radnom kontingentu 47,8% (256.524), a žena 52,2% ili 280.664 stanovnika.

Usporedbom kretanja broja radno sposobnih osoba i ukupnog stanovništva pokazuju se neznatna odstupanja između porasta ukupnog stanovništva i stanovništva u radnoj dobi. Stopa zaposlenosti¹⁴ radnog kontingenta u 2011. ipak je smanjena i iznosila je 47,8%, odnosno tek je gotovo svaka druga radno sposobna osoba radila.

Iz toga proizlazi kako je u odnosu na 2001., u 2011. godini došlo do smanjivanja udjela broja zaposlenih u radnom kontingentu za 10 strukturnih poena, premda je stopa zaposlenosti radnog kontingenta u Zagrebu još uvijek veća nego na razini Hrvatske.

4.3.3. Stanovništvo prema gospodarskoj aktivnosti

Prema gospodarskoj aktivnosti ukupno se stanovništvo dijeli na ekonomski aktivno stanovništvo i ekonomski neaktivno stanovništvo.

Ekonomski aktivno stanovništvo ili radnu snagu čine sve osobe u radnoj dobi koje aktivno obavljaju neko zanimanje, zatim osobe koje privremeno nisu zaposlene, odnosno traže posao. Ekonomski neaktivno stanovništvo čine osobe do navršениh 15 godina života i osobe u radno sposobnom stanovništvu koje nisu zaposlene ili nisu među nezaposlenima, već žive od nekog drugog prihoda.

Neaktivno stanovništvo prema popisnoj se metodologiji dijeli na osobe s osobnim prihodom i uzdržavano stanovništvo. Osobe s osobnim prihodom su osobe koje imaju samostalni izvor prihoda (umirovljenici, rentijeri, stipendisti, osobe koje primaju socijalnu pomoć i sl.). Uzdržavano stanovništvo su ekonomski ovisne osobe koje nemaju vlastitih prihoda već ih uzdržavaju roditelji ili drugi skrbnici.

Prema podacima popisa stanovništva 2001. broj aktivnog stanovništva u Gradu Zagrebu iznosio je 356.186, što čini udio od 45,7% u ukupnom stanovništvu. Aktivnog ženskog stanovništva bilo je 174.071 ili 48,9%, a udio aktivnog muškog stanovništva iznosio je 51,1% ili 182.115. To su tzv. opće stope aktivnosti, dok je stopa aktivnosti radnog kontingenta (udio aktivnog u radno sposobnom stanovništvu) bila 69,5%.

---

¹⁴ Stopa zaposlenosti-postotni udio zaposlenih u radno sposobnom stanovništvu

Isti pokazatelji za 2011. godinu potvrđuju nam porast broja aktivnog stanovništva u Zagrebu koji je iznosio 46,3% odnosno 365.703 stanovnika. Od toga je aktivnog ženskog stanovništva bilo 183.438 ili 50,2%, a udio muškog aktivnog stanovništva iznosio je 49,8%, odnosno 182.265, dok je stopa aktivnosti radnog kontingenta u 2011. iznosila 68,1%.

Ekonomski neaktivnog stanovništva u 2001. bilo je 421.761, što čini udio od 54,1% ukupnog stanovništva, s tendencijom povećavanja. Od toga je osoba s osobnim prihodom bilo 26,8%, a uzdržavanih 27,5%.

Tablica 30. Stanovništvo Grada Zagreba prema aktivnosti 2001. i 2011. godine

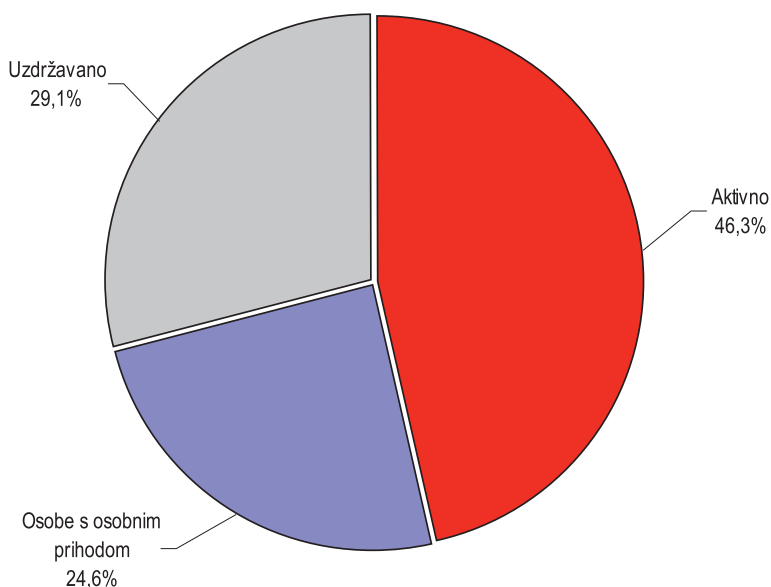
Popisna godina	Ukupno stanovništvo	Aktivno stanovništvo	Neaktivno stanovništvo	
			Osobe s osobnim prihodom	Uzdržavano stanovništvo
2001.	779.145	356.186	208.833	214.126
	100,0	45,7	26,8	27,5
2011.	790.017	365.703	194.050	229.811
	100,0	46,3	24,6	29,1

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2012.

Usporedba podataka o ekonomskoj aktivnosti zagrebačkog stanovništva iz Popisa 2001. i 2011. ukazuje na povećanje opće stope aktivnosti s 45,7% na 46,3%. Osim povećanja udjela aktivnog stanovništva došlo i do povećanja udjela uzdržavanog stanovništva s 27,5% 2001. na 29,1% 2011. godine. Za razliku od te dvije kategorije ekonomske strukture stanovništva koje su zabilježile povećanje udjela, broj i udio osoba s osobnim prihodima je smanjen i to s 26,8% na 24,6%. Smanjenje udjela osoba s osobnim prihodom u ovom je desetljeću rezultat stabilizacije gospodarskih i socijalnih prilika pa se stoga u manjoj mjeri odlazilo u prijevremenu mirovinu, a dio populacije branitelja uzelo je mirovine u ranijem razdoblju.

Slika 25. Stanovništvo Grada Zagreba prema ekonomskoj aktivnosti 2011. godine

Struktura stanovništva prema glavnim izvorima sredstava za život iz popisa 2011. pokazuje kako je 41,8% osoba živjelo od prihoda od rada; od toga 39,4% (311.076) od stalnog rada, a 2,4% (19.196) od prihoda povremenog rada. Od mirovina je živjelo 25,3% osoba, od toga 16,5% (130.085) od starosne, a 8,8% (69.152) od ostalih mirovina. Od socijalne naknade živjelo je 2,5% te 0,5% od imovinskih prihoda. U posljednjem je popisu po izjavi živjelo "bez prihoda" 28,4% stanovništva, a to je manje nego 2001., kada je taj udio iznosio 32,5% što je još uvijek zabrinjavajuće.

Tablica 31. Ukupno, aktivno i neaktivno stanovništvo Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Popisna godina	Ukupno stanovništvo	Aktivno stanovništvo			Neaktivni
		Ukupno	Zaposleni	Nezaposleni	
2001.	779.145	356.186	296.272	59.914	421.761
2011.	790.017	365.703	322.256	43.447	307.802
Struktura %					
2001.	100,0	45,7	38,0	7,7	54,1
2011.	100,0	46,3	40,8	5,5	39,0

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema aktivnosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2012.

4.3.4. Stanovništvo prema djelatnosti

Distribucija gospodarski aktivnog stanovništva po pojedinim djelatnostima omogućuje detaljniji prikaz stanja i promjena u ekonomskoj strukturi aktivnog stanovništva. To ukazuje na promjene strukture gospodarstva i oslikava stupanj gospodarske razvijenosti. Podjela ekonomski aktivnog stanovništva prema gospodarskim djelatnostima, odnosno sektorima djelatnosti (primarni, sekundarni, tercijarni i kvartarni) podrazumijeva, prije svega, ekonomsku aktivnost radne snage po djelatnostima u kojima se ostvaruje sredstva za život, a iz čega se u krajnjoj liniji alimentiraju državni i lokalni proračuni.

Tablica 32. Zaposleni prema područjima djelatnosti prema popisu 2011. godine

Područje djelatnosti		Grad Zagreb		RH		Udio Grada Zagreba u RH (%)
		Broj	%	Broj	%	
	Ukupno	322.256	100,0	1.503.867	100,0	21,4
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	1.470	0,5	79.830	5,3	1,8
B	Rudarstvo i vađenje	1.455	0,5	7.772	0,5	18,7
C	Prerađivačka industrija	36.561	11,3	254.113	16,9	14,4
D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	2.639	0,8	16.505	1,1	16,0
E	Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	2.354	0,7	22.671	1,5	10,4
F	Građevinarstvo	19.944	6,2	114.881	7,6	17,4
G	Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	58.890	18,3	236.262	15,7	24,9
H	Prijevoz i skladištenje	15.376	4,8	90.382	6,0	17,0
I	Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	13.919	4,3	91.712	6,1	15,2
J	Informacije i komunikacije	21.673	6,7	42.128	2,8	51,4
K	Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	17.265	5,4	45.602	3,0	37,9
L	Poslovanje nekretninama	1.887	0,6	5.222	0,3	36,1
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	25.409	7,9	64.041	4,3	39,7
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	8.357	2,6	39.256	2,6	21,3
O	Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	26.976	8,4	123.037	8,2	21,9
P	Obrazovanje	26.324	8,2	105.927	7,0	24,9
Q	Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	23.683	7,3	101.561	6,8	23,3
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	8.459	2,5	26.853	1,8	31,5
S	Ostale uslužne djelatnosti	7.956	2,5	29.679	2,0	26,8
T	Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	254	0,1	1.680	0,1	15,1
U	Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	446	0,1	626	0,1	71,2
Nepoznato		959	0,3	4.127	0,3	23,2

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, DZS, Zagreb, 2012.

Ovdje se razmatra struktura zaposlenih prema područjima djelatnosti prema Popisu 2011. godine. Zbog, u međuvremenu, nastalih promjena u klasifikaciji djelatnosti, nije u potpunosti moguća usporedba podataka o zaposlenom stanovništvu po pojedinim djelatnostima 2011. sa stanjem iz 2001., jer je Nacionalna nomenklatura djelatnosti u RH promijenjena 2007. godine.

Godine 2011. od djelatnosti dominira zaposlenost u trgovini na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala (18,3%) te prerađivačka industrija (11,3%), a od aktivnosti u izvan gospodarskim djelatnostima najveći udio čine javna uprava i obrana sa socijalnim osiguranjem te obrazovanje, stručne znanstvene i tehničke djelatnosti, zdravstvena zaštita i socijalna skrb. Udio zaposlenog stanovništva na području Zagreba u zaposlenom stanovništvu Hrvatske je u porastu s 19,6% u 2001. na 21,4% u 2011. godini. Zagreb ima veći udio zaposlenih od prosjeka Hrvatske u djelatnostima trgovine na veliko i malo, informacijama i komunikacijama, stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima, financijskim djelatnostima i osiguranju, poslovnim uslugama i javnoj upravi.

G-Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, C-Prerađivačka industrija, O-Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje, P-Obrazovanje, M-Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, Q-Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, J-Informacije i komunikacije, F-Građevinarstvo, K -Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, H-Prijevoz i skladištenje, I-Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, R-Umjetnost, zabava i rekreacija, N-Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, S-Ostale uslužne djelatnosti, D-Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, E-Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša, L-Poslovanje nekretninama, A-Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, B-Rudarstvo i vađenje, U-Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela, T-Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe

Slika 26. Zaposleni Grada Zagreba prema područjima djelatnosti 2011. godine

Analiza zaposlenih prema sektorima djelatnosti u 2011. pokazuje kako je najveći udio imao tercijarni sektor (40,1%), zatim slijedi kvartarni (39,6%), pa sekundarni (19,5%) i primarni (0,5%). Primarni i sekundarni sektor bilježe smanjenje udjela zaposlenog stanovništva, a zaposlenost u Zagrebu i dalje raste u tercijarnom i kvartarnom sektoru djelatnosti.

Zagreb je 2001. u usporedbi s Hrvatskom, imao sljedeći raspored zaposlenih u djelatnostima III-IV-II-I, dok je za Hrvatsku taj raspored bio III-II-IV-I. Godine 2011. rang zaposlenih po sektorima djelatnosti isti je i u Gradu Zagrebu i u Hrvatskoj (III-IV-II-I).

Prema tome, paralelno s restrukturiranjem u prvom redu gospodarskih djelatnosti, došlo je i do promjena u strukturi zaposlenog stanovništva prema sektorima djelatnosti. Prikazane promjene u strukturi zaposlenih po djelatnostima odvijale su se usporedno s društveno-gospodarskim promjenama u promatranom razdoblju.

Tablica 33. Zaposleni Grada Zagreba prema sektorima djelatnosti prema popisu 2011. godine

Sektor djelatnosti	Zaposleni prema sektorima djelatnosti			
	Grad Zagreb		Republika Hrvatska	
	broj	%	broj	%
Primarni ¹⁾	1.470	0,5	79.830	5,3
Sekundarni ²⁾	62.953	19,5	415.942	27,6
Tercijarni ³⁾	129.010	40,1	511.308	33,9
Kvartarni ⁴⁾	127.864	39,6	492.660	32,9
Nepoznato	959	0,3	4.127	0,3
Ukupno	322.256	100,0	1.503.867	100,0

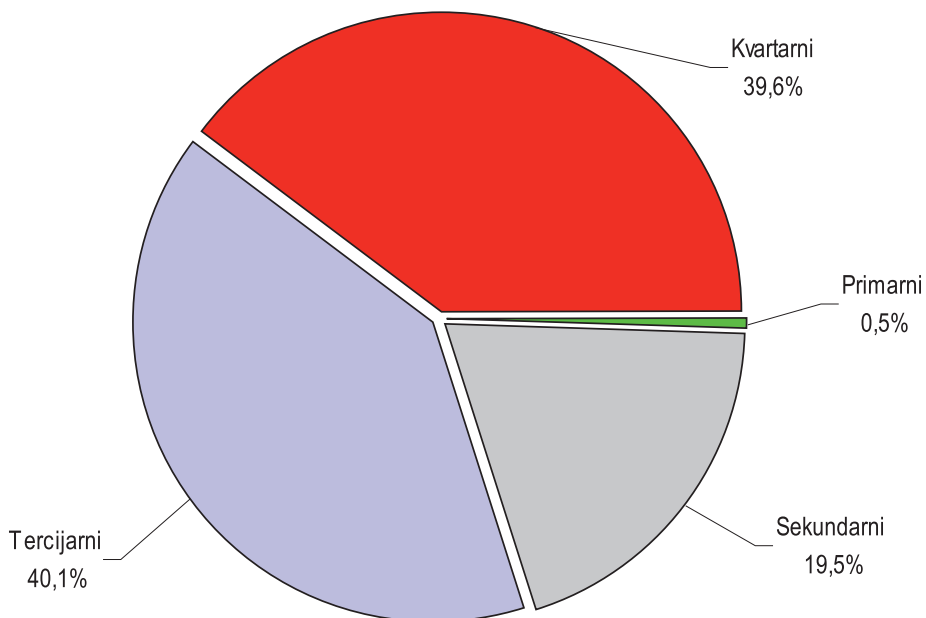
¹⁾ Primarni sektor: Poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo

²⁾ Sekundarni sektor: Rudarstvo i vađenje, prerađivačka industrija, opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija, opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša, građevinarstvo

³⁾ Tercijarni sektor: Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala, prijevoz i skladištenje, djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, informacije i komunikacije, financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja, poslovanje nekretninama

⁴⁾ Kvartarni sektor: Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti, javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje, obrazovanje, djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi, umjetnost, zabava i rekreacija, ostale uslužne djelatnosti, djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe, djelatnost izvanteritorijalnih organizacija

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Zaposleni prema područjima djelatnosti, starosti i spolu, DZS, Zagreb, 2012.

Slika 27. Zaposleni Grada Zagreba prema sektorima djelatnosti 2011. godine

Ovakvi trendovi u restrukturiranju zaposlenog stanovništva Zagreba su očekivani i logični, i odraz su kako slabog restrukturiranja i neprilagođavanja zagrebačke industrije globalnom tržištu i propadanja proizvodnih obrta, tako i neadekvatne razvojne i porezne politike na razini države te politike prihvaćanja intenzivnog razvoja trgovine (ulaz velikih trgovačkih lanaca iz inozemstva) posebno napose bankarske i osiguravateljske “industrije” pa je u tim djelatnostima u novijem razdoblju došlo do porasta udjela stranih vlasnika (međunarodni trgovački lanci, banke, osiguravatelji i telekomunikacije) koji su ovdje proširili tržište svojih proizvoda i u prilici su znatno povećati svoje prihode, uz zapošljavanje manjeg broja radne snage s ne baš visokim primanjima.

4.4. Obrazovna struktura stanovništva

Paralelno s promjenama u strukturi stanovništva prema gospodarskoj aktivnosti i djelatnosti nastaju i promjene u obrazovnim obilježjima, aktivnosti po zanimanju, položaju u zaposlenju te položaju u djelatnosti. Pojava novih djelatnosti i uvođenje promjena u načinu rada dugoročno gledano, zahtijeva specijalizaciju zanimanja i sve višu razinu obrazovanja radnika. Struktura stanovništva prema školskoj spremi osnovni je pokazatelj obrazovne razine stanovništva.

Popisni podaci daju informaciju o obrazovnoj strukturi stanovništva starijeg od 15 godina. Na taj pokazatelj utječu dobna i spolna struktura, ali i druga obilježja razvoja stanovništva. To potvrđuju podaci o obrazovnoj strukturi Zagreba, na kojoj se uočavaju razlike u središnjim gradskim naseljima u odnosu na ruralna naselja i gradski prosjek te prosječnu strukturu na razini Hrvatske.

Budući je osmogodišnja škola obavezna, zanimljivo je sagledati koliko stanovnika Zagreba nema ni tu razinu školovanosti, a koliko je onih koji su školovani za obavljanje stručnih, posebno visokostručnih poslova (SSS do VSS).

Popisni podaci daju nam informacije o najvišoj završenoj školi za stanovništvo staro 15 i više godina, tj. starije od uzrasta za koji je zakonski obavezno pohađanje škole.

Promjene stanovništva Grada Zagreba prema stručnoj spremi između ova dva popisa pokazuju neke značajke i tendencije. Prema popisu iz 2011. pokazalo se kako 4,9% stanovništva starijeg od 15 godina nije imalo obaveznu osnovnu školu (uglavnom starije generacije), 13,6% imalo je samo osnovno obrazovanje, dok je čak 52,3% imalo srednju stručnu spremu, 7,1% više obrazovanje, 19,4% visoko, a 2,4% magisterij, odnosno doktorat.

Tablica 34. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2011. i promjene u odnosu na 2001. godinu

Godine popisa	Ukupno*	Bez škole	1-3 raz. OŠ	4-7 raz. OŠ	Osnovna škola	Srednja škola	Više obraz.	Visoko obraz.	Magisterij i doktorat
2001.	656.182	7.450	14.520	34.999	106.829	341.344	38.157	98.045	11.278
2011.	673.958	4.926	2.285	26.094	91.587	352.791	48.015	130.858	16.453
Indeks 2011./2001.	102,7	66,1	15,7	74,6	85,7	103,4	125,8	133,5	145,9

* Razlika do ukupno odnosi se na nepoznato

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema starosti, spolu i razini završene škole, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu, DZS, Zagreb, 2012.

Struktura obrazovanosti u Gradu Zagrebu u odnosu na Hrvatsku je povoljnija sa znatno većim udjelom stanovništva sa stručnim, posebno visokostručnim obrazovanjem, te magisterijem i doktoratom.

Najvažniji je pokazatelj udjela osoba sa stručnim obrazovanjem (od SSS do visokog i specijalističkog obrazovanja) u ukupno školovanom stanovništvu, budući taj dio stanovništva najviše pridonosi razvoju na svim područjima. Taj udio u Zagrebu iznosi 81,2%, dok je republički prosjek 68,9%.

Posebno je značajna razlika u većem udjelu visokoobrazovanih, zajedno s magisterijem i doktoratom (28,9%), kojih u zagrebačkom stanovništvu 2011. ima 195.326, dok je na razini Hrvatske visokoobrazovanih 16,4%, odnosno 595.233 stanovnika.

Prema razini obrazovanosti po gradskim četvrtima, evidentno je kako gradski dijelovi područja, koji u zadnjem međupopisnom razdoblju rastu po broju stanovnika, imaju manji udio stanovništva s visokostručnim obrazovanjem u odnosu na gradski prosjek.

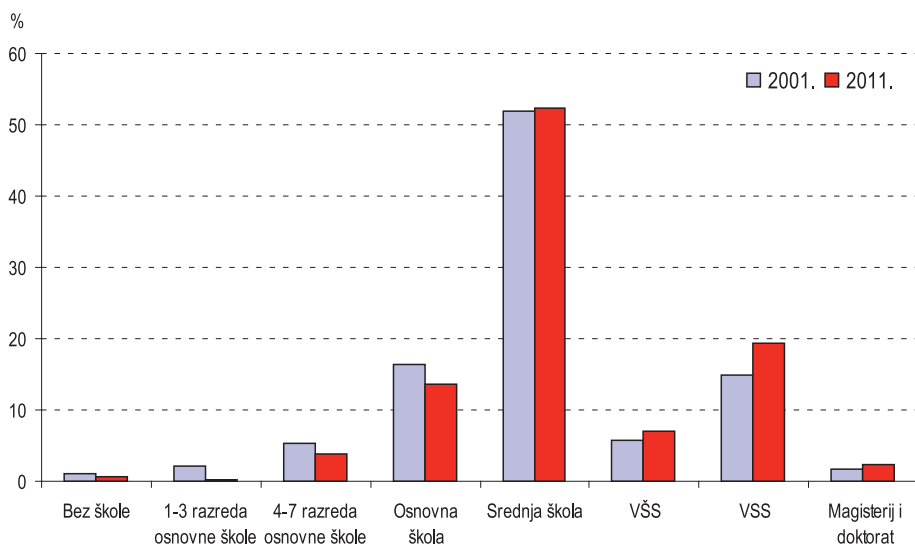
Tablica 35. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2011. te promjene u odnosu na 2001. i usporedba s Republikom Hrvatskom

struktura u %

Grad Zagreb	Ukupno	Bez škole	1-3 razreda osnovne škole	4-7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola svega	VŠS	VSS	Magisterij i doktorat
2001.	100,0	1,1	2,2	5,3	16,3	52,0	5,8	14,9	1,7
2011.	100,0	0,7	0,3	3,9	13,6	52,3	7,1	19,4	2,4
Gradske četvrti 2011.									
Brezovica	100,0	1,4	1,6	10,0	19,8	57,1	4,2	5,5	0,4
Črnomerec	100,0	0,5	0,2	3,3	11,1	50,9	7,7	22,8	3,2
Donja Dubrava	100,0	1,2	0,5	6,7	20,2	57,4	4,8	8,4	0,6
Donji Grad	100,0	0,3	0,1	1,5	8,3	42,3	7,5	33,7	6,3
Gornja Dubrava	100,0	1,1	0,5	5,0	18,6	56,9	5,8	10,9	1,0
Gornji Grad-Medveščak	100,0	0,3	0,1	1,5	8,1	39,5	8,0	34,9	7,2
Maksimir	100,0	0,4	0,2	2,5	10,6	46,7	7,5	27,3	4,5
Novi Zagreb-istok	100,0	0,4	0,3	3,2	11,8	53,9	8,4	20,0	2,0
Novi Zagreb-zapad	100,0	0,8	0,3	4,0	14,2	55,8	7,1	16,1	1,5
Peščenica-Žitnjak	100,0	1,5	0,6	5,5	17,2	53,4	5,8	14,4	1,5
Podsljeme	100,0	0,6	0,5	4,4	13,4	54,2	6,8	17,2	2,8
Podsused-Vrapče	100,0	0,5	0,3	5,0	13,6	57,2	7,0	14,7	1,3
Sesvete	100,0	1,7	0,6	5,5	20,6	57,7	5,3	8,0	0,5
Stenjevec	100,0	0,4	0,2	2,8	12,6	54,6	8,0	19,2	1,8
Trešnjevka-jug	100,0	0,3	0,2	3,1	10,1	49,3	8,7	25,6	2,7
Trešnjevka-sjever	100,0	0,4	0,2	3,0	11,4	51,4	8,0	23,0	2,6
Trnje	100,0	0,4	0,2	2,6	9,9	47,9	8,2	27,2	3,5
Republika Hrvatska	100,0	1,7	1,0	6,9	21,3	52,6	5,8	9,7	0,8

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo staro 15 i više godina prema starosti, spolu i razini završene škole, po gradovima/općinama, DZS, Zagreb, 2002.

Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, obrazovnim područjima i spolu, DZS, Zagreb, 2012.

Slika 28. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2001. i 2011. godine

Pozitivna je tendencija razine školovanosti u Zagrebu je općenito s povećanjem broja i udjela stanovništva sa srednjom, posebno sa višom i visokom razinom obrazovanosti i različitim specijalizacijama u skladu s tržišnom potražnjom. Istovremeno se smanjuje broj osoba s osnovnim obrazovanjem i bez ikakve obrazovanosti jer se ovo posljednje odnosi, uglavnom, na najstarije dobne skupine koje izumiru.

Prema tome, obrazovano stanovništvo Grada Zagreba predstavlja njegovu naročitu razvojnu prednost, budući Zagreb ima najveću koncentraciju visokoobrazovanog stanovništva i znanstvenika u Hrvatskoj, mada je taj udio još uvijek ispod prosjeka razvijenih europskih zemalja. Radi se o blagom porastu školarizacije zagrebačkog stanovništva u promatranom razdoblju (2001.-2011.), ali još uvijek s dominacijom srednjoškolske razine obrazovanja.

4.5. Narodnosni sastav stanovništva

Narodnost je obilježje koje označava pripadnost pojedinca narodu ili etničkoj skupini. Narodnost se tumači i kao osjećaj pripadnosti društvenoj zajednici (narodu) koju obilježava etničko, jezično i kulturno srodstvo njezinih pripadnika te svijest o cjelovitosti vlastite zajednice i njezine posebnosti u odnosu prema drugim takvim zajednicama.

Sloboda izjašnjavanja prema nacionalnoj, etničkoj i vjerskoj pripadnosti u Hrvatskoj je svim građanima zajamčena Ustavom Republike Hrvatske te Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj. Stoga Zakon o Popisu stanovništva, kućanstava i stanova 2011. potvrđuje slobodu izjašnjavanja osoba u popisu stanovništva o narodnosnoj pripadnosti radi korištenja tih podataka za statističke potrebe, uz napomenu kako se građani nisu dužni izjasniti o ovom obilježju, odnosno slobodni su uskratiti odgovor na to pitanje. Prema tome, kao i u slučaju izjašnjavanja o regionalnoj pripadnosti svrstavaju se pod modalitet „nije se izjasnio“.

Državni zavod za statistiku u publiciranju rezultata popisa prema ovom obilježju iz popisa 2011. godine, uveo je novine temeljene na Zakonu o zaštiti individualnih podataka, a koje su ugrađene u Zakon o državnoj statistici. Svode se na *zakrivanje* podataka po naseljima za frekvencije koje su „manje od 3“ (nije ništa upisano, već samo označeno sa Z). To znači da su za sva naselja ispisane frekvencije koje su „3 i veće od 3“. Kriterij zakrivanja ne odnosi se na red - Ukupno: za Republiku Hrvatsku, županije, gradove/općine i gradske četvrti Grada Zagreba. Isto tako, zbog zaštite podataka, podaci o narodnosti za naselja koja imaju 10 i manje stanovnika iskazani su zbirno za razinu pojedine županije u redu „Naselja sa 10 i manje stanovnika“, pa se ne zna o kojim se naseljima radi. Ta ista naselja pojedinačno su ispisana unutar pripadajućih gradova/općina i za njih je iskazan samo ukupan broj stanovnika. Apsurdnost ovog zakona trebale bi razmotriti nadležne institucije jer se postavlja pitanje kome on zapravo služi. Zbog toga je analiza nacionalnog sastava stanovništva po naseljima nemoguća, posebno njen kartografski prikaz, a razlozi ograničenja su nejasni.

Na doseljavanje pripadnika drugih naroda u Grad Zagreb, uz normalne procese gospodarskog i društvenog razvoja, značajan utjecaj imali su izvanredni vanjski nasilni čimbenici u proteklom razdoblju u okviru političkih i ratnih zbivanja, koji su pogađali pojedine nacionalne skupine ili su diferencirano utjecali na pravce i intenzitet migracija.

Slijedi analiza strukture ukupnog i doseljenog stanovništva u Grad Zagreb prema narodnosti, odnosno utjecaj doseljenoga na narodnosnu strukturu ukupnoga stanovništva.

Preseljavanja trajnijeg karaktera, uz odraz na druga obilježja, utječu i na mijenjanje narodnosne strukture stanovništva, kako na imigracijskom tako i na emigracijskom području. Općenito se smatra kako etničke razlike mogu biti zapreka migracijama. Riječ je o razlikama u jeziku, nacionalnoj pripadnosti i kulturnim obilježjima. Stoga su migracije između regija s različitim jezikom i kulturom manje intenzivne. Važno je ne gubiti iz vida druge faktore koji utječu na migracije različitih narodnosti, ponajprije razlike u stupnju razvijenosti, udaljenosti, obrazovanju te političke faktore, kako u ratu tako i u mirnodopskom razdoblju.

Stanovništvo Zagreba karakterizira visok stupanj homogenosti s obzirom na nacionalni sastav. Naime, u Gradu Zagrebu prema rezultatima Popisa iz 2011. u ukupnom stanovništvu većina su Hrvati kojih je 2011. bilo 93,1% što je nešto više nego u prethodnom popisu iz 2001. godine. To znači da se broj pa tako i udio doseljenih Hrvata povećao u posljednjem međupopisnom razdoblju, dok se broj i udio pripadnika nacionalnih manjina smanjio. Uz Hrvate u Zagrebu živi 41.237 pripadnika nacionalnih manjina ili 5,7% pučanstva. Treba reći kako je uobičajeno da gradovi imaju veći stupanj multietičnosti od slabije urbaniziranih i ruralnih naselja, a to je povezano s razinom razvijenosti budući gradovi u pravilu privlače doseljenike ne samo kroz unutarnje migracije već i iz drugih država pa i kontinenata.

Broj Hrvata u Gradu povećan je za 2,7%, a broj nacionalnih manjina smanjen je za 2%, a tek se 1,3% stanovništva (oko 8.000) nije nacionalno izjasnilo, što je za oko 50% (indeks 53,0) manje nego u prethodnom popisu.

Od 22 nacionalne manjine koje su razvrstane u tablici nacionalnog sastava stanovništva Hrvatske u Gradu Zagrebu najbrojniji su Srbi koji čine 2,2% ukupnog stanovništva i njihov broj čini 40% svih nacionalnih manjina. Slijede Bošnjaci s 1%, Romi 0,5%, Slovenci 0,3% te Makedonci i Crnogorci s 0,2%, dok ostale nacionalne manjine imaju znatno manji broj pripadnika. Raspon se kreće od Čeha kojih je bilo 835, do Vlaha kojih je popisano samo 7. Ako se izuzmu Romi jasno se uočava prevladavanje nacionalnih manjina iz republika i pokrajina bivše Jugoslavije.

Vidljiv je porast broja Bošnjaka, Albanaca, Roma, Čeha, Nijemaca, Talijana, Rusa, Slovaka, Poljaka, Rusina, Bugara, posebno vrlo dinamičan rast Rumunja, Austrijanaca i Turaka. Ukrajinci, Mađari, Srbi, Makedonci, Crnogorci, Židovi i Slovenci su nacionalne manjine koje su u posljednjem međupopisnom razdoblju zabilježili pad broja pripadnika.

Najveći apsolutni porast bilježe tri nacionalne manjine: Bošnjaci¹⁵, Romi i Albanci. Kod Roma i Albanaca prevladava mlado stanovništvo u reproduktivnoj dobi koje karakteriziraju visoke stope fertiliteta koje pridonose njihovom porastu brojnosti. Ove nacionalne manjine imaju čvrstu etničku i kulturnu povezanost u svojim zajednicama pa se teže asimiliraju s drugima.

---

¹⁵ Do popisa 2001. godine nije postojala Bošnjačka nacionalna manjina već Muslimani kao nacionalna manjina. U Popisu 2001. izričito su iskazani u smislu nacionalne manjine, uz ostale, Bošnjaci - prema čl. 3. Ustavnog Zakona o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (NN, br.105/2000.). Međutim jedan dio Muslimana zbog svog stava i uvjerenja iskazo se kao Musliman koji su u popisu 2001. razvrstani u ostale. Prema tome Muslimani su Popisom 2001. zapravo podijeljeni na Bošnjake, Muslimane i one koji se nisu nacionalno izjasnili. U popisu 2011. oni Muslimani koji su se ranije iskazivali kao Muslimani iz svog vlastitog uvjerenja, a nisu se držali Ustavnog zakona su se na preporuku svojih predstavnika Bošnjaka u zakonodavnoj vlasti, popisali kao Bošnjaci. Zato je broj Bošnjaka 2011. znatno veći nego u popisu 2001. godine.

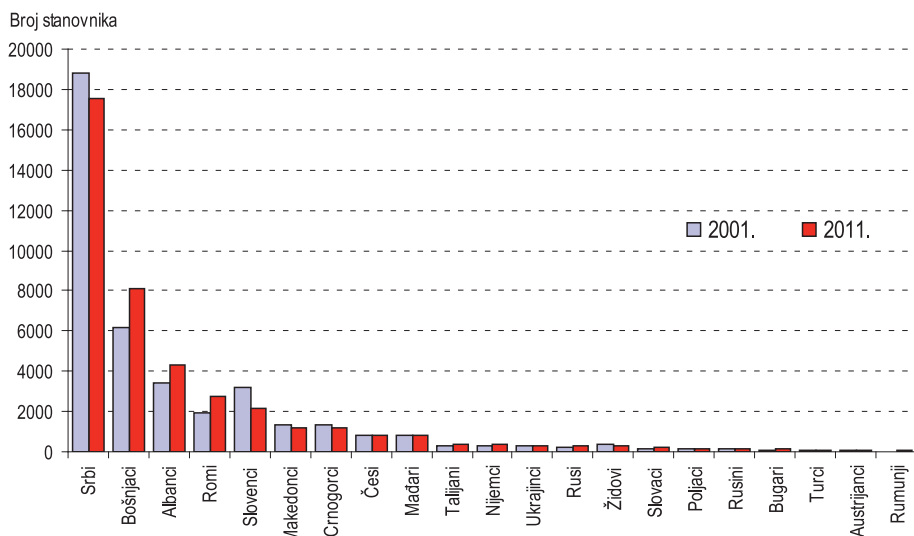
Tablica 36. Nacionalni sastav stanovništva Grada Zagreba prema popisima 2001. i 2011. godine

Narodnost	Broj		Indeks 2001./2011.	Struktura	
	2001.	2011.		2001.	2011.
Hrvati	716.344	735.824	102,7	91,9	93,1
Nacionalne manjine	44.830	43.918	98,0	5,8	5,6
Srbi	18.811	17.526	93,2	2,4	2,2
Bošnjaci	6.204	8.119	130,9	0,8	1,0
Albanci	3.389	4.292	126,6	0,4	0,5
Romi	1.946	2.755	141,6	0,2	0,3
Slovenci	3.225	2.132	66,1	0,4	0,3
Makedonci	1.315	1.194	90,8	0,2	0,2
Crnogorci	1.313	1.191	90,7	0,2	0,2
Česi	813	835	102,7	0,1	0,1
Mađari	841	825	98,1	0,1	0,1
Talijani	277	399	144,0	0,0	0,1
Nijemci	288	364	126,4	0,0	0,0
Ukrajinci	333	332	99,7	0,0	0,0
Rusi	250	331	132,4	0,0	0,0
Židovi	368	317	86,1	0,0	0,0
Slovaci	171	207	121,1	0,0	0,0
Poljaci	133	166	124,8	0,0	0,0
Rusini	123	134	108,9	0,0	0,0
Bugari	110	120	109,1	0,0	0,0
Turci	65	106	163,1	0,0	0,0
Austrijanci	53	104	196,2	0,0	0,0
Rumunji	37	94	254,1	0,0	0,0
Vlasi	1	7	700,0	0,0	0,0
Ostali	4.764	2.368	49,7	0,6	0,3
Nacionalno neizjašnjeni	15.649	8.302	53,1	2,0	1,1
Nepoznato	2.322	1.973	85,0	0,3	0,2
Ukupno stanovništvo	779.145	790.017	101,4	100,0	100,0

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2002.
Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, DZS, Zagreb. 2013.

Nakon raspada bivše Jugoslavije zaustavljeno je doseljavanje pripadnika nacionalnih manjina s prostora bivše države jer su oni postali strani državljani, koji se bez radne dozvole više nisu mogli neograničeno naseljavati na prostor Hrvatske, dok je s druge strane jedan broj pripadnika tih nacionalnih manjina uslijed ratnih događanja 90-ih godina iselio se iz Zagreba.

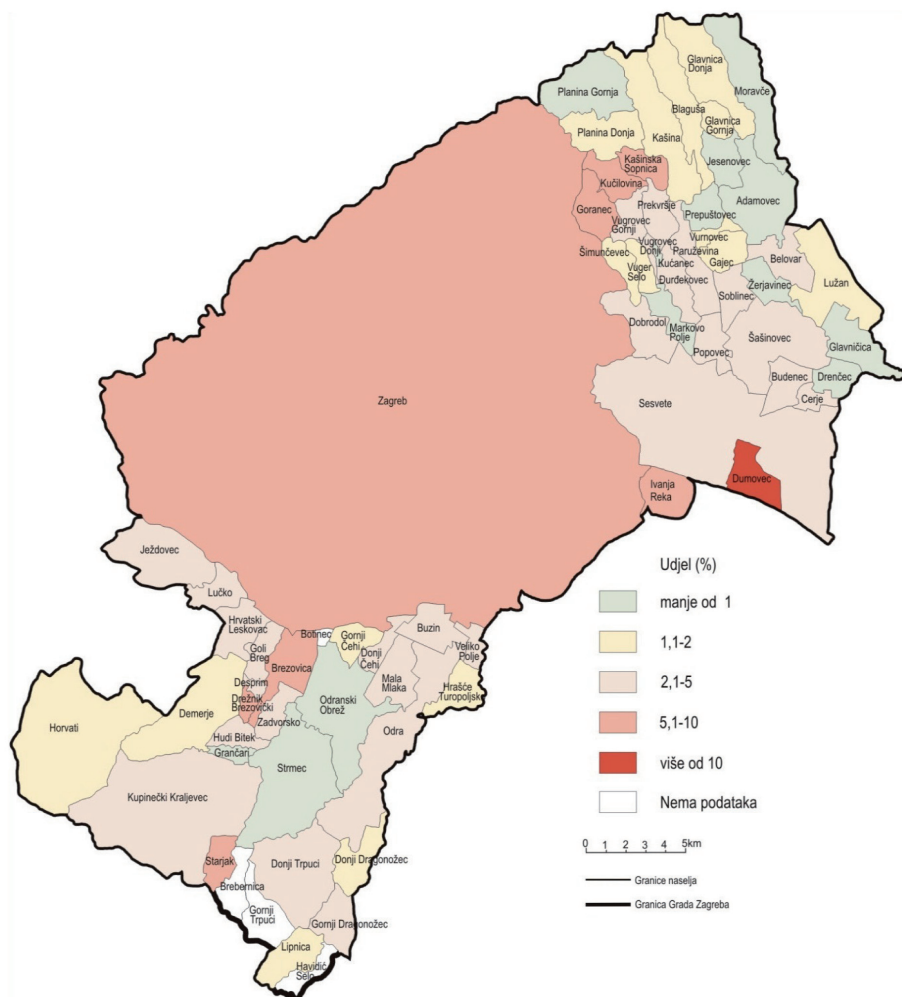
Zbog poznatih ratnih i političkih okolnosti početkom 90-ih u Zagrebu je došlo do određenog preseljavanja stanovništva prema nacionalnoj pripadnosti, uz zamjenu nekretnina između Srba i Hrvata, prvenstveno zbog odlaska vojnih osoba bivše JNA s članovima obitelji i dolaska Hrvata iz ugroženih područja Hrvatske i BiH. Uslijed novonastale situacije, u kojoj su se našle određene nacionalne manjine nije moglo doći do demografske obnove tih manjina.

Slika 29. Nacionalne manjine Grada Zagreba 2001. i 2011. godine

Doseljavanje je zaustavljeno, a oni koji su ostali nisu bili dovoljni za značajni porast, već je uslijedio pad njihovih pripadnika. Za pretpostaviti je kako se jedan dio pripadnika pojedinih nacionalnih manjina ženidbom ili udajom asimilirao s većinskim hrvatskim stanovništvom i otada se počinju izjašnjavati kao Hrvati pa je time posredno došlo do pada broja pripadnika pojedinih nacionalnih manjina. Nasuprot tome, prirodnim je odljevom zbog starosti stanovništva također došlo do pada pripadnika određenih nacionalnih manjina.

Treba imati u vidu kako s velikim slobodama u međunarodnim migracijama idu i određeni problemi, uz ostalo i sigurnosni. To svjedoče primjeri mnogih zemalja pa o tome i te kako treba voditi računa. Tim više što u Hrvatskoj, pa ni u Zagrebu, na sadašnjem stupnju razvoja gospodarstva, ne možemo očekivati kako će nam stizati veći broj visokoobrazovanog kadra. Takvi odlaze u razvijenije zemlje zapadne Europe i SAD-a koje pružaju bolje uvjete. Zato su zemlje tipa Hrvatske, uz ograničen uvoz radne snage nižih kvalifikacija, barem u ovom razdoblju, pogodno tlo i za transfer ljudi i kapitala te sumnjive međunarodne transakcije.

Slika 30. Udio nacionalnih manjina u naseljima Grada Zagreba 2011. godine

Zbog navedenih statističkih ograničenja o nacionalnom i vjerskom sastavu stanovništva na razini naselja, podaci za narodnost i vjeru ne prikazuju se za naselja manja od 100 stanovnika. Za njih su raspoloživi samo podaci za ukupno stanovništvo. Za naselja veća od 100 stanovnika, frekvencije manje od 10 se ne prikazuju. Šteta što je time prekinut vremenski niz podataka po ovom obilježju na razini naselja. Statistička podozrivost u pristupu ovim detaljnijim podacima na naseljskoj razini onemogućava precizniju analizu. Četiri su naselja koja imaju manje od 100 stanovnika u Gradu Zagrebu pa kod tih naselja nemamo podatke niti o broju domicilnog hrvatskog naroda, već samo ukupan broj stanovnika. Kod ostalih naselja ima velik broj frekvencija manjih od 10 stanovnika pa ne možemo precizno objasniti i prostorno prikazati razmještaj pojedinih nacionalnih manjina.

Gledano po naseljima, nacionalni sastav pučanstva 2011. godine bio je različit od prosjeka za Grad. Više udjele nacionalnih manjina od prosjeka Grada imalo je samo sedam naselja (Dumovec, Ivanja Reka, Starjak, Kučilovina, Zagreb, Drežnik Brezovički i Brezovica), pa možemo reći kako su ova naselja s najvećim brojem stranaca. Zagreb i Sesvete imaju 97,2% svih nacionalnih manjina Grada Zagreba, što znači da u preostalih 68 naselja živi svega 2,8% nacionalnih manjina. Od 5,6% udjela nacionalnih manjina u stanovništvu Grada Zagreba 5,1% njih živi na prostoru naselja Zagreb.

Iako i naselje Zagreb ima visok stupanj nacionalne homogenosti, manja naselja u odnosu na naselje Zagreb su nacionalno još homogenija. Kod 13 naselja udio nacionalnih manjina manji je od 1%, kod 15 naselja je između 1 i 2%, kod 27 naselja između 2 i 5%, dok samo osam naselja ima udio između 5 i 10%. Dumovec ima najveći udio nacionalnih manjina (11,4%), a u naselju Glavničica u cijelosti prevladavaju Hrvati.

Prema relativnom udjelu pojedinih narodnosti u selidbenom stanovništvu u Gradu slika je nešto drugačija. Hrvati su u doseljenom stanovništvu također većina (89,9%), ali je njihov udio nešto niži nego u ukupnom stanovništvu, što znači da je veći udio većinskog naroda među autohtonim stanovništvom. Zato je relativno veći udio doseljenika nacionalnih manjina (10,1%), posebno s dužih udaljenosti, u odnosu na nacionalne manjine u ukupnoj populaciji. Pri tome se ističu doseljenici Srbi (3,6%) kojih je veći udio nego u ukupnom stanovništvu, zatim Bošnjaci (1,5%), Albanci (0,8%) i Slovenci (0,5%). Druge nacionalne manjine, premda ih je uglavnom veći udio u strukturi doseljenoga nego ukupnog stanovništva nisu od većega statističkog značenja.

Među doseljenim stanovništvom u Gradu Zagrebu također je, u odnosu na ranije razdoblje i ukupno stanovništvo 2011., relativno manji udio onih koji se nisu nacionalno izjasnili (0,9%), ali je udio manjina u skupini „ostali“ veći u doseljenom stanovništvu u odnosu na ukupno stanovništvo. Tijekovi doseljavanja stanovništva na ovo područje prema narodnosti slični su tijekovima migracija cjelokupnog stanovništva prema udaljenosti, bez obzira na nacionalnu pripadnost. Ova sličnost u procesima preseljavanja najviše se potvrđuje za Hrvate kao većinski narod, kako iz bliže tako i dalje udaljenosti te s nešto većom razlikom kada su u pitanju druge nacionalne manjine, obzirom na tip migracija prema udaljenosti.

Općenito je poznato kako veliki, posebno glavni gradovi u većoj mjeri, u odnosu na druga naselja privlače stanovništvo različitih nacionalnosti, posebno iz dužih udaljenosti. Stoga su uočljive razlike u nacionalnom sastavu između Grada Zagreba i Hrvatske.

Nacionalni sastav migrantskog ili doseljenog stanovništva na području Grada Zagreba vrlo je raznorodan, budući u ovom kontingentu sudjeluje mnoštvo nacionalnih manjina ¹⁶, kako s područje bivše Jugoslavije, tako i iz područja srednje i istočne Europe pa sve do Rusije, Ukrajine, Turske te Bliskog istoka.

Toj različitosti nacionalnoga i vjerskog sastava, pa prema tome i društvenoj multikulturalizaciji na zagrebačkom području, odavna pridonosi doseljavanje zbog ukupnog značenja Zagreba, ali i prisilni ratni vihori, uključujući ratna zbivanja na ovim prostorima devedesetih godina proteklog stoljeća. Međutim, njihov udio u ukupnom stanovništvu prema posljednjem popisu pojedine nacionalnosti, izuzev Hrvata i Srba, nije imao statistički relativno značajniji utjecaj na narodnosni sastav ukupnog stanovništva. Najveća promjena u nacionalnom sastavu prema popisu 2011. u odnosu na 2001. godinu bila je smanjenje broja i udjela Slovenaca, jer je, uz povećanje broja onih koji su se nacionalno izjasnili povećan i udio Hrvata u ukupnoj strukturi prema narodnosti.

Iz analize nacionalnog sastava stanovništva proizlazi nacionalno homogeniji Zagreb od prosječnog sastava stanovništva na ukupnom prostoru Hrvatske¹⁷, a u europskim je okvirima etnički također vrlo homogen grad. Početkom 20.stoljeća imao je znatno veći udio stranaca i premda je odavna primao sve slavenske i druge narode koji se ovdje dobro osjećaju, danas osim većinskoga hrvatskog naroda, visokog stupnja nacionalne homogenosti i statistički signifikantnog udjela Srba u Zagrebu (2,2%), ostale doseljene manjinske skupine nemaju značajniji utjecaj na njegovu nacionalnu strukturu jer u ukupnom stanovništvu čine svega 4,7% populacije.

---

¹⁶ Popis iz 2011. daje podatke za 22 nacionalne manjine prema Ustavnom zakonu o ljudskim pravima i slobodama i o pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina u Republici Hrvatskoj (Narodne novine br. 105/2000., čl. 3.),koliki broj ih je i u doseljenom stanovništvu, prema nacionalnom sastavu.

¹⁷ U Hrvatskoj udio Hrvata 2011. godine iznosio je 90,4%.

Europsko otvoreno tržište rada i globalne mobilnosti stanovništva u budućnosti očekuju znatnije promjene nacionalnog sastava stanovništva Hrvatske i Grada Zagreba. Za pretpostaviti smanjivanje stupnja nacionalne homogenosti zagrebačkog stanovništva, tj. Hrvata će po svoj prilici biti apsolutno i relativno manje zbog sve veće slobode kretanja ljudi odnosno globalizacije migracija, kao rezultat dolaska drugih etničkih skupina na ovo područje, koja su već u porastu, ali i drugih izvan europskog prostora.

Uz sve veću otvorenost Europe i Hrvatske migracijama stanovništva, ipak je važno državnim mehanizmima kontrolirati useljavanje (uključujući i ono iz neposrednog regionalnog okruženja) te donijeti i provoditi vlastitu imigracijsku politiku koja bi bila u interesu demografskog i gospodarskog razvoja Hrvatske, a koja bi se u svakom slučaju odrazila i na porast multietičnosti na području Grada Zagreba.

4.6. Vjerski sastav stanovništva

Vjera je obilježje koje označava pripadnost pojedinca određenoj vjerskoj zajednici i pritom nije važno je li osoba upisana u knjigu pripadnika neke vjerske zajednice niti je li praktični vjernik ili nije.

Na temelju Zakona o Popisu stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2011. godine, članka 7. stavka 2., osoba se na pitanje o vjerskoj pripadnosti mogla slobodno izjasniti. No, ako se osoba nije željela izjasniti, popisivač je označio odgovor "ne izjašnjava se".

Podaci popisa 2011. prema vjerskoj pripadnosti prikazuju se prema sljedećim skupinama: katolici, pravoslavci, protestanti, ostali kršćani, muslimani, židovi, istočne religije, ostale religije, pokreti i svjetonazori, agnostici i skeptici, nisu vjernici i ateisti, ne izjašnjavaju se i nepoznato. Klasifikacija prema vjerskoj pripadnosti u popisu 2001. bila je nešto drugačija tako se ne može u cijelosti direktno usporediti s podacima stanovništva prema vjerskoj pripadnosti iz popisa 2011. godine.

Tablica 37. Vjerski sastav stanovništva Grada Zagreba i Republike Hrvatske 2011. godine

Vjera	Republika Hrvatska		Grad Zagreb	
	Broj	Udio (%)	Broj	Udio (%)
Ukupno	4.284.889	100,0	790.017	100,0
Katolici	3.697.143	86,3	656.571	83,1
Pravoslavci	190.143	4,4	15.960	2,0
Protestanti	14.653	0,3	2.553	0,3
Ostali kršćani	12.961	0,3	3.070	0,4
Muslimani	62.977	1,5	18.044	2,3
Židovi	536	0,0	327	0,0
Istočne religije	2.550	0,1	1.084	0,1
Ostale religije, pokreti i svjetonazori	2.555	0,1	1.055	0,1
Agnostici i skeptici	32.518	0,8	11.800	1,5
Nisu vjernici i ateisti	163.375	3,8	49.784	6,3
Ne izjašnjavaju se	93.018	2,2	27.290	3,5
Nepoznato	12.460	0,3	2.479	0,3

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., Stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama, DZS, Zagreb, 2013.

Prema podacima popisa 2011. u stanovništvu Grada Zagreba, dominiraju pripadnici katoličke vjere s udjelom od 83,1%. Udio katolika u Gradu Zagrebu nešto je manji nego na razini Republike Hrvatske gdje je iznosio 86,3%, a broj je katolika u Gradu Zagrebu u 2011. u odnosu na 2001. godinu smanjen je za 3,5%.

Pripadnici druge po brojnosti religije u Gradu Zagrebu su muslimani koji čine 2,3% ukupnog stanovništva i povećali su svoj broj za 11,3%, dok su pravoslavci treći po brojnosti zabilježili pad od 2%. Pravoslavaca u ukupnom stanovništvu ima 2%, protestanata 0,3%, ostalih kršćana 0,4%, židova 0,04%, pripadnika istočnih religija 0,14%, a ostalih religija, pokreta i svjetonazora 0,13%. Agnostika i skeptika bilo je 1,5%, nevjernika i ateista 6,3% te onih koji se nisu htjeli izjasniti 3,4%.

Gledano po naseljima, isto kao i kod nacionalne strukture, zbog zakona o zaštiti osobnih podataka za četiri naselja Botinec, Brebernicu, Gornje Trpuce i Haviđić Selo, nemamo podatke o vjerskoj pripadnosti. Od preostalih 66 naselja, najmanji udio katolika imalo je naselje Zagreb 81,7%.

5. BUDUĆE DEMOGRAFSKE PROMJENE U GRADU ZAGREBU U RAZDOBLJU 2015. DO 2030.

Projekcije stanovništva na području Zagreba u razdoblju do 2030. godine temelje se na praćenju dosadašnjih demografskih trendova i hipotezama o budućem kretanju odnosno ulozi pojedinih komponenti kretanja ukupnog broja stanovnika, prirodne promjene i migracija.

Poznato je da se u Hrvatskoj još uvijek ne vodi registar stanovništva kojim bi se u svako doba s pouzdanošću znalo koliki je u zemlji stvarni broj i struktura prisutnog stanovništva. Pogotovo su nepouzđane postojeće evidencije baze prebivališta koju koristi službena statistika za međupopisne godišnje procjene stanovništva. Stoga pouzdane podatke o stanovništvu daju samo popisi stanovništva, kućanstava i stanova svakih deset godina.

Broj i sastav stanovništva prema različitim demografskim obilježjima čine okosnicu sadašnjeg i budućeg društvenog, gospodarskog i time demografskog razvoja. Iz dobne projekcije ukupnog stanovništva projiciraju se kapaciteti vrtića, škola i druge društvene infrastrukture, udjela mladih i starih, demografski okviri ponude radne snage, zaposlenosti, priliva i odliva u umirovljeničku dob. Detaljnije o tome sadržaj je posebnih studija i projekcija stanovništva sa sve tri varijante projekcija, od kojih se ovdje iznosi samo najrealnija srednja varijanta očekivanog kretanja ukupnog broja stanovnika s osnovnim dobnim strukturama stanovništva do 2030., u usporedbi s Republikom Hrvatskom.

Projekcije stanovništva izrađuju se u više varijanti (niska, srednja i visoka) prema uobičajenoj analitičkoj ili kohortno-komponentnoj metodi, što se temelji na rezultatima prethodne analize o uočenim demografskim kretanjima i procesima na dotičnom području i njegovom okruženju, a kombinacija su hipoteza o budućem kretanju fertiliteta, mortaliteta i očekivanih migracija. Naravno da na demografska kretanja pa i njihove projekcije u narednom razdoblju svoj odraz imaju buduća ukupna društvena i gospodarska kretanja kao i implicitne mjere populacijske politike koje se poduzimaju u državi i na konkretnom lokalnom području s ciljem usklađivanja i poboljšanja dosadašnjih trendova. Veća stopa gospodarskog rasta, što znači veće investicije, rast zapošljavanja, stabilniji uvjeti mladima za zapošljavanje, a time i za stvaranje obitelji, bolji uvjeti stambenog i drugog kreditiranja i ukupni raspoloživi dohodak stanovništva, neke su od najvažnijih varijabli što će utjecati na ostvarenje realističnog, pesimističnog ili optimističnog scenarija demografskih projekcija do 2030. godine. S druge strane, sve vlade u Hrvatskoj koje se izjašnjavaju da im je cilj podizanje opće stope gospodarskog rasta i zapošljavanja, moraju znati da je to u osnovi vrlo teško postići bez dovoljnog broja, povoljnih strukturnih odnosa mladih i starih, povoljne obrazovne strukture radne snage i drugih kvalitativnih obilježja ljudskih resursa, što su važni faktori i odrednice rasta i razvoja svakog područja, posebno gradova kao okosnica i pokretača vlastitog razvoja i razvoja njihova prostornog okruženja.

Polazeći od dosadašnjih, posebno novijih vrlo nepovoljnih demografskih trendova u Hrvatskoj, demografskog iscrpljivanja tradicionalnih područja odakle se doseljavalo s jedne strane, a s druge, novije europske perspektive i intenziviranje migracija radne snage radi zapošljavanja i većih zarada te sporosti u pokretanju gospodarskog rasta i novog investicijskog ciklusa, slabih i necjelovitih mjera populacijske politike, posebno u zaustavljanju iseljavanja hrvatskog stanovništva, idućih godina moguć je nastavak nepovoljnih demografskih trendova, a tek nakon 2020. optimističnijeg scenarija demografskog razvoja.

Hipoteze koje su korištene u izradi ove projekcije su:

- varijantom konstantnog fertiliteta (totalna stopa fertiliteta - TFR) nepromijenjena je tijekom cijelog razdoblja projekcije;
- očekivano trajanje života umjereno raste;
- neto migracije prema dobi i spolu su u opadanju u razdoblju 2011.-2020., a u porastu u razdoblju 2020.-2030.; podizanje stope gospodarskog rasta na višu razinu od dosadašnje.

Buduće demografske promjene ovdje se daju samo jednim projekcijskim modelom i to odabranom srednjom varijantom od triju varijanti projekcija za koju ocjenjujemo da je najrealnije ostvariva u projiciranom razdoblju, jasno uz gore navedene hipoteze. Detaljnija analiza sa svim sastavnicama projekcija stanovništva Grada Zagreba, indikatorima i izvedenim strukturama stanovništva u sve tri varijante projekcija, metodološki je vrlo zahtjevno istraživanje i sadržaj je posebnih studija, što nije tema ovog rada.

Polazna osnova ove projekcije je dobni sastav ukupnog stanovništva iz 2015. godine. Projekcija je izrađena za „otvorenu populaciju“, što znači da pored unutarregionalnih uključuje i migraciju u i iz drugih zemalja u okruženju, a u drugom dijelu razdoblja i moguće povratne migracijske tokove. Glede globalnih migracijskih tokova izvan europskog stanovništva na ovo područje, zbog nepoznanica oko zadržavanja značajnijeg broja međunarodnih migranata s drugih kontinenata na hrvatskom i zagrebačkom području u ovoj projekciji se ne računa da će taj dio migracijskih tokova u statistički značajnoj mjeri utjecati na rezidencijalno stanovništvo na ovom području. Stanovništvo će i u narednom razdoblju rasti pretežito zahvaljujući migracijama odnosno većem broju doseljenih nego odseljenih i to u unutarnjim migracijama.

Ocjenjuje se da je ukupno stanovništvo Grada Zagreba u 2015. doseglo broj od oko 800.000, što znači da se bilježi godišnji prirast od oko 1.900 osoba prosječno godišnje u razdoblju posljednjih pet godina. Treba napomenuti da u ovom razdoblju u Gradu Zagrebu niti u njegovom okruženju ipak nije došlo do zatvaranja osnovnih škola i dječjih vrtića, nego do otvaranja novih. U Zagrebu je u razdoblju 2005.-2015. otvoreno 10-tak novih matičnih osnovnih škola, a povećan je i broj područnih škola, kao i dječjih vrtića. U Zagrebačkoj županiji u istom je razdoblju došlo do blagog porasta ovih kapaciteta društvene infrastrukture.

Tablica 38. Projekcija stanovništva Grada Zagreba i Hrvatske 2011.-2030. godine, udio i indeks promjene

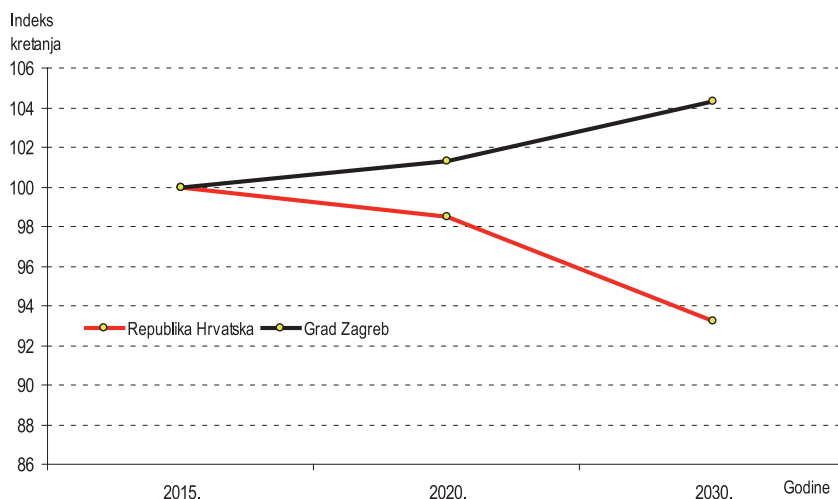
Područje	Ukupan broj rezidencijalnog stanovništva			
	2011. ¹⁾	2015. ²⁾	2020. ³⁾	2030. ⁴⁾
Republika Hrvatska	4.284.889	4.203.604	4.139.098	3.918.127
Grad Zagreb	790.017	799.565	809.680	833.970
	Struktura (%)			
Republika Hrvatska	100,0	100,0	100,0	100,0
Grad Zagreb	18,4	19,0	19,6	21,3
Područje	Indeksi promjene (2011.=100)			
	2011.	2015.	2020.	2030.
Republika Hrvatska	100,0	98,1	96,6	91,4
Grad Zagreb	100,0	101,2	102,5	105,6
Područje	Prosječna godišnja stopa rasta			
	-	015./011.	020./011.	030./011.
Republika Hrvatska	-	-0,50	-0,40	-0,50
Grad Zagreb	-	0,25	0,27	0,29

Izvor:

- ¹⁾ Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011., DZS, Zagreb, 2016., www.eurostat.eu; Godišnja statistička priopćenja o prirodnom kretanju stanovništva i migracijama, DZS
- ²⁾ Procjena stanovništva Hrvatske za 2015., priopćenje DZS, br. 7.1.4., 2016.
- ³⁾ Demografski scenariji i migracije, Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja RH (voditelj projekta Čipin, I.), Zagreb, 2014.
- ⁴⁾ Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada

U tekućem srednjem roku do 2020. godine, uz daljnji pad radnoaktivnog stanovništva i izostanak znatnijeg održivog gospodarskog rasta i dalje će se odvijati relativno intenzivne vanjske ekonomske migracije mlađeg radno sposobnog stanovništva, što bi uz opadajući natalitet na ovom području dodatno utjecalo na daljnje smanjenje neto salda migracija i opadanje prosječnog godišnjeg rasta ukupnog broja stanovnika. Ovo je realističan scenarij demografske varijante projekcije konstantno niskog fertiliteta (stope totalnog fertiliteta Grada Zagreba = 1,46). U ovoj fazi razvoja radit će se još uvijek o nedovoljnom gospodarskom rastu koji će se nepovoljno odražavati na tržište rada kroz nisku stopu zaposlenosti, a time i na smanjenje raspoloživog dohotka kućanstava, što znači smanjenu financijsku dostupnost nekretnina mlađoj populaciji koja bude živjela i radila na području Hrvatske i Grada Zagreba.

U dugoročnijem razdoblju, nakon 2020. i to do 2030. godine postupno će doći do oporavka i dinamičnijeg rasta realnog sektora, rasta zaposlenosti i raspoloživog dohotka te intenzivnijeg privlačenja sredstava iz fondova EU, a time i do povoljnijih demografskih kretanja. U ovom razdoblju doći će do porasta neto salda ukupne migracije, moguće i do određenih povratnih tokova ranije odseljenih iz inozemstva (ovisno o privlačnim faktorima, kretanju zaposlenosti, poticajima zapošljavanju i samozapošljavanju i stambenoj politici) te do postupnog rasta prirodnog prirasta.

Slika 32. Projekcije stanovništva Grada Zagreba i Hrvatske, indeks (2015.=100)

Stoga se u drugom razdoblju ove projekcije (2020.-2030.) očekuje da bi ukupno stanovništvo Grada Zagreba raslo intenzivnije i to od 809.680 na 833.970 ili za oko 3% (godišnja stopa od 0,30 ili prosječno godišnje za 2.429 osoba). Tome može pridonijeti samo povoljniji gospodarski rast (po godišnjoj stopi od 4-5%), intenzivniji razvoj društva i znatno bolje korištenje urbanog prostora, položaja i drugih konkurentskih razvojnih prednosti, temeljeno na većem stupnju korištenja zagrebačkih prednosti kvalitetnih ljudskih resursa, što bi rezultiralo porastom zaposlenosti, znatnijim prilivom izravnih inozemnih ulaganja te većim stupnjem iskorištenosti EU fondova. To bi sve skupa rezultiralo rastom raspoloživog dohotka kućanstava, rastom investicija u osobne i poslovne nekretnine te smanjenjem migracija mlađeg stanovništva u inozemstvo i vezano s tim porastom nataliteta i prirodnog prirasta odnosno većim prirastom ukupne populacije. Najveće su mogućnosti društvene intervencije u području ublažavanja migracija, a najmanje u pogledu mijenjanja trendova mortaliteta.

Zaključno, treba reći da je demografima nemoguće napraviti savršene projekcije budući da one ovise o ostvarenju polaznih hipoteza, posebno u dijelu mogućeg ostvarenja stopa gospodarskog rasta i zaposlenosti. Zato su ove projekcije okvirne prognoze budućih demografskih kretanja o tome što bi se moglo dogoditi s ukupnom populacijom ako se dosadašnji nepovoljni trendovi slabijeg gospodarskog i ukupnog razvoja nastave, a što ukoliko se ostvari hipoteza povoljnije stope održivog gospodarskog rasta.

U svakom slučaju mogućnosti intervencije države i lokalne zajednice (u ovom slučaju Grada Zagreba) u demografske tokove, implicitnim i eksplicitnim mjerama, postoje. Nepovoljni demografski trendovi koji sada već sve više ugrožavaju rast i zagrebačkog stanovništva, neće se zaustaviti sami po sebi, već će uvelike ovisiti o nositeljima društvenih i gospodarskih politika odnosno mjerama koje se, kao korekcija tržišnim faktorima i utjecajima iz šireg okruženja, budu poduzimale.

ZAKLJUČAK

Ukupno kretanje stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2011. godine obilježila je pozitivna demografska promjena od 4,3%, odnosno prosječna godišnja stopa rasta od 0,40 prema usporedivoj metodologiji popisa, uz prosječni godišnji prirodni pad po stopi od -0,7%. Dakle, zagrebačka populacija i dalje raste isključivo imigracijom odnosno doseljavanjem i to dinamičnije nego u prethodnom međupopisnom razdoblju 1991.-2001. godine.

Doseljavanje u ovom razdoblju apsolutno je i relativno povećano pa je saldo migracije u ukupnom desetogodišnjem razdoblju iznosio preko 38.000, a opća je stopa migracije povećana na 5%. Osnovni razlog tome su povoljnija gospodarska kretanja u promatranom razdoblju, a time i nešto bolje mogućnosti zapošljavanja u Zagrebu u odnosu na ostali dio Hrvatske, posebno u razdoblju prije krize 2001.-2008. godine. Iskazani pozitivan prirodni prirast u razdoblju 2008.-2012. uglavnom je posljedica povećanog doseljavanja na šire gradsko područje.

Razmatrajući prostorni razmještaj stanovništva, jasno se uočava nastavak procesa dekoncentracije stanovništva na području Grada Zagreba u korist prigradskih naselja, uz daljnji lagani pad stanovništva naselja Zagreb.

Analiza sastava stanovništva pokazuje opadanje udjela mlade populacije, a porast starije i pogoršanje svih pokazatelja starenja. Reprodukcijski radnog kontingenta zagrebačkog stanovništva potvrđuje kako je u promatranom razdoblju osigurana tek zamjena odliva starije radne snage prilivom mladih u radnu dob, što bi uz potvrdu daljnjeg porasta iseljavanja mladih u narednom razdoblju moglo dovesti do teškoća u održavanju i jednostavne reprodukcije radnog kontingenta, a time i do mogućih problema u zadovoljavanju potreba gospodarstva i nekih javnih djelatnosti za novom radnom snagom.

Trenutno se ne raspolaze s pouzdanim podacima o iseljavanju, budući se u Hrvatskoj ne vodi registar stanovništva, već su osnovni izvori ovih podataka popisi stanovništva koji se obavljaju svakih deset godina. Prema tekućim godišnjim statističkim priopćenjima, koja doduše nisu sasvim pouzdana, u razdoblju nakon popisa 2011. ipak je jasno uočljiv sve intenzivniji porast odseljavanja, kako hrvatskog tako i zagrebačkog stanovništva, a Hrvatska nema strategiju niti cjelovite programe aktivnih mjera za zaustavljanje ovih nepovoljnih demografskih trendova.

Stoga je u Hrvatskoj važno, naročito u sinergiji s većim i srednjim gradovima, ali i drugim jedinicama lokalne samouprave koje na svom terenu najbolje uočavaju demografska i druga kretanja, u razumijevanju demografske problematike napraviti odmak od njenog povezivanja s rodnošću, socijalnom skrbi i svjetonazorskim pitanjima, a preusmjeriti se u znatno većoj mjeri na probleme migracija, čiji su razlozi vezani za stanje i razvoj gospodarstva, mogućnosti zapošljavanja,

stambenu problematiku s kamatnim stopama i poticajima za mlade i uvođenje drugih privlačnih mjera za ostanak, život i rad na ovim prostorima. U tome je značenje, znanstveni i praktični doprinos ovog rada.

U suprotnom u narednom razdoblju neće biti moguće ostvariti ovdje danu očekivanu srednju varijantu demografske projekcije već će biti vjerojatnija pesimističnija ili niža varijanta s opadanjem ukupne zagrebačke populacije, tim više što je poznato da na stanovništvo velikih gradova migracije utječu u znatnijoj mjeri od prirodne komponente stanovništva.

LITERATURA

- Akrap, A., Promjene broja i prostornog razmještaja stanovništva Hrvatske i županija 1961.-2011. u knjizi: Migracije i razvoj Hrvatske; Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju, HGK, Zagreb, 2014.
- Antić, N., i drugi, Demografski razvoj Grada Zagreba u razdoblju 1991.-2001., Gradski zavod za planiranje razvoja Grada i zaštitu okoliša, Zagreb, 2003.
- Antić, N., Migracija kao faktor demografskih i društveno-gospodarskih promjena Zagreba i zagrebačke regije u razdoblju 1971.-2001. (doktorska disertacija), Ekonomski fakultet Zagreb, 2007.
- Čipin, I., Demografski scenariji i migracije, Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske, Zagreb, 2014.
- Friganović, M., Demogeografija-stanovništvo svijeta, četvrto dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
- Gelo, J., Akrap, A., Čipin, I., Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (Bilanca 20.stoljeća), Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Zagreb, 2005.
- Klempić Bogadi, S., Lajić, I., Suvremena migracijska obilježja statističkih jedinica Republike Hrvatske, Migracijske i etničke teme 30, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb, 2014., br. 3.
- Lajić, I., Migracije i demografski razvoj regije u knjizi: Migracije i regionalni razvoj Hrvatske, Institut za migracije i narodnost, Zagreb, 2010.
- Nejašmić, I., Kamo ide Hrvatska? Buduće demografske promjene i neke njihove posljedice, u knjizi: Demografija u Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2014.
- Šterc, S., Komušanac, M., Strateška promišljanja hrvatskih demografa, u knjizi: Demografija u Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2014.
- Tica, J., Tržište rada i mobilnost u knjizi Migracije i razvoj Hrvatske, Podloga za hrvatsku migracijsku strategiju, HGK, Zagreb, 2014.
- Turčić, I., Turčić, I., jr., Bruto domaći proizvod Republike Hrvatske po županijama i regijama 1990., 2000. i 2009., Ekonomski pregled, 64 (1) 64-81 (2013) 67.
- Vedriš, M., Ekonomski rast i strukturne reforme, u časopisu: Ekonomija 20, br. 1, RIFIN, Zagreb, 2013.
- Wertheimer – Baletić, A., Stanovništvo i razvoj, Mate, 1999.

IZVORI PODATAKA

1. Demographic change in European cities: City practices for Active Inclusion, European commission, 2013.
2. EUROPA 2020., Europska Strategija za pametan, održiv i uključiv rast, Europska komisija, 2010.
3. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 1991., 2001. i 2011., publicirana dokumentacija, Državni zavod za statistiku
4. Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2001. i 2011., posebna obrada, Državni zavod za statistiku, 2014.

5. Priopćenja i dokumentacija vitalne statistike, godišnja izdanja, Državni zavod za statistiku i gradska statistika Grada Zagreba (www.zagreb.hr; www.dzs.hr)
6. Projekcije i scenariji gospodarskog razvoja Grada Zagreba za potrebe Razvojne strategije / Zagrebplan za razdoblje 2014.-2020., Inženjerski biro, Zagreb, 2013./2014.
7. Statistički ljetopisi Hrvatske i statističke publikacije Gradske statistike Grada Zagreba (www.dzs.hr; www.zagreb.hr.)

Popis tablica

- Tablica 1. Opće kretanje broja stanovnika Grada Zagreba i Republike Hrvatske s popisanimima u inozemstvu i bez njih u razdoblju 1991.-2011. godine
- Tablica 2. Dinamika kretanja broja stanovnika Grada Zagreba i Republike Hrvatske s popisanimima u inozemstvu i bez „inozemaca“ 1991.-2011. godine
- Tablica 3. Kretanje stanovništva Grada Zagreba po naseljima prema službenim rezultatima popisa 2001.-2011. godine
- Tablica 4. Kretanje ukupnog broja stanovnika Grada Zagreba po gradskim četvrtima, prema popisima 2001. i 2011. godine
- Tablica 5. Prirodno kretanje stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2013. godine
- Tablica 6. Stope prirodnog kretanja stanovništva u Gradu Zagrebu od 2001. do 2013. godine
- Tablica 7. Saldo migracija Grada Zagreba za stanovništvo „u zemlji“- 1971.-2011. godine i usporedba s Hrvatskom
- Tablica 8. Broj doseljenika i njihov udio u ukupnom stanovništvu Grada Zagreba i Hrvatske po popisima 1971.-2011. godine
- Tablica 9. Broj doseljenika i njihov udio u % u ukupnom stanovništvu po gradskim četvrtima Grada Zagreba 2011. godine
- Tablica 10. Tipovi općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba 1971.-2011. godine i usporedba s Hrvatskom
- Tablica 11. Tipizacija općeg kretanja stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine po gradskim četvrtima
- Tablica 12. Osnovni gospodarski pokazatelji okruženja - realne stope rasta u %
- Tablica 13. Izabrani makroekonomski pokazatelji hrvatskog gospodarstva u razdoblju 2001.-2011. godine
- Tablica 14. Bruto domaći proizvod Republike Hrvatske i Grada Zagreba 2011. godine
- Tablica 15. Struktura bruto dodane vrijednosti Grada Zagreba po djelatnostima NKD-a, 2011. godine
- Tablica 16. Kretanje ukupnog broja zaposlenih u Gradu Zagrebu 2005.-2011. (stanje 31. ožujka)
- Tablica 17. Ukupno zaposleni u gospodarskim i izvan gospodarskim djelatnostima u Gradu Zagrebu 2005.-2011. godine

- Tablica 18. Ukupno zaposleni po djelatnostima u Gradu Zagrebu 2010. i 2011. godine
- Tablica 19. Zaposlenost Grada Zagreba i RH u pravnim osobama, obrtima i slobodnim profesijama 2005.-2011. (stanje 31. ožujka)
- Tablica 20. Kretanje nezaposlenosti u Gradu Zagrebu i RH 2001.-2011. godine, godišnji prosjek
- Tablica 21. Gustoća stanovništva Grada Zagreba i Republike Hrvatske 2001. i 2011. godine
- Tablica 22. Promjena broja i veličine naselja u Gradu Zagrebu 2001.-2011. godine
- Tablica 23. Trendovi kretanja udjela svake od promatranih skupina stanovništva 2011. godine, usporedba Zagreba s nekim izabranim EU gradovima
- Tablica 24. Velike dobne skupine stanovništva Grada Zagreba popis 2001. i 2011. godine
- Tablica 25. Predfertilni, fertilni i postfertilni kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine
- Tablica 26. Radni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine
- Tablica 27. Koeficijenti maskuliniteta i feminiteta stanovnika Grada Zagreba ukupno i po glavnim dobnim skupinama 2001. i 2011. godine
- Tablica 28. Koeficijent i indeks starosti, koeficijent mladosti i dobne ovisnosti i prosječna starost stanovništva po sastavnicama Grada Zagreba 2011. godine
- Tablica 29. Reprodukcijski radnog kontingenta stanovništva Grada Zagreba u razdoblju 2001.-2011. godine
- Tablica 30. Stanovništvo Grada Zagreba prema aktivnosti 2001. i 2011. godine
- Tablica 31. Ukupno, aktivno i neaktivno stanovništvo Grada Zagreba 2001. i 2011. godine
- Tablica 32. Zaposleni prema područjima djelatnosti prema popisu 2011. godine
- Tablica 33. Zaposleni Grada Zagreba prema sektorima djelatnosti prema popisu 2011. godine
- Tablica 34. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2011. i promjene u odnosu na 2001. godinu
- Tablica 35. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2011. te promjene u odnosu na 2001. i usporedba s Republikom Hrvatskom (struktura u %)
- Tablica 36. Nacionalni sastav stanovništva Grada Zagreba prema popisima 2001. i 2011. godine
- Tablica 37. Vjerski sastav stanovništva Grada Zagreba i Republike Hrvatske 2011. godine
- Tablica 38. Projekcija stanovništva Grada Zagreba i Hrvatske 2011.-2030. godine, udio i indeks promjene

Popis slika

- Slika 1. Kretanje broja stanovnika Grada Zagreba, naselja Zagreb i ostalih naselja 1948.-2011. godine
- Slika 2. Naselja Grada Zagreba prema indeksu promjene broja stanovnika 2001.-2011. godine
- Slika 3. Udio urbanog u ukupnom stanovništvu 2011. godine, u izabranim EU državama
- Slika 4. Kretanje broja živorođenih i umrlih u Gradu Zagrebu u razdoblju 2001.-2013. godine
- Slika 5. Prirodno kretanje stanovništva 2001.-2013. godine u Gradu Zagrebu i Hrvatskoj
- Slika 6. Vitalni indeks stanovništva Grada Zagreba po gradskim četvrtima 2001.-2010. godine
- Slika 7. Udio prirodnog prirasta/smanjenja i neto migracije u ukupnom porastu stanovništva na području Grada Zagreba 1971.-2011. godine
- Slika 8. Kretanje godišnje stope rasta BDP Grada Zagreba i Republike Hrvatske u razdoblju 2001.-2011. godine
- Slika 9. Struktura bruto dodane vrijednosti Grada Zagreba po djelatnostima NKD-a, 2011. godine
- Slika 10. Stope nezaposlenosti po županijama prema godišnjem prosjeku 2011. godine
- Slika 11. Gustoća naseljenosti Grada Zagreba po naseljima 2011. godine
- Slika 12. Prostorni razmještaj stanovništva u Gradu Zagrebu po naseljima i gradskim četvrtima 2011.godine
- Slika 13. Struktura naselja Grada Zagreba prema veličini 2001. i 2011. godine
- Slika 14. Naselja Grada Zagreba prema broju stanovnika 2011. godine
- Slika 15. Mlado, zrelo i staro stanovništvo Grada Zagreba 2001. i 2011. godine
- Slika 16. Udio broja stanovnika u ukupnom stanovništvu u dobi 0-14 i 65+ godina u Bologni, Brnu, Krakowu, Sofiji i Zagrebu 2011. godine
- Slika 17. Kontingenti ženskog stanovništva Grada Zagreba 2001. i 2011. godine
- Slika 18. Predradni, radni i postradni kontingent stanovništva Grada Zagreba 2001.-2011. godine
- Slika 19. Dobno spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2001. godine
- Slika 20. Dobno spolni sastav stanovništva Grada Zagreba 2011. godine
- Slika 21. Naselja Grada Zagreba prema tipu dobnog sastava stanovništva 2011. godine
- Slika 22. Naselja Grada Zagreba prema indeksu starosti stanovništva 2011. godine
- Slika 23. Naselja Grada Zagreba prema koeficijentu starosti stanovništva 2011. godine
- Slika 24. Naselja Grada Zagreba prema prosječnoj starosti stanovništva 2011. godine
- Slika 25. Stanovništvo Grada Zagreba prema ekonomskoj aktivnosti 2011. godine
- Slika 26. Zaposleni Grada Zagreba prema područjima djelatnosti 2011. godine
- Slika 27. Zaposleni Grada Zagreba prema sektorima djelatnosti 2011. godine
- Slika 28. Stanovništvo Grada Zagreba staro 15 i više godina prema školskoj spremi 2001. i 2011.
- Slika 29. Nacionalne manjine Grada Zagreba 2001. i 2011. godine
- Slika 30. Udio nacionalnih manjina u naseljima Grada Zagreba 2011. godine
- Slika 31. Udio katolika po naseljima Grada Zagreba 2011. godine
- Slika 32. Projekcije stanovništva Grada Zagreba i Hrvatske

Sažetak

Studija obuhvaća analizu novijih demografskih kretanja područja Grada Zagreba (2001.-2011.), po njegovih naseljima i gradskim četvrtima s ulogom u tome prirodne promjene i migracija, promjene u prostornom razmještanju i strukturama stanovništva te očekivane buduće promjene zagrebačke populacije do 2030. godine. Standardni demografski pristup ovoj problematici omogućio je gotovo funkcionalnu korelaciju stanovništva, gospodarskog i ukupnog razvoja na istraživanom području.

Promjena ukupnog broja stanovnika do 2011. godine stabilizira se na niskoj stopi rasta, uvjetovano negativnom međupopisnom promjenom prirodnog prirasta (oporavkom tek od 2008.) te smanjenjem neto migracijskog salda u unutarnjim migracijama. Kako nakon 2011. godine dolazi i do negativnih trendova u vanjskim migracijama, tendencije niskog demografskog rasta Zagreba nastaviti će se sve do narednog popisa 2021., ovisno o hipotezi nedovoljne stope gospodarskog rasta i s tim vezane niske zaposlenosti u istom razdoblju.

Analiza prostornog razmještanja utvrđuje nastavak procesa dekoncentracije stanovništva područja Grada u korist prigradskih naselja i naselja, gradova i općina zagrebačke gradske aglomeracije, uz daljnje opadanje naselja Zagreb. Strukturni sastav stanovništva pokazuje nastavak daljnjeg zaoštavanja odnosa u udjelima i pokazateljima mladog i starog stanovništva, a reprodukcija radnog kontingenta i radne snage potvrđuje da se do 2011. godine osiguravala tek zamjena odliva starije radne snage prilivom mladih u radnu dob. Otada prijeti neodržavanje i takve jednostavne reprodukcije, što potencira moguće probleme zadovoljavanja potreba za radnom snagom u pojedinim segmentima gospodarstva i javnih službi, ukoliko se trend odlaska mlađe radne snage iz zemlje ne zaustavi.

Akumulacija ljudskog kapitala, mjerena razinom obrazovanja (udjelom visokoobrazovane populacije u dobi 25-64 godine ili tzv. tercijarnog obrazovanja), kao preduvjet rasta i razvoja svakog područja, u Gradu Zagrebu najznačajnije odskake iznad nacionalnog prosjeka i prosjeka Europske unije te je 2011. godine iznosila 35% populacije.

Na kraju, u naznakama budućih demografskih promjena, prema srednjoj varijanti projekcije, ocjenjuje se mogućnost da će stanovništvo Grada Zagreba tek u dugoročnijem razdoblju 2021.-2030. godine, prevladati novije evidentne nepovoljne trendove dijela svojih sastavnica razvoja, paralelno s podizanjem stope gospodarskog rasta i boljim korištenjem konkurentskih prednosti, uključujući svoje raspoložive ljudske resurse.

Abstract

This paper includes an analysis of recent demographic trends in the City of Zagreb (2001-2011) per settlements and urban districts according to natural change and migration, changes in the spatial distribution and structure of the population and expected future changes in Zagreb's population by the year 2030. Standard demographic approach to this issue has enabled almost a functional correlation of population and of economic and overall development on research area.

Change in the total population by 2011 stabilized at a low growth rate, conditioned negative changing natural increase (recovery only since 2008) and a decrease in net migration balance in internal migration. Since there are negative trends in the external migration after 2011, the tendency of low demographic growth in Zagreb will continue until the next census in 2021, according to the hypothesis of insufficient economic growth rates and related low employment in the same period. Analysis of the spatial distribution confirms the continuation of the process of deconcentration of the population in favor of the suburban settlements, cities and municipalities of Zagreb's urban agglomerations, with a further decline of the settlement Zagreb.

Changes in the structural composition of the population show a continuation of the imbalance in proportions and indicators between young and old population, and the reproduction of working age and the workforce confirms that by 2011 the inflow of young people in working age only provided for the substitute for the outflow of older workers.

Since then, there has been a threat of that even such simple reproduction would not be maintained, which potentiates possible problems of satisfying the needs for labor force in certain segments of the economy and public services if the trend of departure of younger labor force from the country is not stopped. In the City of Zagreb, the accumulation of human capital, measured by level of education (by proportion of highly educated population aged 25-64 years or of tertiary education), as a precondition for the growth and development of each area, stands out above the national average and the average of the European Union, and it was 35% of the population in 2011.

Finally, having in mind future demographic change, according to medium variant projections, it can be assessed that only in the long period of 2021-2030 will the population of the City of Zagreb be able to overcome the newer unfavorable trends in parts of its component development, which will be accompanied with a rise in the rate of economic growth and a better use of competitive advantages, including their available human resources.